

TARTALOM

Szépíráás

Belinszki Zoltán: <i>Csonka hármassóltár</i> (vers)	3
Kontra Ferenc: <i>Határfolyó</i> (elbeszélés)	5
Jász Attila: <i>A bölények kipusztulása</i> (versek egy ciklusból)	12
Márton László: <i>Miért is riasztana a szembesülés magammal. Beszélgetés a hetvenéves Varga Imrével</i>	17
Petőcz András: <i>Új utak követése; A folyó felett, a magasban</i> (versek)	27
Géczi János: <i>Születésnap II. rész</i> (elbeszélés)	30
Bíró József: <i>Virrasztások idején</i> (versek egy ciklusból)	39
Papp Imre: <i>Albert részvénytulajdonosok részére; esély; Solti Gizella emlékére; consul; bagolyverés; álom; szenvedés; csend; kelek fel az élethez</i> (versek)	41

Nézet

Balla Kálmán: <i>Néhány mondat Papp Imre rég-új versei ürügyén</i> (esszé)	44
Zalán Tibor: <i>Hodossy Gyula verseihez</i> (esszé)	47
Tóth László: <i>Határokon innen és túl. Kor- és körtörténeti adalékok Oláh János és egy nemzedék portréjához</i> (esszé)	51
Smid Róbert: <i>Számonkérés, számadás, számbarétel. A költészet mint híradás, és a késő modernség egyéb dilemmái Tóth Eszternél</i> (tanulmány)	57

Dokumentum

„...az idő és a tér mélységei felett”. Fábry Zoltán és Peéry Rezső levélváltása	69

Téka

Mízser Fruzsina: <i>Szalay Zoltán: Faustus unokaöccse</i> (recenzió)	73
Csanda Gábor: <i>Zeng az ének Bárczi Zsófia: Vidéki lányok énekeskönyve</i> (recenzió)	75
Varga Imre: <i>Géczi János: A kancsólakó kígyó</i> (recenzió)	77

Láthatár

(A rovatot szerkesztette: Véghe Zsoltó Péter)	
Merwin, W. S.: <i>Halálom évfordulójára; Tegnap; Annyi életből egy</i> (versek, Bodnár Gyula fordításában)	79
Mia Couto: <i>A kövér hindu lány; Áradat; Maria Pedra a keresztúton</i> (novellák, Pál Ferenc fordításában)	82

Küszöb

(A rovatot szerkesztette: Jancsó Péter)	
Leczo Bence: <i>Raguleves és estélyi</i> (novella)	89
Katona Nikolas: <i>Mondatok (vers)</i>	92
Csillag Balázs: <i>Ván az a pénz</i> (novella)	96

A szerkesztőség hírei .....

99

E számunk szerzői .....

100

ELŐZŐ SZÁMUNKBAN (2020/1)

Gál Sándor, Fellingner Károly, Halmai Tamás, Lackfi János, Varga Imre és Z. Németh István versei – Géczy János, Szalay Zoltán és Juan Gabriel Vásquez prózája, Mészáros László aforizmái – Kulcsár Ferenc, Merva Attila, Tőzsér Árpád és Vida Gergely esszéi – Filep Tamás Gusztáv tanulmánya – Gál Éva interjúja – Bese Bernadett, Csanda Gábor, Mizser Fruzsina, Szarka László, Tóth László és Z. Németh István laudációi és recenziói – Somogyi Tibor íróportréi

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBAN

Gál Sándor, Ravasz József, Varga Imre, Z. Németh István és Joao Cabral de Melo Neto versei – Aich Péter, Bódis Péter, Gál Sándor, Gazdag József, Halmai Tamás, Mészáros László és N. Tóth Katalin prózája – Beszélgetés Duba Gyulával és Ágh Istvánnal – Bordás Sándor tanulmánya történelmi traumáinkról – Csanda Gábor, Gál Éva, Kovács Jolánka, Leczo Bence, Mizser Fruzsina, Smid Róbert, Tamási Orosz János, Zsoldos Péter recenziói

12. évfolyam, 2. szám (április)
Felelős kiadó: Hodossy Gyula
Főszerkesztő: Bolemant László
Szerkesztők: Jancsó Péter, Végh Zsoldos Péter
E számot szerkesztették: Hodossy Gyula és Tóth László
főmunkatárs
Korrektúra: Csanda Gábor
Tördelés és nyomdai előkészítés: Rácz Éva
Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5,
92901 Dunajská Streda, www.szmit.sk
Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
Megjelent 2020 áprilisában 700 példányban.
Megrendelhető a kiadó címén.
Regisztrációs szám: EV 5895/20

12. ročník, 2. číslo (april)
Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,
Vydavateľ: Gyula Hodossy
Šéfredaktor: László Bolemant
Číslo zostavili: Gyula Hodossy, László Tóth hlavný
spolupracovník
Redaktori: Péter Jancsó, Péter Végh Zsoldos
Korektúra: Gábor Csanda
Sadzba a predtlačová príprava: Éva Rácz
Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest
Vyšlo v apríli 2020. Náklad 700 ks.
Registračné číslo: EV 5895/20
ISSN: 1338-0265

i r o d a l o m - m ű v é s z e t

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

 **KULT
MINOR**
FOND NA PODPORU KULTURNÝH NEHODNOTENÝCH MENŠIN

 nka
Nemzeti Kulturális Alap

Megjelent a Szlovák Köztársaság
Kisebbségi Kulturális Alapja és a
Nemzeti Kulturális Alap támogatásával – Realizované s finančnou
podporou Fondu na podporu
kultúry národnostných menšín a
Nemzeti Kulturális Alap

BELINSZKI ZOLTÁN

Csonka hármasoltár

Soóky Lacinak

„Jóleső érzés, / hogy meggyónhattam, s önre / ruháztam át e terhet, ne szóljon / róla senkinek, kedvelem önt, / rosszul esne, / ha miattam megaláznák” – mondta a tétova angyal. Laci meg nem felelt neki. Kissé összehúzott szemmel nézte a sör fölött, a komáromi Európa udvar borozójában. Közép-európai szokás szerint itt lehetett kikérni az opálzó, szüretlen sörrel telt, literes krigliket. Tavasszal ő egy pikolót ivott.

„Természetes, hogy beszélünk magyarul, hiszen ez az anyanyelvünk” – állt a kirakati táblán. Nem kellett kint cigarettázni, mint más EU-tagállamokban. Néha még a kisebbségi létnek is vannak előnyei.

Két beszélgetés között és a beszélgetés közben szerettünk hosszú szüneteket tartani. Most is így van...

Ősszel Luzsiczát emlegette, s hogy jó volna összeülni. Munkafeladatokat soroltam, ő hunyorított: nemigen jár Pesten, nekem kell jönni. Jó, hát költözöm én félútig, Tatára. Kicsit sem csodálkoztam, amikor pár héttel a temetés után az Opus Andrassy úti bemutatóján épp L. L. került elibém.

*

Te aztán jól megmondtad nekik – dűnnyögte oda az isten. Akkor már órák óta ültek a Duna-parton. Pecáztak, szokás szerint. Néha az ördög is jött velük, maga se tudta, minek.

Ha Laci lenne az isten helyében, huncutabbnál huncutabb napfénytől csillognának az utcák, eget rengető viharok után. Sose lenne álmos, szottyasztó idő. A városok közepén is erdők zúgnának. A múlt idő emberei éppen úgy tűnének föl, amilyenek voltak. Pincesor húzódna a látóhatár szélén. Kiüldözött magyarok és betelepített tótok, hithű és hitehagyott kommunisták, búcsiak és mások egyaránt elférnének a lócán, emelgetnék a poharat, dalolnák a régi dalokat. Az összes egyház papjai áldanak őket.

Ha Laci lenne az ördög helyében, magasra csavarnák a lángot a kotlák alatt. Úgy pirulnának a szemérmetlen hazudozók, mint idefenn a szüzlányok. Leizzadnák magukról a sminket a politika dívái. Minden hiú majom elé tükröt tartanának: nézhesse, hogyan öregszik. És a legelvetemültebb vén brigantit is kimenekíthetné az unoka, első szóra elengednék vele.

Laci helyében nincs senki. Ő maga sem. Írásai szétterített papírok (cseh)szlovákiai magyar csöndben, a felvidéki íróasztalon, a közép-európai dolgozószobában. „Te aztán jól megmondtad nekik.”

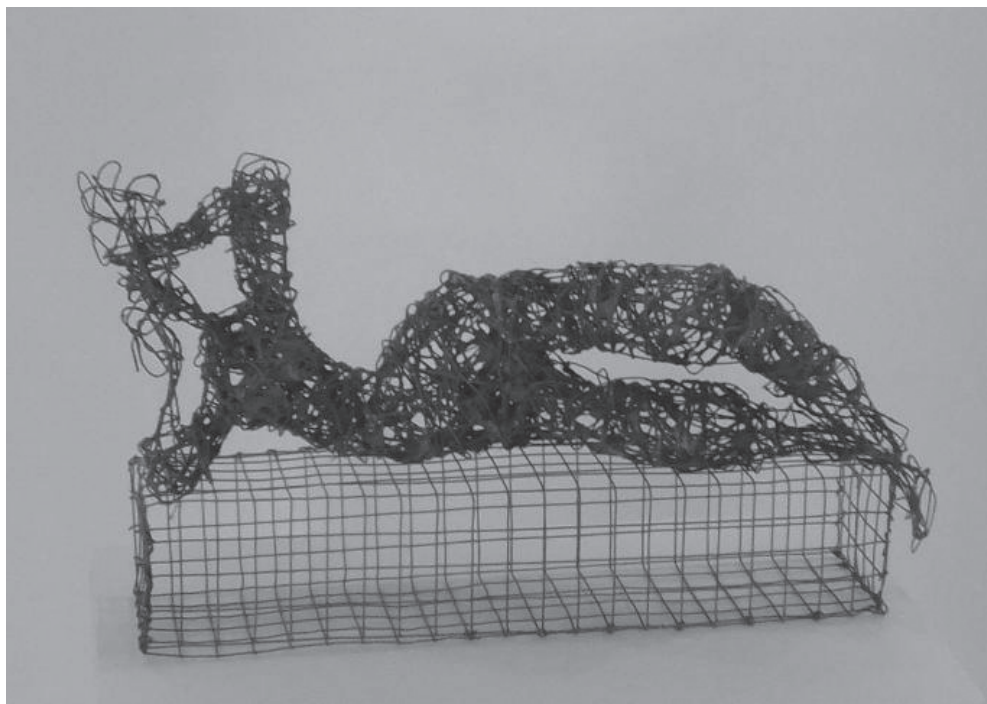
*

Tovább szól a nóta. Szánalmasan hitvány mulatós. Az egymás felé kiabált refrénekekben még mindig az éppen fel- vagy lebukott politikusok nevei.

Művészek alig. Olvasók aligha.

Bánt az éppoly hangos, amilyen fals zeneszó. Kimegyek az iskolaudvarra sétálgatni. Tarkómat esti szellő hűsíti. Körül a szomszédos utcák házainak tévés fényreklámai.

Jó emberek vagytok, csak nem ismeritek a nevét. Az igazit sem. Honnan tudnátok, kit vesztettetek?

Lőrincz Zsuzsa: *Etruszk*, 2010, színezett drót

KONTRA FERENC

Határfolyó

Az erdőből fejszecsapások és vezényszavak hallatszottak. Néha egy-egy lövés. Lesznek, akik megérik a telet. „Azelőtt sem lettem volna büszke arra, hogy katonávágyok, most meg egyenesen cselédnek érzem magam”, mondta S. a szokásos napi járőrözésre gondolva, miközben azon tanakodtunk, hogy tegyünk-e még egy kört a fogolytábor felé, vagy menjünk vissza mindjárt a szálláshelyünkre, a valamikori bolt épületébe, hiszen úgysem ellenőriznek bennünket ekkora hőségben, különben is: most részegen fetrengenek, tegnap leállítottak két vörös-keresztes kamiont a Fájzásban, az alkoholt elszedték, a többit továbbengedték. Markukkal kifacsarják a barackot, rá a szeszt. „Nézzünk körül a házban, hátha sikerült valamit elrejtene ennek a szerencsétlennek, amit nem találtak meg”, és M. indult be elsőnek az udvarba, ő volt mindenben a legbátrabb, mintha előre megérezte volna, hova telepítettek aknákat, a legöregebb baka volt, ráadásul egyetlen karcolás nélkül. Vízet húzott a kútból, és elsőnek ivott a vödörből. „Majd éppen mérég!” – röhögött tele szájjal, csak úgy fröcsögött szét, mint amikor a kutya kijön a vízből. Kiemelte a vödröt, és a tartalmát magára öntötte. Végigkúszott a lánc a korhadt deszkákon, aztán lecsörrent a porba összetekeredve, mint valami síkos kígyó. „Majd húztok magatoknak, ha inni akartok”, vetette oda indulóban, csahosan és vizes ingét csapkodva. Átlépte a cipőket a küszöbön. S. elindította a kereket, visszalódította a vödröt, és a kiszáradt fahenger huhogva tekerte le a derekáról a kötelet. A víz tiszta volt, egy ló is megirigyelhette volna, a mennyiséget is, amit megittam. A bejárat mellett a hófehérre meszelt falon messziről feketélt a kereszt a négy c betűvel, alatta a felirat: *nebeski narod*, amit természetesen a keresztesekre kellett érteni, nem pedig a helybéliekre, akikre leginkább az volt jellemző, hogy eltűntek, elmenekültek, közmunkában lövészárkokat ástak.

Kifosztott bazárra hasonlított a szoba. Mintha egy egész karaván taposott volna végig a selymeken, a több vég vörös bársonyon, amely részben még az ablakokról lógott, részben pedig a padlón kúszott végig, mintha az elhagyott ház magas rangú vendéget várna. M. ledől az egyik heverőre: „Dule azt mondta, hogy hazahoztam bennünket, mire kezdődik az egyetem.” Más körülmények között már régen otthon lehetnénk, már nem is számolom a napokat, mert csak dühös leszek, mondtam. „Miért, nem érzed itt jól magad?” – kérdezte kajánul, és a jobb karját a feje alá gyűrte. Az egyik népnek bűn arra gondolni is, hogy egy államban szeretne

élni, míg a másik törekvése ilyen irányban jogos, gondoltam magamban, de egészen mást mondtam: „Sokkal jobban érezném magam, ha nem vágták volna le Dule emberei a kecskénket”, és tudtam, hogy ezzel olyan érvet hozok elő, amely sokkal jobban fáj holmi jogosság felemlegetésénél, mert ha éhségről esett szó, a mi falkánk hihetetlenül összetartó lett. A kecskét egy elhagyott ház pajtájában rejtették el. Nem is hoztuk el onnan, csak etetgettük. Azok vittek neki enni, akik éppen járőröztek, szépen hízott már, amikor Dule emberei megtalálták, „vagy valaki elárulta közülünk, és az este ott lakmározott velük a tejátvevőhelyen”, gondoltam tovább hangosan, hátha ez jobban hat M.-re, mint az ideológia. „És ugyan miért árulta volna el?” Mert ennek egyhamar nem lesz vége, és máshogyan nem jutsz haza, csak ha megalázkodsz, és a kezükre játszol. Nekik megéri maradni, mert még találnak fosztogatnivalót, ez a tyúktolvajok háborúja, de mi, egyetemisták csak közkatonák vagyunk, és hivatalosan éppen máshol teljesítünk szolgálatot. A katonakönyveink egy közönséges szélhámos fiókjában porosodnak, és végül olyan dátumot ír majd be, amilyent akar, attól függően, hogy segítettél-e mosógépeket és tévéket pakolni a kamionokra, és abban az ingben szerelünk le, amit akkor mostak ki utoljára, amikor bevonultunk. „Talán csak azért árulta el, ha lesz egy nő, beengedjék a sorba”, válaszoltam némi gondolkodási idő után. „Húztam még egy vödörrel”, mondta S., szokásos félénkségével szemügyre vette a terepet. Leült a felgöngyölt szőnyegre. Aprólékosan átnézett egy kartondoboznyi levelet és képeslapot. Néhány havas hegycsúcsot rakott a földre meg tiroli kürtöket, felolvasva róluk néhány sort, melyekből kitűnt, hogy a fiatalok vendégmunkások. „Akkor meg miért nem pucolt hozzájuk idejében a tata, mintha nem tudta volna, hogy itt mi lesz”, aztán tovább fejtegette M. – jóindulatúan és meggyőződéssel –, hogy a falu népének mit is kellett volna tennie, hogy békésen rendeződjön a helyzet ezen a vidéken. Szerencsétek van, hogy az albánokat nem mozgósítottátok ebben a háborúban, gondoltam magamban, nem is érték volna meg a reggelt, álmotokban a torkotokon akadt volna a burek. Gondolni csak szabad valamit, rettentem meg, amikor M. előrántotta a fegyverét, csak úgy lazán, a gatyájából, és ragyogott a szeme, mint kölyköknek a fagyalttól: „Apám vette a piacon, amikor legutóbb szabadságon voltam, Smith & Wesson, egy félautomata pisztoly, amit a német Carl Walther GmbH fejlesztett ki a rendfenntartó és biztonsági erők, valamint a civil piac számára, a korábbi P88 és P5 modellek leváltására, nyolcvankétezerbe került. És Walthernek hívják, tudjátok, mint Titót, aki Szarajevót védte, hah, hozzájuthattam volna hivatalosan is, de túl hosszú sor állt, ahol az engedélyt kellett aláírtni. Aztán meg azért álljak sorba, hogy golyót adjanak? Ugyan már! A piacon vehetsz kilószámra, és az eladó csak egy üveg sör árát teszi rá.” Kilónként vagy dobozonként, golyónként vagy füzérszám, kérdeztem volna, de ő már válaszolt: „A lényeg az, hogy mindenki meg tudja védeni magát, nem csinálnak ebből nagy ügyet.” Azon gondolkodtam, meddig lehet így együtt élni, hogy mindenki

mást mond, mint amit gondol, mást tesz, mint amit ígér, hova lehet menni ilyen útlevelemmel.

S. egy útlevelet talált a dobozban. Egy idős férfi fotója alatt ákombákom aláírás, mint aki életében alig írt le mást a nevének kívül. És az útlevelem teljesen üres, csak a hosszabbítások dátumai sorakoznak egymás után. De nem utazott el soha. Aztán S. előhúzott egy ágy alól egy LEVIS 1034 felírt dobozt, amerikai zászló díszítette a szabadságszoborral. Kicsomagolatlan walkman került elő. Elemeket is talált hozzá. Feltette a fülhallgatót, aztán újra levette, felerősítette, amennyire csak lehetett, odahajoltam, hogy a híreket meghallgassam: még a múlt szombaton orvul meggyilkolt két gyermeknek a tegnapi temetése sem zajlott le nyugodtan, a szarajevói központi temetőre a kétéves Vedrana Glavaš és az egyéves Roki Sulejmanović temetésekor több lövedék hullott, és súlyosan megsérült az elhunyt kislány nagynyja... Nem ismeretes, hogy a harcokban a temetőt véletlenül vetették-e tűz alá, vagy pedig valaki szándékosan lőtte gránátokkal a halottas menetet. A találatok pontossága alapján következtetnek ez utóbbira a külföldi hírügynökségek... A temetésen a meggyilkolt gyermekek rokonain kívül a két gyermeknek a szarajevói árvaházból való társai is részt vettek; Vedranát, a szerb kislányt és Rokit, a muzulmán kisfiút egymás mellé temették. A másik hír pedig arról szólt, hogy harminc éve hunyt el Marilyn Monroe, egy tutaj sodorta el a Soha Vissza Nem Térés folyóján.

Az üres töltényes bórdoboz mellé csatolta S. a walkmant, és úgy örült neki, mint a karácsonyi ajándéknak. M. visszanyomta félautomata pisztolyát az övébe, természetesen megint úgy, hogy a markolata kikandikáljon, és mindenki láthassa.

Leballagtunk a főutcáig. Cipőszerű felhők úsztak el a rét felé, és még éhesebb lettem. M. egy dalba kezdett egy sasfészekben született balkáni népről. Ereszkedtünk lefelé. A holland békefenntartók fehér dzsipje tűnt fel a kanyarban, vastag port kavart maga után. A két színes bőrű katona tükrös napszemüveggel és almát majszolva olyan volt, mint az egzotikus tájra tévedt hawaii turista. Utáltam a járőrözést, mert utána jelentést kellett tennünk Dulénak. S. egykedvűen ballagott közepén, pedig jócskán késésben voltunk, halkán dudorászott a rádióval valami régi rock & rollt. Magas cédrusok álltak a tejátvevőhely előtt. Üvöltést hallottunk. Elejtettem az üveget. Meglepetten álltam a tócsa és az üvegszilánkok közepén. Tudhattam volna, hogy csak Dule képes ilyen idétlen vicceket csinálni az embe-reivel.

„Hol baszkódtatok eddig, szarvirágok?” – kérdezte a főnök legelragadóbb mosolyával, állítólag már régen várt ránk a jelentés miatt, így nem továbbíthatta megfelelő helyekre, ezúttal tehát nem jár vacsora. És közkatonák különben sem fosztogathatnak. S. homlokán kiütözköztek a várakozás verejtékcseppjei. Dule le-tépte róla a fülhallgatót, és elhajította messzire a bokrok közé. Sértette a hiúságát, hogy nem az ő szavaira figyel. Egy gyomorszájra irányított ütés volt a következő mozdulata, amitől S. összecsucodott, mint a bicska, aztán kapott még egyet a jobb

szemére ökölrel, teljes erőből. Levegőt se mertem venni. M. segített neki kiegyenesedni. „Legközelebb tőkön rúglak, ha nem figyelsz rám”, mosolygott az arcába Dule. S. tekintete tele lett várakozással, mintha maga sem tudná eldönteni, újra összeessen-e, vagy megpróbálja levegőt venni. Megszólaljon végre vagy sírjon. A következő másodpercben váratlanul elhányta magát. Nem tudta visszatartani, görcsösen végigremegett rajta az ingerhullám, amely újra lendítette gyomrának tartalmát, szinte derékszögben lökődött előre a sugár, ahogy egyenesen próbált állni, és mindez őt magát is annyira váratlanul érte, hogy még a fejét sem sikerült elkapnia, így a zöldes lé a főnök mellére csattant, aztán nyálkás lávaként indult le a lába szárán a bokája felé. A kis vörös korcs kutya odaosont, és lefetyelt belőle. „Micsoda bűdös, az anyádat, mit zabáltál össze, megetetem veled kiskanállal!” – letépte magáról az inget, és S. fejére borította, aztán még jól meg is nyomkodta, hogy kellően és egyenletesen maszatolódjon szét a fején, az arcán a saját hányadéka, amely a nyersen megevett sóskától zöldült. Az egyik ház udvarában találunk sóskát, egész nap nem ettünk mást, aztán vizet ittunk rá. Dule vérben forgó szemekkel röhögött, és a lőállásokhoz vezényelt bennünket.

A többiek már elfoglalták a helyüket az aknavető körül. Dule emberei hozták a lövedékeket, megbütykölték őket, ahány egységgel hosszabbított fej, annyi emelet. A lakótelepre irányított üteg hatása elér így a pincéig, hiába vezényelték őket szirénákkal a mélybe, a történelmi igazságok elől senki sem menekülhet. A harmadik hét után kételkedni kezdtem a lövedékeink hatékonyságában, mert sohasem lőttek vissza, talán azért, mert az iskola és az orvosi rendelő között állítottuk fel a hangszereinket. A főnök, mint valami karmester, a tankjából szolgáltatta a ritmust, illetve az indítást és az utolsó akkordot, aztán lehetett egy kicsit futbalozni is a legelőn.

Csak főnöknek szólította magát, szerinte a katonai rangok olyan elavultak. Sűrű szakállal mindent magába foglalt, egyszerre több cigarettacsikket is. A tankjára nagyon kényesen vigyázott: ha valaki nekitámaszkodott vagy összesározta, tízszer békaügetésben kellett körüljárnia, vagy eljátszatta az *Ellenség! Feküdj!* című jelenetet a folyóparti iszapban. Kedvenc szórakozása azonban a százméteres futás volt, tízig számolt, mert szerinte csak így indulhatunk legközelebb az olimpián, aztán kibiztosította a kézigránátot, és azt ordította, hogy még így is jókora előnyünk marad, B. J.-nek mégis amputálni kellett a lábát, a helyi rendelőben csinálta az orvos, érzéstelenítés nélkül.

Dule élt-halt az olimpiáért, az első néhány nap után arról is leszokott, hogy a képernyőre köpjön, ha egy-két szomszédos állam sportolója megjelent a képernyőn. Csak a saját embereinek – az önkénteseknek, tartalékosoknak és szabadcsapatosoknak – járt a kiváltság, hogy vele együtt nézhessék a tuskókról az adást. A csapatjátékok nagy szurkolója volt. „Ki az az aljas áruló ott, aki elvesztette a labdát?” Egy kamion hátsó részén állt az Iskra készülék, fölötte a ponyva, hogy kellően beárnyékolja a képernyőt. Akkumulátor működtette.

„Gól. Gól”, ordította, letépte megint az ingét, és szőrös mellkasán dörömbölt, mint egy gorilla.

Felváltva lopakodtunk mögéjük a bokrok között, hogy ne legyen feltűnő a csoportosulás a kamion orra előtt, így tudtuk meg az eredményeket. A főnök ült a készülék előtt, tehát az első sorban, azután következtek tuskóikon a többiek.

Ekkor szakadt ránk a pokol.

Soha nem felejttem el: egy furcsa, szabálytalan, tükörtojás alakú feketeség jelent meg az égen. Előbb feketedett el minden, és csak aztán hallottuk a robbanást. Aztán nem hallottunk semmit, mintha a dobhártyánkat is kivitte volna a légnomás. A tükörtojás közepén az égen úgy ragyogott át a nap, mint a tojás sárgája. Azért hasaltunk mindannyian, mert ösztönösen a földre vetettük magunkat, vagy mert a lövedék ereje kihúzta alólunk a talajt, nem tudom. Aztán a főhadiszállásra, a tejbegyűjtőhöz futottunk, mert onnét gomolygott a füst. Találat érte a tetőt, égett az egyik gerenda, kipotyogtak az ablakok, szétment a tévé képernyője, néhányan véresen futkostak fel s alá, de csak egy területi védelmis sérült meg komolyabban. Egy másiknak kivitte a kezéből az üveget a repesz, vele ment a fél körme is az ujjhegyével, inkább röhögött kínjában, mint sírt.

„Folyik ez a háború lassan lefelé, mint a trágyalé”, mondta Dule első számú embere, aki a segélycsomagokat szokta beszerezni, mert ő legalább beszélt angolul, és mondott néha valami értelmeset is. Fennhangon énekelte a baljós dalt: *„There is a river called the river of no return.”*

Az alkony egy farönköt bocsátott a vízre. Dulénak éles szeme volt, akár a sasnak, rögtön észrevette, hogy a tábor felől sodorja lefelé, és mintha nem lenne rendben vele valami: az oldalára kapaszkodva egy nő próbált észrevétlenül leúszni a rönkön, de ahhoz túl világos volt, hogy észrevétlen maradjon. Kihasználta a robbanásakor támadt zűrzavart, és majdnem sikerült neki. Mindenki Dulénak akart hízelegni azzal, hogy a zsákmány után ered. M. felkapta a tejbegyűjtő ház kapujának támasztórúdját, és derékig begázolt a vízbe. Kivárta, amíg a víz közel hozza a rönköt, a rúd vaskampóját hátul beleakasztotta a nő ruhájába, és egyetlen mozdulattal leválasztotta a fakéregről. Hiába ordított, szitkozódott a szerencsétlen, még a víz sodrása is ellene dolgozott, vergődött, mint a kifogott hal, hiába próbálta a nyakán kiakasztani a horgot, addigra legalább egy tucat kéz markolta diadalmasan, és vitték a tejtátvevőhely épületébe. Senkit sem zavart, hogy a gerendán még itt-ott táncoltak a lángok, és a fekete seb sem gyógyult be az égen, csak beleolvadt lassan az éjszaka sötétjébe. Mindenki a parton nyüzsgött, szájról szájra járt a kifogott nő testalkata, méretei, származása, szépsége és fogyatékoságai, mint valami legenda. Egymásnak ellentmondó hírek kószáltak a közkatonák, illetve a területi védelmiek között a haja színéről és a melleiről. Az elbeszéltekből kiderült, hogy valójában nagyon kevesen láthatták. Két szabadcsapatos verekedett a kapuban, de a többiek is egyre hangosabb szóval akarták eldönteni, mi legyen a sorrend. Mi reményvesztetten bandukoltunk vissza szálláshelyünkre, a valamikori bolt üres

polcaihoz. M. a műanyag ecetestartályok között izgatottan rendezgette a holmiját, csak neki lehetett esélye a sorban állásra, „végül is ő fogta ki a vízből, az övé a zsákmány”, mondta az egyik sorkatona, mások kajánul megjegyezték: „no azért nem ő lesz az első”, erre M. izgatottan kirohant a teremből. Egész éjszaka csak arról folyt a szó, ki hogyan, milyen pózban és hányszor dugná meg a nőt.

Így köszöntött ránk a nyári reggel. M. nem került elő. Ketten mentünk járőrözni S.-sel a falu felé. Csak rajta látszott meg, hogy rendesen kialudta magát, persze, könnyen ment az alvás. A jobb szeme zöldre váltott, csak a bordáit fájlalta, nem az ütés miatt, hanem a hányástól, mert egész nap öklendezett. Alig találkoztunk valakivel az utcákon. Egyébként sem láttak bennünket szívesen sehol. A kerítésre könyököltünk, és elszívtunk egy cigarettát a kemény haditartalékból.

A kocsizúgásra S. eldobta a cigarettáját, és kiállt az útra, integetett mind a két kezével. A békefenntartók fehér dzsipje random sétakocsikázott a faluban. S. odahajolt a vezetőhöz, és néhány rövid angol mondatban a tudtára adta a rönkön menekülő nő esetét. „Nem is sejtéd, mit csinálnak ezek az árulókkal”, mondtam neki aztán. „Nem is sejtéd, mit élt át az a nő az éjszaka”, válaszolta. A dzsip régen elporzott, nyugodt léptekkel mentünk végig a főutcán. Néhány önkéntest láttunk szédelegni a távolban. A tejátvevőhelynél még mindig nagyon lármáztak, hallani sem akartak róla, hogy bemenjünk. „Semmi jelentés, ti ebből kimaradtok, fiúkák” – röhögött az ajtónálló. Visszamentünk a szálláshelyünkre.

M. éppen egy cingár katona nyakát szorongatta, mert állítólag ellopta a Smith & Wessonját. S. vizes szőlőlevelekkel borogatta a szemét, leheveredett egy halom kiürült cukroszsákra. „Megjöttek a kék sapkások”, kiabálták kintről. Rohantam fel a dombon, hogy szemtanúja legyek az igazságszolgáltatásnak. Ravaszak voltak: úgy tűnt, mintha csak a szokásos látogatásra érkeznének Duléhoz, az ajtónállónak sem lehetett semmi kifogása a vendégség ellen. A kék sapkás tiszt pedig mintha véletlenül rossz ajtót nyitott volna ki, az egyik önkéntes letolt nadrággal bukdácsolni ki a kapun. Előkerült a következő percben Dule is, és invitálta volna vendégét az irodájába, de az hajthatatlan maradt, akkor már kíváncsi lett a nagy sietség okára. Senki sem állhatott a szerencsétlen nő menekülésének útjába. Sebtében magára kapta a szoknyáját, mintha továbbra is menekülnie kellene, mellét karjával takarta. Lehajtott fejjel, csapzott hajjal állt a tisztás közepén az embergyűrűben, mint az elítéltek. Meg sem lehetett becsülni a korát, tizennyolc éppúgy lehetett, mint negyven, napbarnított arcát keménnyé sarkosította a gyűlölet. Mindenki azt várta tőle, hogy elsírja magát, hogy a földön fetrengjen megalázottságában, de rácáfolt önmagára, egyszerűen tudta, hogy most minden szem rámered, meg sem mozdult, nem szégyellte a karján a véraláfutásokat, a testén az erőszak sebeit, és hogy a lábszárán sűrű, takonyszerű folyam indul lassan térde felé.

A békefenntartók autójának kinyílt az ajtaja, és az egyik kék sapkás katona plédet borított a nőre. Hagyta, hogy betakarják, mintha fázna. A hátsó ülésre fektették.

Mire a por elült az autó után, mi is szétszéledtünk. Dule a jelentést követelte a járőröktől. Szöktünk a bokrokon át szerteszét. Ketten indultunk M.-mel a szokott útvonalon. Aznap szokatlanul gyakran szólt a géppuska a hegy mögött, és Dule hangszerei is szépen hallatták hangjukat.

„Talán a robbanásakor veszítettem el a lövészárokból, amikor oda hasaltunk.” M. még mindig Smith & Wessonját kereste. Követtem a lövészárók mentén. Semmitmondó dolgokkal tereltem el a figyelmemet.

A sapkám alól patakokban indult el a veríték, mint aki fejlövést kapott. A terepszínű ruhán már nem lehetett volna több folt, megköszörültem a torkom: „Most azt játsszuk, hogy te többé nem fordulsz hátra!” M. arcáról lerítt a meglepetés: „Szóval nem mersz a szemembe nézni, te tolvaj, azért ne fordulj vissza!” Hátracsavartam a kezét, és a fegyvert hátul a combjához nyomtam. Jóval erősebb nálam, tudtam, hogy másként könnyen kicselezne. „Miért nem mondtad, hogy a félautomata pisztolyom kell, szereztem volna neked is. Láttam rajtad, mennyire irigykedsz, amikor megmutattam”, próbált ravaszul csapdát állítani. „Azután beledobom a folyóba”, feszítettem tovább a húrt. „Mi után? Belelősz engem a folyóba? Aztán a félautomata pisztolyt is utánam dobod? Ilyen gyáva vagy, te tolvaj! Nem mersz megbirkózni velem szemtől szemben”, próbálkozott ismét. „Veled tényleg nem mernék még egyszer egy teremben aludni”, nyomtam a húsába a revolver csövét, tudta, ha ellövöm a lábát, nem futhat el. „Te igazságbajnoka! Hát kifogta volna valaki más! Különbben is: rossz nő volt. Ha én nem fogom ki, nem állhattam volna sorba...” – habogott. „De sorban állhattál volna, jutalmul a kecskéért!” Megpróbálta kiszabadítani a karját, de akkor ismét belenyomtam a félautomata pisztoly csövét. „Ezt honnan tudod?” – kérdezte megadóan. „Onnan, hogy már két napja nem ettél velünk sóskát.” Őszintén elnevette magát, és felém fordította a fejét: „Te hülye, most ezért akarsz a folyóba ölni?” Nem válaszoltam mindjárt, csak útnak indítottam a falu szélén az erdő felé. „Egy szóval sem mondtam, hogy meg akarlak ölni.” Csak a saját lépteink sercegését hallottuk a fövényen. „Akkor meg mit sétálgatunk itt a bokrok között, mint a birkák?” Megint nem szóltam, egyre távolabb kerültünk Dule körzetétől, feltűnt előttünk az ösvény, amely az ellenség lőállása felé visz. „Áruló vagy, áruló, áruló, áruló, áruló!” – kiabálta, én pedig noszogattam a félautomata pisztollyal, hogy menjünk csak szaporán, tudtam, hogy csak ezen az ösvényen juthatok élve haza.

A bölények kipusztulása

(Versek egy ciklusból)

A régi időkről mesélsz,

egy deresedő hajú indián,
amelyben egy gyönyörű szép nő a főszereplő (a fotók alapján),
anyád, nem csoda, ha apád azonnal belehabarodik
és villámgyorsan elveszi, míg nem késő,
ha így történik egyáltalán, persze,

mert akit a gyerekindián ismer meg anyjaként,
már nem az a fotókon látható színésznő-típus, meglehet,
akkoriban, ha az, ha olyan, akkor sem vennéd észre,

egy szigorú, sziklakemény nőt ismersz,
aki azért nagyon tud szeretni, is, téged biztosan,
bár apád véleményét soha nem tudod meg a színésznő-kérdésről,
és idős korára anyád, amit nem ér meg,
igazi indián asszony lehetett volna,

egyre jobban kezd hasonlítani nagyanyádra,
egyre erősödnek finom vonásai mögött
a földmély ráncok,

sose érted, mi lehet a baja anyádnak,
nem mondja el, hiába kérdezed,
de hát egy fiatal indián harcos semmit sem értene abból,
ami neki fáj, valószínűleg nagyon, most,
hogy lassan közelítesz anyád halálának kora felé,

és lassan utoléred már az élettörténetében is,
bár egyelőre csak egy válás és két család van mögötted,
egyre inkább át tudod érezni,

mi lehetett a baj, miért kezd el kényszeresen és nem jól inni,
gyógyszerezni magát, távolítani a valóságot, leginkább a problémákat,
ami miatt aztán felborul az ok és az okozat közötti billenékeny logika,
a láthatatlan határsáv megsérül, amiért nyugdíjba kell mennie,
mert látják a kollégák is, hogy épül lefele nem is olyan lassan,

vagy azért épül le viszonylag gyorsan, mert látja,
nincs már feladata, nem kell már a munkahelyén sem,
egyedül érzi magát rettenetesen, élete szétverve, romokban,
a munkájára nincs szükség, a gyerekei nagyjából felnőttek,
ha nem is felnőttek még, egyedül van, mint a szomorú,
önmagukat száműzött angyali lények mindig a földi életben,

és semmilyen terelő hadművelet nem jön be neki,
csak ül otthon, vagy inkább fekszik a kanapén,
nézi a tévét, de nem nagyon látja, nem érdekli,
csak megy a műsor, ne legyen olyan nagy a csend,
és ezt a magányosságérzést az elviselhetetlen hangú
fehér spitz sem tudja enyhíteni,

mindig ugyanazon gondolkozol, hogy ilyennek kell-e lennie az életnek,
vagy lehetne-e másmilyen is, de anyád egyre inkább beletörődik abba,
ami van, lesz aztán egy titkos hódolója is, aki néha jelentkezik,
néha meglátogatja, hívogatja anyádat, el akarja vinni magához,
a titkos kastélyába, de sajnos, már időn túlról érkezik a megmentő,

ha mindez igaz persze, legalább ez megadatik neki, egy titkos hódoló,
bár soha nem látja senki ezt a férfit, anyád leírja, milyen, hihető,
nem jut eszedbe, hogy esetleg csak kitalálja mindezt,
csak jóval később.

Csak jóval később

jössz rá, éled át magad is,
milyen lehetett nekik akkor, a szüleidnek,
együtt és aztán majd külön,
mivel hasonló helyzetben vagy épp,
amiben minden emberi lény lehet,
ha elég érzékeny és túlzottan odafigyel magára,
amikor megéli, hogy egyedül van ebben a világban,

bármilyen illúziókkal is kecsegtette magát,
bármivel is próbálta elterelni saját figyelmét,
ott lovagol egyedül a prérin, és érzi,
mielőtt nagyon elkezdené magát sajnálni,
hogy ez azért nem rossz, ez jó, lobog a haja,
tökéletesen szabad,

és persze, hogy ez szomorú is, mert elkülöníti a többiektől,
és mert ez a szabadság megváltoztat valamit benne,
ez a szabadság ad erőt neki, reményt,
a reménnyel pedig soha sincs egyedül az ember,
meg kell találja önmagát, de mélyebben
átérzi saját gyökereit is, mint eddig valaha,
aztán lassan az önsajnálathelyett
kíváncsi lesz,

mindig is szeretted volna megkérdezni a szüleidet,
hogy mi volt a baj, de nem merted, halogattad,
gondoltad, hátha véletlenül kiderül, elmondják maguktól,
de nem derült ki és már nem is fogod megtudni a közvetlen okokat,
pedig ez most jobban izgat, mint valaha,

ezért aztán ki kell találni a történéseket, mindabból, amit tudsz,
és nyilvánvalóan saját hibáid miatt jutsz hasonló helyzetbe,
pedig egész életedben ezt az egyet szeretted volna biztosan elkerülni,
szüleid hibáit megismételni,

de hát éppen a préri szabadságának szeretete űz,
terel ebbe az irányba, szüleid sorsa felé,
féktelen szabadságvágyad és hibáid erre predesztinálnak,

és nagy kérdés, hogy hiba-e végül, hogy elváltak,
vagy hogy összeházasodtak,

és hogy nem a hibáinkból tanulhatunk-e mindig legtöbbet,
ehhez persze akarni kell tanulni,
ami egyáltalán nem biztos, hogy sikerül,
marad hát legtöbbször a gyengeség,
vagyis a gyűlölet és bosszúállás, betartás a másiknak,
ami pontosan jelzi, hogy végül mégsem sikerült tanulni a hibáinkból,
íme az ember, a szülők hagyatékával hátizsákjában, tessék,

így kezdődhet újra a történet, tessék végre rendesen megoldani,
mert valakinek majd meg kell oldania, változtatnia mindezt,
a sértettséget, sértődést, hogy valamiért
– nyilván a másikat okolva elsősorban – nem sikerült,
megint, nem sikerül legyőzniük önmagukat,
önmagukban az emberit, ahogy neked se,
de igyekszel mielőbb észhez térni,

és eljutsz a végső pontig addigi életed társával és megrémülsz,
hogy nem ezt akartad, hogyan és miért és mikor jutottatok idáig,
korábban is súroltátok már néhányszor a tűréshatárt,
de amikor a szakadék fölött megállsz,
megérzed a mélység hideg leheletét, és visszalépsz,
vagy nem, de most már késő,

hiába nagyon fontos számodra ez a kapcsolat,
legalább mindaz, ami mögöttetek van, menteni kell,
de ez a jelenben nagyon nehéz,

még meg akarod menteni a jövőt, ha lehet,
görcsösen, makacsul, ahogy a férfielemek mindig,
nem akarsz úgy járni, mint a szüleid,
és folyton azt kérdezed magadtól,
hogy megteszel-e mindent ennek érdekében,

kérdőjel természetesen, és hiába hiszel benne, hogy igen,
az már kevés, látod a saját hibáidat, és az övét is,
a vélt hibákat legalábbis, az addigi életed társáét,
ami egyáltalán nem vigasz, inkább megnyugtató,
így talán könnyebb elviselni a sajátot,
megbocsátani a másoknak, de előtte
magadnak is,

ezeket is kérdeztetd magadtól, és egyelőre annak is örülsz,
hogy legalább már kérdezni tudsz,
egészen pontosan látod saját gyengeségeidet,
de lesz-e elég erőd megküzdeni vele,
és mindez elég lesz-e a folyamat megállításához,
újabb kérdőjelek persze, a kitartásodban biztos lehetsz,
semmi másod nincs és nem is volt soha,
lesz.

Lőrincz Zsuzsa: *Pomona*, 2016–2017, drót

MÁRTON LÁSZLÓ

Miért is riasztana a szembesülés magammal?

Márton László beszélgetése a hetvenéves Varga Imrével*

Tehát akkor kezdjük el. Szeretettel üdvözlöm mindenekelőtt az ünnepeltet, Varga Imrét, és az itt összegyűlteket, továbbá az Írók Boltjának a munkatársait is. Ez most egy laza születésnapi köszöntés lesz. Egy portré, egy rögtönzött portré...

– Nemrégiben olvastam egy regényt, egy harmincas éveiben járó szerző regényét, Szalay Zoltánét, a Faustus kisöccsét, melynek hőse egy szlovákiai magyar író, akinek a szerző nem írja le a nevét egyszer sem, hanem következetesen szlovákiai magyar íróként emlegeti... És ebben azt is részletezi, hogy a szlovákiai magyar író mivolt mi mindennel jár együtt, többek között a szlovákiai magyar író mivolt mérlegelésével... Te, pedig, Imre, ebbe beleszülettél és beleszocializálódtál, és akkor ehhez még hozzájön a nemzedékiség terhe plusz még a – nevezük így, rövidítve – SZMÍ, azaz a szlovákiai magyar íráság terhe... Kezdjük talán ezzel. S akkor talán a szülőfölded, Kisgyarmatot és környékét megússzuk.

– Vágjunk mindjárt a legközepebe, a szlovákiai magyar írói vagy a költői mivoltba. Nekem is eszembe jutott a regény olvasása közben, hogy szerzőként én bizony rövidítettem volna a szlovákiai magyar író, és most rövidítem is. SZMÍ lehettem volna magam is, ha Pozsonyban maradok.

– De akartál-e SZMÍ lenni vagy nem akartál?

– Akart a fene... De boldogult úrfi koromban még nem volt választási lehetőségem, mert Csehszlovákiában születtem, és ezt máig így kell beírnom a hivatalos okmányokba, pedig ez az ország már megszűnt. Tehát én egy ma már nem létező országban születtem. A rangom is az volt, hogy csehszlovákiai magyar író, vagyis CSMÍ, és csak azután lettem volna, ha maradok a szülőföldemen, SZMÍ.

A csehszlovákiaiág eleinte, a 67–68-ban kezdődő irodalmi pályámat tekintve nagyszerű volt. A szocializmus már-már levette az álarcát, hogy emberarcú legyen. Ezen az országos farsangutón indultam el mint költő. Már gimnazistaként közölt tőlem verseket a pozsonyi Irodalmi Szemle. A lapnak akkor éppen Tózsér Árpád volt az egyik szerkesztője. Majd 68 augusztusában, a testvéri tankok beözönlésével, megkezdődött a húsz ínséges esztendő, vagyis a konszolidációnak nevezett időszak. A hülyék rémuralma, a demokratikus kezdeményezések fel-

---

* A Budapesten, az Írók Boltjában, 2020. február 5-én elhangzott beszélgetés lejegyzett, szerkesztett és szerzői által jóváhagyott szövege. *A szerk.*

számolása. Amikor egy volt szabósegéd művelődési miniszter lehetett, aki még papírról olvasva sem tudta helyesen kiejteni a biennálét.

– *Tehát ez azt jelenti, hogy téged szocializációd közepette telibe kapott...*

– Majdnem telibe kapott. Majdnem lelőttek ugyanis. Tantorogtam hazafelé a szomszédos faluból egy buli után a hajnali országúton, dúdolva, amikor váratlanul rám lőttek. A szovjet tisztek kijártak katonai terepjáróikkal vadászni a Párkány környéki mezőkre, erdőkre, és miközben dalolva kacskaringóztam a hajnali országúton, elsüvített mellettem egy golyó. Majd még egy! Pfűűű! Bevetődtem rögtön az árokba... Csak egy idő múlva mentem tovább. De belém fagyott a jókedv.

Hogy visszatérjek az anekdotából, mondjam így, az eseményekhez, nem nevezve a rémálmot valóságnak: nos, 68 szeptemberében kezdtem az egyetemem filozófiama-gyar szakos hallgatóként. De fokozatosan romlott az univerzitás légköre. Visszalopakodott az előadások közé a lebutított marxizmus-leninizmus. Miroslav Kusý volt az egyik felvételiztetőnk 68 tavaszán. Ő később a Charta '77 polgárjogi nyilatkozat egyik szlovákiai aláírója lett, ám 68-ban még a Comenius Egyetem filozófiatanára volt. Aztán meg Gustáv Husák szlovákiai titkára. Így történt, hogy a pozsonyi KB székházában, az ideológiai titkárságon vizsgáztam 69-ben filozófiatörténetből. Ekkor már a filozófiaprofesszorom és Husák javában vitatkoztak a követendő politikáról, mígnem Kusýt leváltották, kizárták a pártból, és tanári állásából is menesztették. Emberjogi tevékenysége miatt később még könyvtárosi állásától is megfosztották, majd évek múlva *hazaárulóként* börtönbe került. A kommandó diktatúra bukása után aztán rehabilitálták, és újra egyetemi oktató és rektor lett.

No de a válaszom most nem annyira rólam szólt, hanem arról a közegről, amelyben 1980-ig írtam, szerkesztettem, buliztam, fuldokoltam.

– *És akkor hogyan ment tovább... A Crusoe-szaltóig?*

– Úgy ment tovább, hogy nem ment tovább. Beláttam, hogy abban az egyetemi keretben nem tudok jóérzéssel megmaradni, és érdekes módon nem annyira a szlovákul előadott filozófia vagy a logika, hanem a magyar tanszék miatt. Nekem akkor túl szűk lett az egyetem világa. Úgyhogy a második szemeszter után kérvényeztem egyetemi tanulmányaim megszakítását. És szakítok mindmáig...

– *Itt egy közvetítő megállapítás... hogy a Crusoe-szaltók című első köteted 1975-ben jelent meg. Az előbb viszont azt hallottuk, hogy első verseid 67–68-ban láttak napvilágot. Na most így, megvénülve, azt mondja az ember, hogy ez a pár év nem olyan nagyon sok, de én még emlékszem rá, saját fiatalságomból, hogy egy fiatal, alakuló személyiség számára ez azért, akárhogy nézem is, ez a 7-8 év, irtózatosan sok idő. Igaz, a Crusoe-szaltók megjelenésekor te még mindig nagyon fiatal voltál. De mégis ezt a pár évet, ezt a 6-7-8 évet valahogy túl kellett élni. Hogy jöttél ki ebből az időszakból?*

– Megtörve bár, de élve jöttem ki belőle. Az idén lesz kereken ötven éve, hogy Tőzsér Árpád összeállításában és szerkesztésében megjelent az antológiánk, az *Egyszemű éjszaka*. Ez a 60-as évek derekán-végén induló fiatal költőket toborozta egy kötetbe. Kilencen voltunk benne, akik közül a 70-es évek elején már többen is jelentkeztünk a kiadóban önálló kötetterveinkkel. Én is bevitettem a magam kéz-

iratát, de nem akarták kiadni, hiába javítottam, cserélgettem benne ezt-azt – elfektették, hümmögtek. Végül csak úgy jelenhetett meg az első kötetem, hogy az esszéista Koncsol László írt hozzá egy értelmező-értékelő utószót.

– *Ő akkor már igen tekintélyes személyiség volt a szlovákiai magyar irodalomban...*

– Annyira tekintélyes, hogy pár év múlva már ő is hallgatásra kényszerült. Nem számított arrafelé sem a műveltség, sem a tanultság, de a tekintélynek ez az általa említett formája sem eshetett latba. Nos, Koncsol utószavával jelent meg végül a könyvem. A kézirat vagy már a kiszedett kötet átvészelt közben egy nyomdatüzet, szóval, megvolt a tűzkeresztsége is... Akkorra egy kis vidéki szabadúszás vagy inkább fuldoklás után visszakerültem Pozsonyba. Zalabai Zsiga hívott, ajánlott az Irodalmi Szemléhez korrektornak, nyelvi szerkesztőnek, miután ő bevonult a seregbe... Végül hét esztendő után ott kellett hagynom a szerkesztőséget.

– *Nem úszod meg ennyivel! Miért fogalmazol úgy, hogy ott kellett hagynod?*

– Azért kellett otthagynom, mert olyan emberek kezdtek érdeklődni a szerkesztői munkám iránt, akik nem voltak szakmabeliek – tehát a belügy. Az ő emberük volt lapgazdánk, a Madách Könyvkiadó igazgatója is, aki tehetségtelen újságíróként került előbb a pártközpontba, majd onnan a Madách élére. Úgy hívták, hogy Sárkány Árpád.

– *Jó név.*

– Közvetlenül a kinevezése előtt jelent meg egy verses mesém, ezzel a címmel: *Sárkányölő Jankó*. Így aztán mindjárt sikerült belopnom magam az igazgató *elftárs* szívébe. Ajánlgattam is az *estébének*, a szlovák belügynek melegen. Néha a szerkesztőségből vittek kihallgatásra, máskor rám üzentek, hogy fáradjak be hozzájuk. Ezt az állandó kitettséget azután hamar megelégettem. Kicsit rövidre zárom a történetet, mert sok árnyalata, részlete lenne... Elhatároztam, hogy nem maradok abban a közegeben tovább. De akkor hová, merrefelé?

– *Ez mikor volt?*

– A 70-es évek vége felé. 1981-ben jelent meg a *Boszorkányszombat* című könyvem, melyet a szakmai zsűri Madách-díjra terjesztett föl. S ekkor a szlovák művelődési minisztériumban trónoló Rácz Olivér író, miniszterhelyettes, teljes elvtársi tekintéllyel áthúzta a nevemet, s így abban az évben sem én, sem más nem kaphatott Madách-díjat. Ennek a kötetnek a fő darabja a könyv címét is adó verses játék. Hármasszámú szerűen írtam meg. Az egyik szárnya a politika, a másik az irodalom, a harmadik pedig a szerelem. Kicsit vásári játék, kicsit fausztíada.

– *A Husák-féle konzolidáció parabolája volt?*

– Igen. Az is.

– *Utólag lehet csodálkozni azon, hogy egyáltalán átcsúszott.*

– Sok mindent próbáltak kihúzni belőle, ezek egy részét nem hagytam, ahol lehetett, javítottam, sűrítettem. Másrészt pedig azért Sárkány főnök sem volt annyira művelt, hogy főcenzorként a rejtett utalásokat is észrevegye.

– *Tehát ott tartunk, hogy a tehetséges költő harmincéves kora táján már több kötetet magáénak mondhat, azaz akárhogy nézzük is, neve van... és akkor mi történik?*

– Otthagytam a nevemet, és áttelepültem Magyarországra.

– *Ez miért és hogyan történt?*

– Úgy éreztem, Pozsonyban megszűnt a kerete annak, hogy én ott biztonságban létezni, írni, közölni tudjak. Ráadásul a házasságom is gajra ment. Dönthettem: kocsmahős maradok-e a szülőföldemen és siránkozom, kesergék és panaszkodom, hogy én milyen jókat írtam volna, ha nem lett volna tilalmas. De a búsongás helyett inkább az izgatott, hogy elmozduljak onnan, és megpróbáljam az ismeretlent. Így érett meg a szándék, hogy áttelepülök Magyarországra. Akkor ez még nem volt magától értetődő lehetőség, csak családegyesítésre hivatkozva látszott biztosnak, hogy át is engednek. Így hát megnősültem. A magyar belügy, megtorolva, hogy nem a feleségem lakásában élek, hanem albérletben, és ezzel szabálysértést követtem el, megtagadta tőlem a magyar állampolgárságot. Három keserves évig voltam hontalan magyar Magyarországon. A szüleimet csak vízummal lehetett meglátogatnom. Közben pedig a barátnőmtől, akivel laktam és a könyveimet tartottam, született egy aranyos lányom.

– *Ami azt illeti, Neked a helyek, a lakóhelyek is, ahol éltél, jócskán meghatározták a pályádat...*

– Igen. Pozsony is fontos volt, mint hely, mint átmeneti otthon, írtam is erről egy hosszú verset *Szelek városa* címmel. Ez már az áttelepülésem közben született, és az akkori Mozgó Világ szerkesztőitől Aszú-díjat kaptam érte.

– *Annak idején igen fontos szellemi műhely volt a Mozgó Világ. Hogyan vetted fel velük a kapcsolatot?*

– Küldtem nekik verset, verseket, és elfogadták, közölték. Nekem meg tetszett az a műhely.

– *A Mozgó Világ szerkesztősége eléggé heterogén volt. És az volt a jó, hogy az egymástól teljesen különböző irányzatok is közös nevezőre tudtak jutni benne. Hogyan emlékszel vissza a mozgósokkal való kapcsolatra?*

– Elég keveset forgolódtam közöttük. Néztem múltkoriban a Mozgó Világ közös fotóit, egyikén sem vagyok rajta, és nem véletlenül. Tehát amikor megkaptam például az Aszú-díjat, akkor éppen nem volt útlevelem, és nem tudtam átjönni, ezért csak hetekkel később vehettem át a szerkesztőségi tagok aláírta díszdobozt. Belülről, baráti közelségből nem ismertem a szerkesztőséget. Találkoztunk, beszélgettünk, de nem lettem náluk otthonos. Nekem a lap sokfélesége, nyitottsága, bátorsága tetszett.

– *Hát... egy idő után annak is új főszerkesztője lett, aki aztán más szellemben főszerkesztette...*

– De az már nem az én lapom volt.

– *Áttelepültél, majd munkahelyed is lett.*

– Igen, az áttelepülésem után egy ideig könyvtároskodtam, egy író barátom ugyanis beajánlott a Molnár utcába. Akkor még Gorkijnak hívták a szovjet tisztfeleségek munkahelyeként induló intézményt. Peskoviánusnak neveztem magamat és munkatársaimat, Gorkij családi neve ugyanis Peskov volt. Könyvtárosként,

kezdő hontalanként Móricz Zsigmond-ösztöndíjat kaptam, és ez jó ürügy volt arra, hogy kevesebbet járjak be a munkahelyemre.

– *A költői pályád ebben az időben hogy alakult?*

– Hajaj! Beleszáradt a tollamba a tinta, mert nagyon megviselt az áttelepülés. Azt gondoltam, hogy átjövök egy olyan közegből, ahol gyanús kisebbségi vagyok, és itt mindjárt támogatott többségivé válok. De nem egészen ez történt. Bár megkerestek az íróársaim, keresték a barátságomat, irodalmi körök hívogattak maguk közé... Lakást is kaptam gyorsan a minisztériumi keretből. Igaz, a hontalanság miatt nem éreztem magam biztonságban. De az, hogy van lakásom, vannak barátaim, otthonossá tette a várost. Jók voltak az éjszakázások, a kocsmázások, de valami mégis hiányzott. Úgy éreztem, az áttelepüléssel az életem derékba tört, ami rám bízott, nem csinálhattam végig. De már nem lehetett visszamennem oda, ahonnan elmenekültem. Akkor határoztam el, hogy megkeresem azokat az írókat, akik szintén áttelepültek a szomszédos országokból, és beszélgetek velük. S hogy idővel majd könyvet csinállok belőle! Ám ez a nyolcvanas évek elején még nem volt publikus téma, a politika félt tőle. Akkor még nem közölhettem a beszélgetésekből, legfeljebb, ha szemizdatban. Az egyik interjúalanyom, Tamás Gázi például tiltólistán volt.

– *S milyen visszhangja volt akkor?*

– Nem sok. Csiki László, a könyvem egyik résztvevője meghívott a Duna TV kamerája elé, hogy a könyvről faggasson. De nem emlékszem, hogy valaki írt volna róla.

– *Ez már 89 után jelent meg?*

– Igen. Az Életünk Kiadónál. *Kisebbségből kisebbségbe* volt a címe. Talán nem volt ez annyira egységes kötet, voltak benne alaposabb, elmélyültebb interjúk, például az Erdélyből áttelepült Köteles Pálé. De sekélyesebbek is. Emlékezetes maradt számomra Csiki László, Tamás Gáspár Miklós vagy az Újvidékről átszökött Balázs Attila interjúja, meg a rozsnyói Krausz Tivadaré.

– *Közben egy újabb határponthoz érteztél, megjelent az Önarckép – nélkülem című válogatott köteted. Ami egy fontos összegzés. S ez még bőven a 80-as évek volt.*

– Igen. A Magvető Kiadónak leadtam az összegyűlt verseimet, és abból szerkesztettük meg Keszthelyi Rezsővel ezt a könyvet. Így lett *válogatott és újabb*. Nem tudom, mennyire lett összegző kötet, de a megjelenése után sokan fölfedeztek megint.

– *Hát egy fontos kötet volt akkor. És nem csak volt, hanem tulajdonképpen most is az, mert a 80-as évek verstermésének egyik nagyon fontos kötete.*

– Ezt én nem tudom tárgyilagosan megítélni, de ha így mondd, kíváncsian kérdezem, mi tette a számodra fontossá?

– *Egyszerűen az, hogy tanulságtétel egy költői teljesítményről. És itt megint a nemzedéktársak, nemzedéktársaid teljesítményét kell mérlegelni, mit tudom én, Géczi Jánostól Parti Nagy Lajoson át Kukorelly Endréig, azt, hogy ők hogy csinálták, hogy kezdték, hogy folytatták és hol tartottak akkor. És megítélésem szerint te ebben az összefüggésben is na-*

gyon jól indultál. A néhány év késlekedés ellenére. Ami nem is biztos, hogy ártott, mert úgy vettem észre, hogy ha egy tehetséges, fiatal költő nagyon korán szupersztárrá válik, akkor elveszíti belső erőforrásait, és téged ettől a sors éppen megóvott.

– Ettől mindenképp megóvott, de nem kerülhettem ki a rám váró próbákat, a szakmai kihívásokat sem. Az előbb kezdtem mondani, hogy a többségi életem sem volt mindenben többségi. Elvesztettem az írás biztonságát. Nem szövegeket akartam már, hanem eleven, érvényes szavakat. Teremtő igét. Olyan nyelvet kerestem, amelyik egyszerre közöl és hallgat. De amit találtam: a zúzott nyelv, a töredékesség, a kimondhatatlanság. Széthullott bennem és köröttem is a világ... Később az életem olyan változásba sodort, ami minden vélt tudásomat érvénytelenítette.

– És az mi volt?

– Most már el tudom nevezni, de az elnevezés nem biztos, hogy teljesen feltárja azt, ami történt. Akkor nem tudtam a nevét, az okát. S azt sem, miért éppen a harmincas éveim közepén történt.

– Ez egy fontos dolog, hogy nem vagy még 40 éves, már van egy életműved, amit összegezni lehet, és akkor...

– Életmű? Nem tudom, volt-e igazi élet és mű is velem, vagy pedig inkább nem. Akkor az életem és az addig íródott verseim is érvénytelenné váltak. Elvesztettem majdnem mindent, s úgy éreztem, hogy magamat is; és nem tudtam, mi történik valójában bennem. Túl szép, vakítóan szép lenne most azt mondanom, hogy az életközépi fordulat volt, ami mindent megváltoztatott az életemben. Igaz, sok régi, káros szokást elhagytam, lefogytam három hónap alatt 18 kilót, és ráébredtem, hogy amit énnek hittem, véltem, tudtam, káprázat volt csupán.

– Mondjuk így, hogy történt egy szellemi fordulat.

– Egy életközépi fordulat. Most ezt az elnevezést használnám. Akkor kezdtem el töprengeni rajta, amikor eltévedtem. Dante *Isteni színjáték*ának első sorait idézve: „Az emberélet útjának felén egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, mivel az igaz utat nem lelém.”

Aztán szembesültem a vallásos mintákkal. Jézus 34 éves korában került teremtője, az Atya mellé, Buddha ugyanilyen korúan világosodott meg. Vajon mit üzenhet számomra ez? Mit jelentenek nekem? Mitől változik meg az agyféltekék közti energiaviszony az élet felén? Honnan kapjuk talán utolsó esélyünket arra, hogy a kozmikus egyensúly megvalósuljon az életünkben? – kértem most kissé leegyszerűsítve.

– Mindez viszont a személyiséged szerintem nem csak abban az értelemben alakította át, hogy lefogytál...

– Nem. Nem. Úgy éreztem, hogy azzal a szókinccsel, azzal a formai tudással, ami bennem volt, én már nem tudok továbbmenni. Vége. Újrakezdtém hát az írást. Ami papírra került, nem tudtam, hogy versnek számít-e egyáltalán. És elindult valami újra. Valami más, mint ami addig volt.

– Na erről a valamiről kellene még mondanod valamit.

– Hát ezt-azt elengedtem. De még így is hivalkodóan személyes. Elhagyott a fölösleges. Félretettem a borospoharat, elnyomtam az utolsó cigarettát, az étrendem is megváltozott, abbamaradt a Nagy Tékozlás. De közben úgy éreztem, hogy az űrt, ami ártó szokásaim távozása után támadt bennem, valamivel be kéne töltenem. Akkor találtam meg újra a jógát. Weninger Antal jógakönyvét elolvasva kiderült, hogy az írója él és virul, bár már 80 és 90 között éppen. Némi elfogódottsággal felhívtam, ő pedig biztatott, hogy menjek el hozzá, és majd eldöntjük a folytatást. Mikor sorra kerültem, leültetett a cellaszerű kis szobájában, és elkezdtük a légzőgyakorlatokat. S hét éven át heti egy alkalommal fogadott és tanított. Miután Weninger doki meghalt, egy igazi jógamestert kellett volna találnom (mert a doktor úr nem volt mester, hanem tanult, nyugati jógaoktató és nyugdíjas üzemorvos). Nos, akkor találkoztam egy Bécsben élő jógi tanítványával, de ez az iskola nem igazán tetszett; rituálisnak, túl ezósnak véltem. Valahol olvastam, hogy Magyarországon alakulóban van egy csoport, az *Ars és Vita*. Nekem mind a két pólusa, tehát az élet és a művészet is vonzó volt, s ezért megkerestem őket, és kiderült, hogy ez egy zen meditációs csoport, némi keresztény körettel. A köret adja most a hívószót, hogy ott a konyhában kipróbáltam a vegetárius szakácstudományomat is. Örömmel jártam közéjük Szentendrére, gyakoroltunk, meditáltunk.

– *De hát ez, mint kiderült, aztán, valamiféle szintetizmust is jelent. Valami szintézist, mondjuk így, hogy a Benedek-rendi életregula és a zen-buddhizmus között.*

– Mivel a csoportot szervező 56-os hölgy Németországból telepedett haza, neki voltak bajor és japán kapcsolatai is.

– *Ez lett a würzburgi szál.*

– Ez lett a würzburgi szál, mert Marikának az ottani Szent Benedek-házzal volt kapcsolata. Würzburgban pedig Willigis Jäger, a bencés szerzetes és zenmester egy lerobbant külvárosi iskolából világi kolostort teremtett, miután visszatért többéves japán missziós küldetéséből. Ebben a világi kolostorban dolgoztak és imádkoztak, vagyis szemlélődtek az emberek. Én is ott laktam, hosszú idejű vendégként, hol takarítottam, hol meg a házmester segédje voltam, és persze a ház rendjébe illeszkedve meditáltam. Tehát napi 5 óra zazen, és 3-4 óra kétkezi munka, illetve szolgálat. Volt az Olümposznak nevezett padlástérben lakók közt lengyel kalandor, osztrák lelkész, svájci természetgyógyász, amerikai tanár, német taxisofőr, angol börtönpszichológus vagy apácának készülő pink hajú punk lányka is, aki noteszlapokra írott német versikéket csúsztatott be szobámba éjszakánként az ajtó alatti résen.

– *És ez csapódott le a Zen Benedek című könyvedben.*

– Így van. A cím a Szent Benedek-ház elnevezéséből pattant ki. Ebből lett az a naplókötet, amelyben számot adok egy világi kolostor életéről. A belső utak emelkedőiről, buktatóiról. A koan iskolázásról. Ott általában három hónapig tartózkodtam egyvégtében, és ezt öt egymás utáni éven át ismételtem. A készülődéseimnek tinnyi kintlétekdor te is tanúja voltál, hiszen tőled kértem jószomszédi

segítségként egyszer német ajánlást a Benedek-házba. Akkor még, az első egy-két évben nem tudtam annyira németül, hogy ezt egyedül megfogalmazzam.

– *Most jött el az idő, hogy beszéljünk az új lakóhelyedről, ami most már nem új...*

– Huszonvalahány éves. Előtte Békásmegyeren éltem egy tizenöt emeletes tömbházban. Tízéves panellét után nagyon el akartam már költözni onnan, ke-
restem a kertet, a csendet. Tinnyén időlegesen meg is találtam. De pár éve a há-
zamhoz közeli országútra ráterelték a kamionforgalmat. A szomszéd bikákat te-
nyészt a kertem mellett egy nyitott karámban, az udvarban disznókat tart. Búz és
zaj lett a csendből és a tiszta levegőből. Az elhagyott panel örülete utánam jött. A
békási tömbházból el-eljártam télutón nyaralókba, parasztházakba böjtölni. Pár
hetet vízen, meg növényi főzeteken éltem. Számomra minden böjt önismereti,
egyszerűsödési próba is volt. A böjtök folytatódtak Tinnyén is. Épp szerveződött
odaköltözésem idején egy spirituális közösség, a helység fölött dombházakkal,
Waldorf-iskolával, egy lelkeségi központ igényével, jógaoktatással, vegetáriánus,
környezetbarát életmóddal.

– *Elmozdulhatott volna a közösség progresszív irányba, ami azonban elmaradt.*

– Mert a földiek és az égiek nem így döntöttek. Az ökötelep terve meghiúsult.
Én viszont addigra már a faluba költöztem. Fontos volt, hogy a panel után, ahol
a balkonládában nevelgettem a bazsalikomot, majoránnát, legyen kertem, legye-
nek fűszer- és gyógynövényeim, és ez végül is sikerült.

– *Ha jól veszem észre, te egy közösség-szervező faktor is vagy.*

– Lennék. De hát nem vagyok. Próbáltam a faluban többedmagammal egy
biokertet kialakítani. A patika mögött volt egy elhagyott telek, egyszer felgyul-
ladt, és a kiszáradt csalánok meg a fák olyan tüzet okoztak, hogy kis híján leégett a
gyógytár. Kiirtottuk a bodzát, közmunkások segítségével felástuk a kertet, azt ter-
vezve, hogy példát mutatunk a falunak. Mi létrehozunk, ugye, egy mintakertet, és
a falu majd követi e egyszerű példát.

– *Nem követte.*

– Az önkormányzat sem segített. A polgármester, mivel a tankert nem az ő öt-
lete volt, nem támogatta a terveinket. Most az alpolgármester használja a kertet
magáncélra, miközben közösségépítésről papol.

– *Közben azért egy pillantást vessünk nem kifejezetten költői vagy poétai, hanem egyéb
kitekintéseidre is, például a drogosokra vagy a hajléktalanokra, hogy azok hogyan szerve-
sülnek az életműveddel?*

– Az egyik íróbarátom, látva a böjtjeimet, s tudva spirituális gyakorlásaimról,
azt ajánlotta, hogy menjek a munkások, bérért dolgozók közé, s majd kiderül,
hogy az eszményeim mennyire életrevalók. Gondolkodnom erről a tanácsról
kevés volt, mert olyan koant kaptam velem, ami nem a gondolataimnak, hanem
az életemnek szólt. Így nem térhettem ki előle. Félretéve a kényeskedésemet, el-
jártam az utcalakók közé, ismerkedni, beszélgetni kezdtem a hajléktalanokkal,
hajléktalanszállókra mentem, segítőkkel találkoztam. Ebből lett az *Uticalakók*. A

hajléktalanság szinte hozta a következő témát, mert már az utcán, erdei kalyibákban, parkokban is találkoztam drogosokkal.

A drog világa mindent magában foglal, a kiutkeresést, a jogrend hézagait, a bűnbakképzést, a bűnözést, a pszichológiát, a gyógyászatot, az ellenállást, a vallást vagy épp a vallás háritását, a spiritualitást vagy éppen a pótszereit. Egy évet töltöttem a drogosok között, a Baptista Szeretetszolgálatnak köszönhetően, mert nekik az indítandó tücsere programjukban éppen segítőkre volt szükségük. Kijártunk társaimmal a terepre. Olyan emberekkel dolgoztam együtt, akik korábban drogosok voltak, de lejöttek az anyagról. Ahogy mondani szokás: fölfelé buktak. Az életüket elmesélők és a gondolataikat megosztók olyan dolgokat fogalmaztak meg, vagy fogalmaztunk meg együtt, amelyek tisztázóan fontosak voltak. Az *Anyagba zárva* című könyvembe három drogos sorstörténet került, kiválogatva a kétkötetnyi kéziratból a legjavát.

– *Kicsit olyan gnosztikusan hangzik, hogy a fényszikrák be vannak zárva az anyagba és onnan szeretnének kiszabadulni.*

– Ez így, ahogyan most mondod, valóban gnosztikusan hangzik. Az viszont egyáltalán nem gnosztikus, hogy mindegyikünkben ott van a boldogság, mint forrás, és ezt legtöbbször úgy veszítjük el, hogy kétségbeesetten kapkodunk utána, hajszoljuk vagy próbáljuk művi módon megteremteni. És sokszor pont az örömpótlékok fedik el azt, ami bennünk igazi boldogság. Mert ez a valódi természetünk. Ez az igazi énünk. Nem érdemes túlokoskodni a dolgokat, mert ez nem pusztá gondolat, hanem gondolatokon túli vagy inneni tapasztalat. Ha valaki megtapasztalja, látja, hogy így van, ha pedig nem tapasztalja meg, hasztalan töpreng rajta, vagy kételkedik benne. Nem a kételkedéssel van a baj, hanem, amit az előbb kihagytam a felsorolásból, a hiányos önismerettel. Az igazi önismeret felszabadíthat a testi-gondolati behatároltságunkból.

Bármi segíthet abban, hogy valódibbnak ismerjük meg önmagunkat. Segíthet akár a drog is. Bár ez egy iszonyúan, gyötrelmesen nagy kerülőút, de használhat annak, aki túléli.

– *A beszélgetés végéhez közeledve, valamifajta összegzés felől faggatnálak, hogy miféle mérleget készítenél, mit csináltál jól, mit kellett volna esetleg másképp, ha ez nem riaszt.*

– Nem riaszt. Miért is riasztana a szembesülés magammal? A jogahagyományban van egy ismert mondás, amit most megismételnék: nem én vagyok a cselekvő. Nem az ember a cselekvő. Tehát a jó versek nem úgy születtek, hogy én írtam őket, hanem hagytam megjelenni a szavakat a térben. Én legföljebb a közvetítőjük vagyok. Ha valamit szeretnék, hogy ez a közvetítői szerep továbbra is megmaradjon. Tehát ne az akaratom harsogjon ki a könyveimből, hanem az, ami rám van osztva. Remélem, ez nem túl misztikus így.

– *Tudtad-e közvetíteni tapasztalataidat, világról és költészetéről való tudásodat másoknak? Nem az olvasóknak, hanem a fiatalabb pályatársaknak.*

– Inkább talán még visszatérnék a közvetítői feladathoz. Néha úgy érzem, úgy élem, hogy ami történik velünk, bennünk, valójában éberálok. A tapasztalataink,

a gondolataink megteremtik azt a káprázatvilágot, álmotteret, amiben élünk. Az *Ál(om)szonettek*, melyek az új kötetemnek, az *Éntelenség gyönyörének* jó felét teszik ki, úgy íródtak, hogy próbáltam ráízlelni az ébrenlét, a köznapok álomszerűségére. Ez a próba nem altatott el, hanem inkább fölébresztett, fogékonytá tett a felszín alatti rétegekre. Éberebbé váltam arra, amit elszűrkitettek a tapasztalataim, emlékeim, ismereteim vagy a vélt szakmai tudásom. A világgal való kapcsolatomban rádöbbsentem álomállapotaimra, az álmaim viszont az egység ízét adják. Olyan versformát találtam ehhez, ami egyszerre keleti és nyugati. Tehát az *Ál(om)szonettek* úgy íródtak, hogy két négysoros rímes szakasz után a terzinák tizenhét szótagos haikuk.

– Egy hallgató: *Összességében, hogy érzed, elég figyelmet kapsz-e már, s ha nem, akkor mennyire hiányzik, vagy nem hiányzik? Mi a legfontosabb a költésben számodra?*

– A figyelem mindig a szeretet burka, hordozója, s ha ez a figyelem nem szerepszerű, nem protokolláris, nagyon fontos. Ha protokolláris, akkor már egy kicsit gyanús. Na most az, hogy íróként, költőként valaki milyen figyelmet kap, vagy személyesen hiteles, vagy csak udvariasság. Jutalmazás. Gesztus. Politika. Érdek. Néha, elkeseredésemben, azt dörmögöm magam elé, hogy jobban is megbecsülhetnék, ha nem is engem, legalább a munkáimat.

– *Hát mondjuk ki nyíltan, nem kaptad meg azokat a díjakat, amelyeket a nemzedéktársaid megkaptak, noha a teljesítményed összemérhető az övéikkel.*

– Nos, ezt neveztem én protokolláris figyelemnek. Úgy látszik, nem vagyok jól díjazható alkat.

– *Közben azért mindig vannak olyan hangok, amelyek leszögeznek, hogy azért jelentős teljesítmény a tied.*

– Igen. Eljutnak hozzám is ezek a hangok. De nem jó elvárásokkal élni. A nyugtalan hullámozás alatt bennem elégedettség van. Ez az elégedettség nem álságos szólam. Hálás vagyok, hogy rá tudok találni arra a forrásra, ahonnan a versek kiáradnak. Ahol élő öröm van, és termő nyugalom. Talán szegény vagyok, de fogékony az öröme, boldogságra. És örülök most is, hogy pár kedves emberrel találkozhattam ma. Erre jó a születésnap. Különben nem számít, mert nem ez a legfontosabb.

Valójában nem születünk és nem fogunk meghalni, ami a legfontosabb egészünk, az megmarad. De azt mondják, hogy 70 éves vagyok. Rendben. Elfogadom.

– *Nagyon köszönjük a beszélgetést!*

– Köszönöm én is.

Új utak követése

Emlékvers Makkai Ádámnak

Valamikor azt hittem,
az utak előrefelé vezetnek.
Nem gondoltam arra, hogy
minden út véget ér egyszer.
Nem hittem semmi ilyesmit.

Az ünnepek mögött
szomorúság lapul.
A szomorúság mögött
kicsinke elfáradás.
Tudjuk mindannyian.

Az új utak az ünnepek
után kezdődnek, ha igaz.
Az elfáradás nyomán
újul meg minden.
Ezt üzenik, akik nincsenek itt.

Akik elmentek tőlünk, kíváncsiak,
mit is hagyunk majd magunk után.
Akik nincsenek már közöttünk,
megfigyelik tétova lépéseink.
És megítélnék minket.

Ünnepelünk, és új utat keresünk,
követjük újabb utainkat.
Új utat keresek én is, megállva olykor,
hogyha lehet még megállni egyáltalán.
Azután indulok tovább, ha indulhatok.

Nem gondoltam arra, hogy
minden út véget ér egyszer.

Nem hittem semmi ilyesmit.
Az utak előre felé vezetnek,
ezt hittem, valamikor.

Ma már másképpen látom:
Lépegetünk valamiféle úton,
aztán meg találkozunk régen
nem látott társainkkal, és
megölelnek ők, jólesően.

A folyó felett, a magasban

Szeretek itt, éjjel, a folyó felett,
lakásom ablakából nézem a várost,
és hallom, ahogy az autók gumija
pattog az utca macskakövein.

A hullámokon fénycseppek csillogása.

Szeretek itt. *Lassultan* figyelni,
mi történik bennem, körülöttem,
hogyan fogy el mindaz, ami idő,
hogyan fogynak a hétköznapiak.

Mozdul a folyó, sűrű és sötét.

A magasból látom, miként dolgozik,
ami valóban dolgozik, a két part
közötti anyag, hogyan választja szét
a távoli *odaáttól* a közeli *ideátot*.

Éjszaka van, lakásom ablakában állok.

Pattog az utca macskakövein az autók
gumiabroncsos kereke, közben dolgozik

a víz, egyre csak dolgozik, sodorva
magával mindazt, ami majd eljön.

Sűrű és sötét, megállíthatatlan.

Itt vagyok tehát, éjjel, a folyó felett.
Lakásom ablakából figyelem a várost,
úgy tűnik, csend van, és mégis
valami nem hagy nyugodni.

Lőrincz Zsuzsa: *Suttogók*, 2010, drót,
a háttérben: *Magnóliák*, 2010, áttört papír relief

A születésnap II.*

Besötétedik, amikor a ház elé gördül a szekér. A férfiak a fészerből előhózzák az asztalokat, ülőalkalmatosságokat, a lányok terítenek és kihordják az ételeket.

Ezekről a dolgokról esik szó este héttől hajnali egyig: az erdőekben élő szarvasokról, amelyeket fiatalokkorban a vadgazdálkodási szakemberek telepeken nevelnek fel, s egyéves koruk előtt engedik őket szabadon; a szarvashúsról, amelyhez nem csak a vadászati idényben lehet hozzájutni, hanem az év bármelyik szakaszában; a tavakról, amelyekben bőven él hal; a vaddisznókról, amelyek lassan háziállatokká nemesednek, hiszen inkább élnek a vetésben és a konyhakertekben, mint az erdőben, s a régmúlt időköt kivéve akkor sem támadják meg az embert, ha malacokat nevelnek; az időjárás anomáliákról; a városokban elviselhetetlen nyári hőségről, amely elől a legtöbb ember nem menekülhet el, legfeljebb két-három hétre, s oda, ahová a családi üdülőjegy szól; a fiatalságról, amelyik nem szeret egyhónapos építőtáborba járni, se a Bajkálhoz, se a Szir-darja mellé, Kirgizisztánba, de még az Urálba sem, ami aztán igazán közel fekszik a fővároshoz, annyira, hogy nem repülővel, hanem vonattal szokás odautazni; a leningrádi írókról, akiknek semmi sem jó, ami Moszkvában történik, és az úgynevezett leningrádi irodalomról, amelynek alkotói mélyen megvetik a fővárosi irodalmat, koszos társbérletekben nyomorognak, és nem sóvárognak a moszkvai jó hírű negyedek lakásaira, amelyeket a kommunizmus eredményeiről regényeket írók számára utalnak ki, róluk hosszan; és azokról az értelmiségieknek mondott egyetemet végzettekről, akik nem tudnak a modern társadalom eszméivel azonosulni; az irodalmi Nobel-díjról, s azokról az emigráns vagy belső emigrációba visszahúzódozó tollforgatókról, akiket a nyugati sajtó gyakorta felemleget, de sosem a műveik, hanem a magánéletük alakulása kapcsán; arról a dilemmáról, mely szerint valamilyen mértékben mindenki együttműködik az állammal, használja a tömegközlekedést, fizeti az adót, betartatja a gyermekeivel a tankötelezettség szabályait, igénybe veszi a betegbiztosítást, zsebében tartja a személyazonosításra szolgáló abszurd iratait. Betartjuk az alkotmányellenes, a nemzetközi jogot sértő törvényeket. Ugyanakkor erkölcsi kötelességnek tartjuk a tehetetlenségünk föllemlegetését, azt, hogy kételyeinknek hangot adjunk, csalódottságunkat nyilvánossá tesszük; és arról az esetről, amelynek a főszereplője Borisz Vasziljevics talán legközelebbi tanítványnője, aki magánál Borisz Vasziljevicsnél jut albérlethez,

---

* Befejezés az előző számból. *A szerk.*

s aki nemrégén számolt be elhatározásáról, hogy megtagadja a szüleit, rendszerellenesek, állítja, tiltott irodalmat olvasnak, bonyolult módon külföldiekkel tartanak kapcsolatot, és összetettsége miatt nehezen megcáfолható filozófiai fejtegetésekbe bocsátkoznak a barátaikkal, olyan nevekkel dobálóznak, akikről lábjegyzetnyi említés sem hangzott el a katonai főiskolán, de az öreg sem ismeri őket, egyszóval felforgató hatást gyakorolnak a környezetükre. Mindenesetre ez a Nagyezsda kérelmezi a családneve megváltoztatását, s afölött hezitál, gyermeki érzelmeit kövesse-e, vagy állampolgári kötelességét, miszerint fel kellene jelentse a szüleit. Valaki azt kérdi tőle – Aljosa, aki azóta rigai vezérkari tiszt, nagy szó, orosz létére –, miért nem megy férjhez, azáltal megváltozott volna a neve, de hogy Nagyezsda elvörösödik s lopva a lámpa lángját vizsgáló Borisz Vasziljevicsre pillant, felhagy az ajánlata kifejtésével; aztán majd' mindenki beszámol a felmenőiről, s kiderül, hogy Borisz Vasziljevics valamennyi közeli tanítványa, mondhatni lassan, hogy ifjú barátja egyke, s szülei révén valamennyi mély traumákat hordoz magában. A családi beszámolót tartók között azonban nincs ott pápká, hiszen pápká apja Borisz Vasziljevics legjobb barátja és közeli munkatársa, ezáltal pápká anyját közléről, egészen baráti módon megismerhette, így semmiképpen nem lenne ildomos a szüleiről bármit is mondania, ámbár ő csakis pozitív élményekről számolna be, amúgy pedig azt, hogy pápká apja és az öreg ilyen régi és szoros kapcsolatot tartanak fenn, pápká úgy hiszi, nem említheti meg, mert azzal olyan intim dologról lebbentené fel a fátylat, amelyhez neki nincs, csak Borisz Vasziljevicsnek lenne joga; miközben száll a cigarettafüst, és az udvaron nem érezhető az erdő avar- és gombaillata; a világforradalom győzelméről, amely közeledik; azokról a pletykákról, hogy egyes rosszindulatúak szerint nyilvánosságra kerülnek a sztálini és a hruscsovi időket túlélők memoárjai, amelyeket az egyik archívumban őriznek, sokszor a megírójuk, illetve az örökösök akarata ellenére, s amelyek az egyéni keserveket hangsúlyozzák, és nem a kollektív eredményeket; s arról, hogy a Pravdában olyan olvasói levelek kerülnek nyilvánosságra, amelyek a vidéki politikai visszaélések fennmaradásáról, a családit leváltó intézeti nevelésről, a dalkörök fesztiváljairól éppúgy tudósítanak, mint az úrkutatásban elért eredmények lélekfelszabadító hatásáról; bohém társakról, akiknek hatalmasra nő a májuk, amely idő előtt sírba viszi őket, és nagytermészetű katonanőkről, akik a szemükkel képesek levetkőztetni a férfiembert, és igazán nem a fasz mérete számít nekik, hanem az, hogy felszabadító hatást gyakoroljanak rájuk, és a negyedik ejakuláció után is életet tudjanak beléjük lehelni; szakító levelekről, amilyeneket a maguk fajtájának számtalanszor kell írniuk, amikor áthelyezik őket az újabb, távoli telephely tisztí szállására; azokról az erényekről, amelyekről mindegyikük azt állítja, hogy sarkalatosok, s melyek egyszerű szavakkal kifejezhetők, de mélyükre ásva kiviláglik a bonyolultságuk, s amelyek a kor jövőt alkotó részében találhatók, mint a kötelességtudás, az érettség, a hallgatni tudás, a megfelelő pillanatban való cselekvés, a túlzott, másokat feszélyező műveltség elkerülése, a

leleményesség, az észszerűség, a kompromisszumokra, sőt olykor az opportunizmusra törekvés, a mértékkel adagolt rokonszenv, a barátságok ápolása s az olyan alávaló megnyilvánulások kerülése, mint a csámcsogás, a bőfögés, a tisztátalanság és a fingás; arról, hogy miképpen kell a vágyálmokból valóságot csinálni; joga-e minden embernek megváltoztatni a történelmet; arról, hogy nem lehet akkorát tévedni, sőt véteni, amit ne tehetnénk jóvá, vagy ha arra mi magunk nem is lennénk képesek, akként csűrni-csavarni, átpofozni, hogy legalább félig ne tűnjék tévedésnek vagy vétségnek; arról, hogyan lehet számításba venni, hogy bár minden tett a mának szól, s kisszerű körülmények között formálódik ki, de az értelme a jövő számára nem hogy nyilvánvaló kell legyen, hanem magáért a jövőért jön létre, azaz érte való; a tojásról és a csirkéről, amely kérdés megoldásaként a tükörtojás is fölkinálgatik, a tükörtojás igenis lehet a gordiuszi csomó megoldása; arról, hogy olykor miért, ha az ember magában üldögél elnyúlva a nyugágyban egy elhagyatott, magas fallal bekerített kertben, és azt hallja, a kövekben csobban a víz, mintha valaki belevetette volna magát; és szóba kerül, épp Borisz Vasziljevics révén, hogy kinek-kinek milyen elvetélt vágyai voltak, ő regényíró akart lenni, úgy mondja, attól a pillanattól, amikor rájött, mire használhatja a pöcsét, és tizennyolc évesen megírta az első és egyetlen regényét, arról a szigetről vagy inkább arról a szigetre vetődött hajótöröttről, amelyet tanmeséje helyszínéül és hőseül választ, s komiszkodva maga szúrja a beszámolójába, hogy bizonyosan olvasta ekkor Defoe *Robinson Crusoe*-ját, amely kamaszoknak való könyv, mindenféle hasznos, okításra szolgáló eseménnyel és az ökonomikus gondolkodáshoz később is hasznosítható ismerettel, továbbá azzal a madárral, amelyet ha megfelelő módon táplál, akkor épp elegendő táplálékkal, tojással, halakkal s egyéb, nem gusztusos, ámde újrahasznosítható szekrénumokkal látja el őt, s kiókumlálja, hogy a két szigetlakó élőlény viszonyát tekintve huszonnégy életstratégia valósítható meg, ezért maga a kézirat ennek a huszonnégy élethelyzetnek a kifejlését mutatja be, párbeszéd nélkül, míg nem egy váratlan fordulattal a vegyes táplálkozású, némelykor szarevő férfi ideájától üzve, felfalja a madarat; maga a kézirat megsemmisül, merthogy iskolatársai kifigyelik, amikor naponta félrevonulva irdogál a füzetébe, s ők megtalálják ezt a füzetet, elolvassák, majd büntetésből vagy pusztán szórakozásból elpusztítják; vagy a kitekert nyakú és felfalt madár iránti részvétből; az olyan szenvedélyek, mint a kártyajátékok, lóverseny, szánhajtás, alkoholizmus, bagórágás, ópium, szadizmus és mazochizmus, akár külön, akár egybekötve, baszódüh, káromkodás, sakk, hosszútávfutás, fecsegés, kleptománia, édességfüggés, küzdősportok, gyógyszerekhez kötődés okozta személyiségtorzulások felhasználhatók-e a rosszhiszemű, célját vesztett, agresszív tömeg befolyásolására, illetve a helyes társadalmi célok felé történő átírányítására; az ember miért hiszi, hogy a sajátosságai közé tartozik az a hajlam, miszerint magyarázatot keres minden eseményre, ami az életében bekövetkezik, mégpedig a legegyszerűbbet, mintha irtózna a bonyolultságtól; a filozófusok fölismerik-e a filozófiák

töredékességét, vagy meglegszenek azzal, hogy elfogadják és kimondják: egyetlen eszmerendszer sem képes a saját korán túli időkre útmutatást adni, az univerzális megoldások éppen a dialektikus gondolkodás eljárásai miatt lehetetlenek; ez utóbbi felvetésnél Borisz Vasziljevics odahagyta a beszélgetést, a ház mögötti budiban hatalmasat hugyozik, majd szarik, végül, a budi előtt állva, elégedetten megszemléli az aznapi zodiákus csillagait, megrajzolja az Androméda alakját, majd széles mozdulatokkal visszaegyensúlyozza magát a tanítványai köréhez, bár nem a korábbi székén foglal helyet, hanem Mása és Nagyezsda között, az egyikől cigarettát fogad el, a másiktól tüzet, nagyban pöfékel, s amint megszólal a kuvik, a félig szívott dekket a földre hajítja és cipője talpával szétmorzsolja; Borisz Vasziljevics ürítkezése alkalmat ad arra, hogy e testi funkció okozta élvezet tematizálódjék, s kiderül, hogy a társaság tagjai esetében a legkisebb közös többszörös, hogy a szex után a hugyozást, majd a szarást tartjuk – ha azokat vissza kellett korábban tartani – az élvezetek élvezetének. Borisz Vasziljevics elégedetten mocorog, mi pedig az őt közrefogó két lány vihogásából arra következtetünk, hogy mesterünk visszatért előszeretettel hangoztatott indoklásai egyikéhez. Szerinte ugyanis a problémák rögzítéséhez és a cselekvési lehetőségek közötti dönteni tudáshoz az szükséges, hogy szem előtt tartsuk pro primo az ember biológiai szükségleteit, pro secundo az emberi közösségek képzeteit, pro tertio, az emberi közösséget alakító állam meghatározta kereteket. A katona, legyen az férfi vagy nő, akkor tudja ellátni szakszerűen a feladatát, csakis akkor, ha elévezett és hugyozott. Ismertek olyan népcsoportok, nem a primitívebbek között, akik a törzsi csaták előtt kollektíven dugnak, majd hugyoznak, no nem azért, mintha a tömeges szex alapvetően beletartozna a kultúrájuk rendszerébe, nem azért, mert kommunisztikus elveket vallanak, hanem mert így, nyilvánosság előtt ellenőrzik, a társaik mily mértékben készültek fel a feladatuk ellátására. Persze, mellékesen, ilyenkor, mondjuk úgy, a szimbolikus tanúsítványok keresésére is lehetőség nyílik, mondjuk a zsidók és az arabok – nem tudom, miért az a nagy ellenségeskedés köztük, veti közbe Borisz Vasziljevics, amikor a legfontosabb pontjukon, a péniszük végén egyformák – ilyenkor szokták ellenőrizni, hogy körülmetéltek, azaz eléggé megbízhatóak-e a harcostársaik; s amíg mi, az öreg köré gyülekezett s az öreg asztalához ültetett tanítványok számba vesszük a hihetetlenül komplex világ összes részletét, s egymásra figyelve azok enciklopédikus katalógusát állítjuk elő, nem vesszük észre, hogy másik társnőnk, a zabszalmaszóke Mása magába fordul, és ahányszor Nagyezsdához kerül a szó, szétveti a düh.

Amiről az öreg hatvanadik születésnapján biztosan nem esik szó, talán, mivel nem vagyunk az eseményekben valóban járatosak, talán, mert nem biztos, hogy mindenről értesültünk, mivel akkor még egyikünk sem akar politizálni; esetleg, mert bár a belső információs csatornákon értesülünk mindenről, és ismerjük az események előzményeit és azok lezajlását, s politizálni is szeretünk, de tiszte-

letben tartjuk Borisz Vasziljevics döntését, aki szerint a bölcs hiába is beszélne a megtörtént eseményekről, mindig a jövőről szól. Őt pedig nem érdekli a jövő...

Arról sem esik tehát szó, hogy míg 1789, a nagy francia forradalom, vagy 1848 csak Európát forgatja fel, 1968 az egész világot. Hogy egyetlen szélsőbaloldali csoport lázongása a Nanterre-i Egyetemen váratlanul lángba borít egy országot, majd meg az egész kontinenst, végül pedig a Földet. Elsőként Franciaország benn le. Az a generáció, amely megúsza a második világháborút, a háború utáni nélkülözést, a hatvanas évek végére ért el oda, hogy kikövetelje magának a helyét a világban. Erről szóltak a zenék, a könyvek, a színdarabok. Az új nemzedék a hála legkisebb jele nélkül kezdte ki a szülők összes tradícióját.

1968-ban az a különleges, de ezt csak utólag látom így, mivel csak később, az évek során pontosodott bennem, hogy az emberek teljesen eltérő ügyek miatt lázadtak fel, a közös pont a lázadás iránti vágy, a meglevő rend és mindennemű tekintélyelvűség elutasítása volt. Meglehet, arról van szó, hogy Európa nagyon veszélyes politikai betegségekben szenved ekkor, aminek a neve: unalom.

Sok helyütt, Spanyolországtól az Amerikai Egyesült Államokig a diákok a háború meg a szabadságjogok miatt tüntetnek. Igaz, a francia diákokat éppenséggel az foglalkoztatja, hogy fogadhatnak-e lány látogatókat a kollégiumi szobájukban, ami, valljuk meg őszintén, a szabadságjogok nagyon korlátozott értelmezése, de éppen ez az, ami bizonyítja, milyen pimf, apró dolog is elég ahhoz, hogy a tömeg föllázadjon. És épp ezek a francia események indítják el az egységes világfelfordulást. Március 22-re Cohn-Bendit és társai a szabad szex mellett újabb témát találnak tüntetéseikhez és ellenállásukhoz: a vietnami háborút. Sztrájk zilálja szét az országot. A sztrájkokat a fiatal munkások első körben a szakszervezetek támogatása nélkül kezdik el, az egyetemistákkal rokonszenvező szolidaritási megmozdulásként. Ezt követően azonban a szakszervezetek általános leállást hirdetnek, és az összes francia gyárban leteszik a munkát, magasabb béreket, kevesebb munkaórát követelve. De Gaulle tábornok elhagyja az országot, és a nyugat-német-országi Baden-Badenben levő francia támaszpontra repül, hogy Jacques Massu tábornokkal találkozzon. Némi malíciával azt lehetne mondani, hogy de Gaulle gyakorlott abban, hogy külföldön szervezze meg az ellenállást. Az elnök felosztatja a Nemzetgyűlést, és június végére választásokat ír ki, melyből a gaulle-ista párt megerősödve kerül ki.

Eközben Magyarországon elkezdődnek az új gazdasági mechanizmus néven ismert gazdaságpolitikai reformok. Memphis városában agyonlövik Martin Luther Kinget, az afroamerikai polgárjogi politikust. Diáklázadás Belgrádban és további jugoszláv egyetemi városokban. És az egyik szovjet érdekelt területen is megkezdik a Coca-Cola gyártását, éppenséggel a Magyar Likőripari Vállalat kőbányái üzemében. A Varsói Szerződés csapatai szovjet vezetéssel 200 000 katonával, 5000 harckocsival lerohanják Csehszlovákiát, hogy véget vessenek a demokratizálódási folyamatnak. Az invázióban a szovjet csapatok mellett jelentő-

sebb lengyel, magyar és – inkább jelképesen – bolgár erők vesznek részt. Az NDK csapatai a Varsói Szerződés főparancsnokának utolsó pillanatban hozott döntése alapján maradnak ki a hadműveletből. Az amerikai egyesült államokbeli elnökválasztáson a republikánus Richard M. Nixon arat győzelmet. Októberben 112 ország részvételével Mexikóvárosban megtartják a XIX. nyári olimpiai játékokat.

Marija pápká combján heverő kezére helyezi a sajátját. Mindegyik ujján gyűrű csillog, a kisujján kék köves, a hüvelykjén pedig mintha karperecnek készült volna, ámbar egy magzat pálcikavékony kezére.

– Te valóban azt hiszed, hogy a párizsi diákok tüntetéséről, a prágai tavaszról, egy pekingi nagygyűlésről, Mao Ce-tungról és kijelölt utódjáról, dél-vietnami óvóhelyről, Martin Luther King temetéséről, valamint Robert Kennedyről lett volna jó beszélgetek? Yoko Ono és John Lennon ágyban tartott sajtótájékoztatójáról, George Harrisonnak, a Beatles tagjának a Krisna-tudatú hívők társaságában töltött napjairól, Andy Warholról, a pop-art atyjáról, Muhammad Ali nehézsúlyú ökölvívó bajnok edzéséről és az amerikai lázadó diákok egyik kedvenc zenekaráról, a The Doorsról? Miközben ott van veletek az öreg?

– Nem, dehogy. De mégis az az év az, amely megrontja a világot...

– Akkor miért lamentálsz?

– Azt hiszem, hogy akkor, abban a tucatnyi tanítványban, együttesen volt annyi elszántság és buzgalom, hogy akár megváltoztathattuk volna a világot. Hogy más irányba menjen...

– Nem lehet, hogy az öreg éppen ezt ismerte föl? S hogy nehogy megtörténjen...

– ...megakadályozza?

– Akár.

– Mindenesetre elmúlt a sorsfordításra alkalmas pillanat.

– Az ilyen percek mindig elmúlnak.

Marija elunja a térdére nehezedő férfitenyeret, s határozott mozdulattal, de nem bántóan, lesodorja magáról. Ahogyan lesöprik a bőrről a hangyát.

Pápkának a szeme sem rebben. Visszakanyarodik a korábban felvetett gondolatához:

– Miért, ha elvadult kertjében az ember a tisztán hallott csobbanás eredetét keresve kinyitja a szemét, és rálel a hang forrására, az így megpillantott kőben fölfedezi a hullámok közé becsapódó s a kő mélyébe alámerülő testet? Szóval, ezen az estén és éjszakán a világ valamennyi, ha pedig mégsem valamennyi, akkor minden számba vehető dologról szó esik, és azt hihetjük, hatalmunk lehet az univerzum fölött.

Pápká azután magára húz egy láthatatlan pokrócot, s jól elrejtje benne a fejét, szürkességbe merül, ahogy lehunyja a szemét, és hosszabb időre úgy felejt, szinte látható, milyen nagy szürkesség veszi most körül. Majd mint amikor a hamvadni

tűnő zsarátnokból új láng csap ki, felpattan a szemhéja, s a szeme messzire világitó tűztől lángol.

– Én azonban csupán egyetlen dologról beszélek most – tapad pápká Borisz Vasziljevics hatvanadik születésnapjának eseményeihez. – Mivel annyiszor vissza-visszarémlik, s egyre keserűbben és legkevésbé bízva abban, hogy az emléktől valaha is megszabadulok. Ámbár nem mondhatom, hogy ez az emlék csak rossz vagy csak jó, hiszen a rossz a jóval keveredik benne, a kellemetlen a kellemessel, szóval minden olyan, mint amit a napok során megszokott az ember.

Maríja alkalmasnak találja a pillanatot arra, hogy nyugtató italokat keressen mindhármunknak. Pápká egész pohárnyi falernumi borhoz jut, s mivel nincs a palackban több, a maradékot elosztja köztünk. – Falernumi! – sóhajtja komoran. – Az, falernumi! – ismétli meg Maríja. Ilyet iszik Poncius Pilátus *AMester és Margaritában*. S azóta a jelesebb alkalmakon minden moszkvai erre vágyik. S bár a piacon kétféle bor is van, de hogy közülük valamelyik is valódi lenne, az soha senki számára nem derül ki. Sosem gondoltam volna, hogy egy regény ekkora hatással lehet az emberekre. Azt hiszem, ezt nevezzük sikernek.

– Félreérthetek valamit. Valamiért azt képzelem, hogy az ünneplés a dácában, a fürdés a tóban, a szekerezés az erdőben, a szolid, de bőséges vacsora, a szerteágazó, keszekusza és mégis tartalmas beszélgetés az öreg és a tanítványok között, az éjjelbe nyúló együttlét, egyáltalán az, hogy éppen mi vagyunk ott, egyszerűen azt hittem, hogy az összejövetelnek más célja is van. Az, hogy megtudjuk, mi a további feladatunk. És megtudjuk, mik a teendőink, illetve mik lesznek a mesterünk mellett. Példaként elő is hozakodom a kérdésemmel, hogy kik fognak segédkezni az emlékiratok megírásában. Mármost hogy Borisz Vasziljevics kit szemelt ki erre a feladatra. Amivel darázsfészekbe nyúlok. S ennek a darázsfészeknek a két legveszedelmesebb „lakója” Mása és Nagyezsda. Jellemzően ők ketten azok, akik a társaságunkban egyenruhát viselnek. Még Borisz Vasziljevicsen is kényelmes, vállpántos overall feszül, még ha hasonló is ahhoz, amelyet a hadsereg repülőgép-szerelői viselnek. Mirajtunk, ifjú titánokon, általában terepjárásra alkalmas nadrág, rajtam pedig éppenséggel tréningruha. A két darázskirálynő haragja a másikkuk haragját visszhangozza. Dongnak, köröznek, ott zúgnak a hirtelen fellobbant tűz körül, haragjuk magasba csap, hihetnénk, sok ezer darázsból álló, fékezhetetlen indulatú raj sereglik köröttünk. Borisz Vasziljevics, nincs mit titkolni, élvezi a helyzetet. Kajánsága átragad ránk is. Éreztem már én is ilyesmit, egy S8-as film nézése közben, mely nők iszapbirkózását jelenítette meg. A nők összecsapásából olyasmik is kiderültek, amire mi, fiúk, soha nem gondolhattunk. Az öreg nemhogy alkalmilag jár tehát rájuk, kvázi évek óta úgy élnek ők hárman, hogy a két nő tisztában van azzal, hogy Borisz Vasziljevicset megosztják egymással. Az öreg mindenben nagytermészetű, és korántsem az az aszkéta, akinek hisszük. Szereti a jó kosztot, és azt, ha kiszolgálják őt, s maga is hatalmas munkabírású. Ha őt nő lesné a gondolatait, az se lenne elég, nemhogy kettő. S hogy nem jutnak dú-

lőre egymással, Borisz Vasziljevics hol Mására mosolyog, hol Nagyezsdát biztatja egy derűs kézmozdulattal, s ahogyan odahajol hozzá és a fülébe súg valamit, a két nő kénytelen belátni, hogy képtelenek döntésre jutni... És aznap éjjel, mintha csak összebeszéltek volna, mindenkivel lefekszenek, akivel csak tehetik. Borisz Vasziljevicsbe pedig annyi vodkát és pezsgőt öntöttek, hogy hajnali két órakor bejelentette: visszavonul, és betámolygott a dácájába. A vendégsereg azonban ott marad az asztalnál, és tovább mulat, míg Mása is és Nagyezsda is el nem tűnik valamelyikükkel az udvaron, ahol Mása a szérűben, Nagyezsda meg az almafák alatti lekaszált fűvön teríti le meghökkent áldozatát. Aztán Mása előkerül a fiújával, aki, miután lehajtott néhány kupicával, a társaság derűtségére az asztalra borulva menten el is aludt, a lány pedig máris új kiválasztját vonsozolja ki az előmelegített szérűbe. De Nagyezsda is éppen csak elengedi a fiúját, térül-fordul, s már viszi is magával a következőt. Hajnalra már nincs a társaságban senki, aki lemaradna a két lánnyal való ölelkezésről, akik – nem kétséges – egymással vetélkednek most. Mi több, a fiúk másodjára is sorra kerülnek, csak épp a másik lánnyal, mint akivel az imént voltak, már ha addig asztal alá nem isszák magukat, és nem marad elegendő férfierejük az újabb menethez....

A reggeli nap sugarában Nagyezsda magányosan táncol a lepusztított asztal körül, kombinéja rojtos, szakadt, cafatjai a térdét verdesik. Mása önelégült mosollyal üldögél a farakáson, cigarettázik, s hogy meztelen fenekébe ne menjen szálka, egy konyharuhát terít maga alá. A férfiak mind a tóra mennek, és akkora ordítózást csapnak, hogy azzal felébresztik Borisz Vasziljevicsét is, aki szintén utánuk indul, akik közül mindenki a Nap pirosuló tükörképébe akarja belevetni magát, s mivel ez mindegyiküknek sikerül, azon vetekednek, melyikük tud mélyebbre merülni a vízben. Én viszont aludni megyek, visszahúzódok a második emeltre, egy félig-meddig berendezett szobába, mivel a sajátomat zárva találok.

Arra ébredek, hogy szomjas vagyok. Kitámolygok a folyosóra, keresem a fürdőszobát. Ahová először benézek, az a gardrób. Azt követően a tisztítószerek kamrája következik, majd egy párra nyitok rá. Szikráznak a villanykörték a kristályfüggők között, az állólámpa felkapcsolva, a gyertyaizzós olvasólámpák is, sőt, a szoba ablaka előtt álló hatalmas íróasztal banklámpája is ég, melynek üvegbúrájától akváriumzöldben úszik a szoba. A pár sajátos pozícióba gabalyodott. Első pillanatban az sem egyértelmű, hogy ketten vannak-e, nem tudom összeszámolni a karokat és a lábakat. A férfi van felül, szőrös a karja, szőrös a lába, a segge is szőrös, csak a háta csupasz. Úgy mozog föl s alá, ahogyan antik metrumokban a tenger. A nő alatta, akinek lábait úgy feszíti szét és emeli a magasba a férfi, hogy a nő csípője ugyan a hátára nehezedik, de szinte függőlegesen áll. A férfi karjaival tartja a nő lábszárát, ahová a keze markol, ott ragadja meg a nő is, akinek a feje olykor felemelkedik, s a széttárt lábak között hánykolódik. Miután fölismerem a némely részletében összecsomagolt, néhány részletében pedig kibontott Marját, pápkát is megismerem. Nem tudom, mit tegyek. Rájuk csukom a szoba ajtaját.

Szomjasan megyek vissza a szobámba. Befekszem az ágyba, a pléd az ágy mellé csúszott, a lepedőm összegyűrve, félig az is lelóg a padlóra, és a párnám egyre több verítéket gyűjt magába. Aztán újból felkelek, az elmondhatóság határán kavargó érzések között – mivel ebben a katyvaszban, amelyet érzésnek szükséges nevezni, ott a szégyen, a kíváncsiság, az izgalom és az izgatottság, a szemérmetlen tudatlanság, a pirulás, a vágyakozás és megannyi szívdobogtató zabolátlanság – visszaóvatoskodom a Marijára és pápkára visszazárt ajtóig, megfogom a kilincset, lenyomom, de csak résnyire nyitom az ajtót, melynek hasadékan át benézek a szobába, ahol továbbra is azt láthatom, amit korábban.

Ismét visszatérek hát a szobámba, rázuhanok a mindennek, csak vetettnek nem mondható ágyamra, és onanizálni kezdek, de képtelen vagyok Mariját magam elé idézni. Helyette mindig egy másik alak bontakozik ki, hol a szőke Mása, hol a táncos Nagyezsda, míg a csúcsra érve rá nem jövök, hogy Lizetta az, akinek különböző színű síkokból áll össze az arca, miként Picasso nőinek. Azután többször visszatérek a nyitva felejtett ajtóhoz, ahol az egyre világosabbá váló szobában újabb és újabb, korábban rejtve maradt részleteket figyelhetek meg, oly dolgokat, amik, úgy sejtem, időközben kerülhettek a helyiségbe. A földön több üres üveg is hever, egy felborul szék karfáján törülköző, a hamutartóban pedig két szétmorzolt cigarettacsikk. Marija állandó szereplő, de pápká minden pápkását elveszti, a karja, a válla, a segge, a combja most szőrtelen, ványadt, lóg a bőre, ahogyan az ötvenévesnél idősebb férfiaknak általában, de kitartóan végzi a dolgát, Marija pedig egyre aléltabban mozdul és nyúl utána...

BÍRÓ JÓZSEF

Virrasztások idején

(Versek egy ciklusból)

(– emlékezés Csoóri Sándorra –)

néhányszori biztatásod   vidéki
életidőmben megváltással felérő

:

angyalszárnyak érintése   immár'
hálatalten gondolhatom   törődés

:

kri   zan   tém
fe   hér   lik

(– emlékezés Sütő Andrássra –)

:

dühödtre vedeltetvén ótvarcsőcselék
hazugságoktól   holdtalanná vakuló

:

utcaforgatagban csupáncsak akkor
mégsem   kakasülős színházjegyért

:

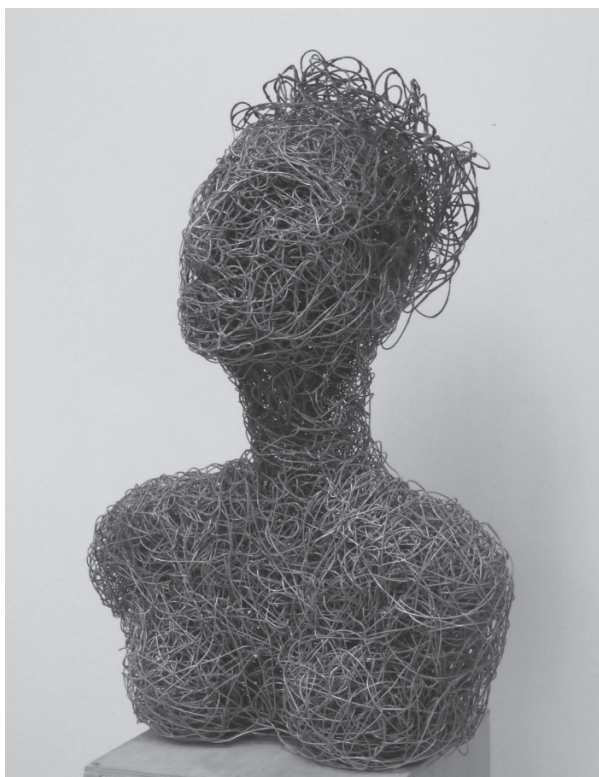
si   ká   tor   szür   ke
hét   vé   gé   ken

(– emlékezés Fekete Gyulára –)

⋮
térközépről bágyadtan odaint
keserves magány veritékezve

⋮
rekkenőhőség aszalja tikkadt
redőit mélyülő szarkalábait

⋮
kéz fo gás
u tol já ra

Lőrincz Zsuzsa: *Kékhajú*, 2013, színezett drót

Albert részvénytulajdonosok részére

Simonának

ma M. hívta a csajt, aki a tej részt készítette, M. mondta, hogy nem akart dolgozni, a telefont a nővére vette fel a betegállományban levő szemüveges, apró tejes részleges csaj helyett, M. a főnöknője nővérével beszélgetett telefonon, mert a pici, szemüveges, ötvenhárom évesen meghalt pénteken

esély

nagy kőlapot fordított meg a macska reggel

Solti Gizella emlékére

elmentél
árnyékot mosni

consul

anyám megtanult ínyén enni, nem úgy,
mint a japán mesében, hogy hidegre mentek
az öregek, vitték a meleg pokrócot, kiverték
utolsó fogaikat, hogy a fiuknak legyen mit ennie,
anyám ha ünnepet is akart, kölcsönkérte apám
műfogsorát, sajnos a cukrára elfelejtett vigyázni

bagolyverés

no, számoljuk meg, hányat
huhog az Uhu bagoly, mondta az anyám,
hármat, valaki meg fog halni,
meg is halt

álom

van úgy, hogy B. Němcová sírja mellett
Vyšehradon évente kétezer a bérlet,
van úgy, hogy körülbelül tíz sírhely
használható – a földi maradványokat
kihantolják-összeszedik
közös sírba teszik – jöhetnek
a következők,
és van úgy, hogy az állam oltalmazza
a sírhelyeket, mondjuk színészt stb.
van úgy, hogy egy sírlap százötvenezer,
és ha M. Aleš mellett akarsz nyugodni, hétszázötvenezer,
begyulladt a szemem

szenvedés

a kirakatban koporsók vannak,
mi ez? Temetkezési vállalat, kérdi a
lány az anyját a Špála kiállítóterme
előtt, aztán koporsót kezd válo-
gatni az anyjának

csend

ma egy nyolcvanéves öregasszonyra
pisilés közben a Smíchovon a temetőben
az a sírkő amibe kapaszkodott ráesett
tudtommal a Radlická utca végi temető évek óta
be van zárva

kelek fel az élethez

az asszonyka a hosszú szoknyájával be-
leakad a sörösüvegbe – az széttörik –
alatta sörtócsa lesz

Néhány mondat Papp Imre régi-új versei ürügyén *

Magyar költő Prágában – legutóbb 90 évvel ezelőtt, 1930-ban volt tartalma ennek a szókapcsolatnak, amikor Darvas János, Győry Dezső, Szenes Erzsí és Vozári Dezső verseivel megjelent a *Nyitott könyv* Csehszlovákia fővárosában, háttérben a Prágai Magyar Hírlappal. Olyannyira tartalmas volt akkoriban ez a meghatározás, hogy nemcsak az említett antológia szerzői, hanem rajtuk kívül még Forbáth Imre is prágai költő volt akkoriban, hiszen az idézett meghatározás órá vonatkozott eredetileg. A 20. század záró évtizedeitől ugyanott élő Papp Imre azonban semmiképp nem tekinthető az egykori prágai magyar költők örökösének: sem a kisebbségi (diaszpórabeli) költő szerepét, sem a múlt századi modern magyar líra nyugat-európai tradícióit nem vallja magáénak és nem követi (amiként a Prágai Tükör sem a PMH utóda), csakis nyelvében. Ami persze nem kevés.

Az olvasó figyelmébe ajánlott jelen gyűjtemény nem pusztán a legújabb – sorrendben negyedik – a szerző verseskötetei közül, hanem egy általa válogatott és összeállított áttekintés az eddig megjelent és az újabb termésből. A hasonló válogatásokban szokásos időrendi, valamint tematikus, illetve ciklikus csoportosítás mellőzése azt is jelzi (csupán a kötet cím utal az összefoglaló szándékra), hogy nem kíván sem hivatkozni, sem építeni a korábbi publikációkra. A szövegeknek újra és ezúttal is, itt is helyt kell állniuk magukért, akár egy bemutatkozó kötetben. Miután az imént jelzett, gyakorlatilag emigrációnak tekinthető élethelyzet folytán, akárcsak eddig, a visszajelzések nagyon is esetlegesek lehetnek (lám, ebben nincs sok változás 90 éve...), sokak részére valóban bemutatkozás is ez a verseskötet. És nem pusztán a létezés, a távolabbi külföldön is megszülető magyar írásbeliség megmutatása.

A – kisebbségi vagy többségi vagy bármilyen – hovatartozás felmutatása ugyanis nem releváns e versekben. A kisebbségi, azaz szlovákiai magyar múltat a Kisalföldhöz és annak kisvárosi dimenzióihoz, konkrétan Révkomáromhoz kötődő emléktörödékek és utalások azonosítják. A Forbáthéhoz hasonlítható világnézeti elkötelezettség, szociális állásfoglalás pedig nyomokban sem fedezhető fel. Talán a részvét kivételével. Ebben a versvilágban egyenként és egyénekenként próbálunk mozogni, „lassúdan állunk az élet előtt”, és szenvedünk sérüléseket, és mindegyikre más egyének esetleg figyelnek, de jellemzően nem. A munkahelyi

---

* Az írás Papp Imre közeljövőben megjelenő, *régiúj versek* című kötetéhez készült. A szerző

társ vagy a szülők vagy a rázuhanó sírkővel agyonnyomott öregasszony halála ugyanolyan életepizód, mint a hentesüzletben árusított halaké.

A versek sajnálkozás és siratás nélkül, az érzelmektől távolságot tartva regisztrálják az érdektelenségig hétköznapi történések egymásutánját. Persze ez az emocionális immunitás sem kizárólagos érvényű: a bensőséges gyengédség hangvételével invokált szeretett élettárs úgyszólván egy másik univerzumot testesít meg. Így az intimitás világának otthonossága önmagában ellensúlyozza a teljes külvilág iránti viszony közömbösségét, ami sokatmondóan rávilágít az elrejtéssel, rejtőzködéssel óvott érzelmi kapcsolat nagyságrendekkel fajsúlyosabb voltára.

A nem cseh prágai Papp Imre lírai közérzete nem véletlenül rezonál – a kötet egyik emlékezetes darabjában – a nem csehországi cseh Ivan Blatný sorsára. Blatný legmélyebb kilátástalanságban született versei csak a véletlen szerencsének köszönhetően kerültek el a szemétkosarat Angliában. Jelen kötet versei is elszigeteltségben, irodalmi közeg híján mintegy hallgatók nélkül, némán hangznak el. A néma hangzás paradoxonának vizuális, festészeti ihletésű megfelelője a „bebugyolált napraforgók” képe. Ebben a visszhangtalanság, sőt a kitaszítottság megélését kikényszerítő léthelyzetben – gondoljunk Aranyra vagy Van Goghra – már nem számít, hogy van-e az alkotásnak nézője, hallgatója: „bármi történt és bárkihez / mész hagyj üzenetet / hogy visszajössz”. Az üzenet megszületett és jelen van, jelen marad valahol, valahogyan, és ez a létrehozó gesztus, ez a jelenlét az, ami számít: „itt maradok göngyöld össze / a rongyokat és a szétszórt perceket”.

És egy gondolatnyi kitéréssel hadd utaljunk itt a negyedfél évtizeddel ezelőtt a kisalföldi Érsekújváron létrejött Iródia nevű találkozósorozatra, amely a mai napig tevékeny írók, irodalmárok, újságírók, művészek, értelmiségiek meglepően hosszú sorát – így Papp Imrét is – indította el a szlovákiai magyar kultúra és írásbeliség alakítójaként és látta el az ehhez oly szükséges önérzettel és tartással. Kezdő írók, költők szinte spontánul szerveződött amatőr csoportosulása volt ez, irodalmi önképző, önérzetképző, kapcsolatképző és magatartásképző egyben. A kezdeti ambíció nem volt több egymás biztatásánál, az egymásra figyelésnél és a rendszeres találkozásnál. Az írás, az alkotás fontosságának, különleges jelentőségének tudatosítása ment végbe az összejövetelek nyomán, amelyek egyúttal megadták a visszajelzést és közönséget is, teljesen függetlenül a felülről jövő – és egyre kevésbé releváns – elismeréstől és szentesítéstől. Az alkotás mássá, többé tesz, tette őket is, és ők megteremtették maguknak ennek a lehetőségét. Ezután nem számított már az sem, amikor hivatalosan betiltották az Iródiát: ami végbe ment, azt nem lehetett meg nem történtté tenni. Ez a magabiztos és összetartó generáció új fejezetet írt a szlovákiai magyar irodalomban, már a rendszerváltást megelőzően félretolva és zárójelbe téve a kiüresedett elvárásokat és a kifáradó tilalmakat. Az írás megtartotta őket, és ők megtartották a magyar írást Szlovákiában egy újabb nemzedék erejéig.

És nemcsak Szlovákiában – lásd mellékelt ábraként e kötetet is –, hiszen az azóta, különösen a rendszerváltástól eltelt években sokan sokfelé széledtek el. A jövőt ezalatt jelenné koptatta az idő, amelynek mindhárom dimenziója találkozik Papp Imre verssorában: „egyszer álmodtam ezt a tájat”. A jelenbeli táj, azaz létálapot – „most jövök rá / mint a kiszáradt tenger” – metaforája pedig globálissá tágítja az elhasználódó élet rövidülő kilátásait: „lassan lekopok a földgolyóról”.

A pályakezdés éveiben gyökerező tartás, a költői érzékenységgel viszonyulás azonban a kötet töredékes és a kitaszító külvilágra néha feltörhetetlen zárkózottsággal reagáló, akadozva megszólaló verseiben változatlanul tetten érhető. Ez a „félárbocra eresztett szív” lírája, amely illúziótlanul, elvárásoktól továbbra is függetlenül és tilalmaktól szabadon fogalmazza meg az ember sorsát: „ennyi errefelé a mivoltunk szentjánosbogárcák létezése”. És ha ez nem elég, a szentjánosbogárcák költői képe megvilágítja azt is, hogy az igaz életérték – a mindent elárasztó szokványossal ellentétben – az alkotás jelentősége. Papp Imre szavaival: „a cérnafűzte erősség” lehet „a félreértett maradandó” tagadása.

Lőrincz Zsuzsa: *Űlő nő*, 2019, drót, vegyes technika

ZALÁN TIBOR

Hodossy Gyula verseihez*

Az valahogy úgy van, hogy az ember a hatvanas éveikhez közeledve már csak a válogatott verseit írja. (Nincs ideje már sem keresni, sem tévedni!) Hajlamos felismerni, hogy miből mit lehet csinálni, még el sem kezd írni, már tudja a terjedelmet, még az első szó sem jutott az eszébe, de már biztos az utolsó, ismeretlen szó zárlatában. Azt is tudja, hogy vannak témák, megérintettségek, amelyek mindig csak olyan-szerűségek lesznek, mondhatni, vers-szerűségek. Ezeket már nem akarja nagy – vagy teljesnek feltűnő – versnek megformálni, ezekből lesznek a töredékek, szilánkok, maximák, hátrahagyott versek, vagy éppen, mint ebben a kötetben is, a *morzsák*. Létfelműjük esetlegesnek tűnhet, de létezésükben egészek. Ennek felismeréséhez kor, tapasztalat, végesség-tudat és – ki merem mondani – halálközelség kell; ez értendő térben és időben, akár téridőben is. Hodossy Gyula – aki innentől legyen csak H. úr – már a határ *innenső* felén mozog jó ideje.

Végigkísér a kézirat olvasása során a remek kötet cím hiányos mondata, míg nem fölbukkan egy sor, amelyik alcímként funkcionálhatna ennek a versgyűjteménynek a homlokán: *nem mintha bánnám*. Hogy mit, arról sejtésem lehet, de fogalmam nincs. És hogy a minden meddig, arról fogalmam lehet, de sejtésem aligha. Magatartás, önfeladás, fölismerés, beismerés, ráutalás és gyónás, valami ugyanazért. *Csak a teljesség számít*, jelenti ki valahol. De erre később rákontráz, vagy inkább átdimenzionálja: *Számomra a semmi – a megfoghatatlansága, a behatárolhatatlansága miatt – a legérthetőbb, a legszerteágazóbb és a legtisztább valóságot jelenti*. A csallóközi sziget-utópia gondolatsorában, a semmi morfológiájában, a kisebbségi lét univerzumának kialakításában, újra és újra értelmétől és értelmiségétől megfosztott univerzumának a süket csöndjében, a kisebbségi lét halál-víziójában fejt ki. (A sortördelést önkényesen elhagyom az olvashatóság érdekében! – zt.) A formális logika ebben ráismerhet a feloldhatatlan ellentmondásra; bár a líra logika, de nem az a logika, amelyet az egyetemeken tanítanak.

H. úr egyébként szeret lebegtetni. Szeret olyan elvontságokról töprengeni, mint *a mint még soha* lehetetlen bátorsága, lehetetlen tehetetlensége.

H. úr amúgy szeret bejelenteni. Bejelenti, hogy a vers közös pont, *az olvasó és hallgató közös pontja*. Ehhez a világ egybecsomósodására van szükség, minimum,

---

*Az író 60. születésnapjára megjelenő, *Minden addig* című új kötetének utószava. *A szerk.*

ami valóban költői feladvány az erről nem feltétlenül tudással bíró világgal szemben.

H. úr mindamellettt egyszerű embernek is meg tud mutatkozni az ilyesféle felvetésekben: *ha éjjelenként tudsz álmodni, s csillagokat számolni...* Ez, valljuk be, már-már anakronisztikus elképzelés ma egy mai éjszakáról. Azt mondhatnánk, hogy H. úr nem modern, hanem kimondottan ódivatú, de mondjuk inkább azt, ő már megengedheti magának, hogy ne legyen ódivatú se, és modern se legyen, olyan legyen inkább, amilyennek lennie kell: H. úr-szerű. Legyen csak kiveszőben lévő emberpéldány, mert így más, kiveszőben lévő egyedeket is képes észrevenni, és azokhoz szolidaritást találni. *Szeretet és szabadság nélkül nem tudtál volna meghallgatni minket*, vall a másokat meghallgatni tudó emberről, az emberi másikról, a kiveszetről, a hiányzóról.

H. úr előző életében lehetett akár galamb is, repülni mindenestre szeret. *A magasban vagy, nagyon magasan, a felhők fölött, vagy még magasabban, a csillagok közt*, írja, és ebben számomra nem az az érdekes, hogy a világ fölé tud emelkedni, hanem, hogy a világában még létezik a magas, a nagyon magas, és a még magasabb – akár a gyerekében, aki feltartott arccal, csodálkozva akar nagyot mondani, és mond is nagyobbakat akaratlan, mint szándékkal mondana, akarna mondani a felnőt. A gyermek mégiscsak a lét igazi birtokosa.

H. úr tud két szó különös összerántásával megrendítő lenni, ami eszembe jut: *a ravatalozók szeretői*. Ebben az egy képben benne van a lét halálos gyönyöre, vagy a halál gyönyöre a létben, és ott a végtelen üresség is, mint H. valódi univerzuma, ami pedig ott van minden mögött, ami átüt látványon, érzelmen. Ez nem jelenti azt, hogy H. úr antiszociális lenne. Nem. Aki fölismeri, hogy *a műben a megrendítően leírt félelem csak karneváli álarc*, az félt valamit, ami emberi közös. Az embert félti, aki félni tud még. Ráadásul a *szlovákiai magyar valóság* is felbukkan elszórtan a munkáiban – olyankor a kiváló Soóky László darabjai jutnak eszembe; elgondolkodtató, mennyire emberi teljesítmény a lánykérőbe menés közbeni berúgás.

H. úr azt kiáltja egy verscímében, *le az iróniával!* – de nyilvánvalóan nem gondolhatja komolyan. Helyébe talán a kimondás méltóságát kellene tenni? De lehet-e a vereséget méltósággal kibeszélni a huszonegyedik század elején? És több-e egy emberi élet a vereségek sorozatánál?

Le az iróniával

*Énekelni kellene.
Kiénekelni
torkából a kést,
kiénekelni a rúgásokat,
a hitetlen,*

*rossz-szándékú
üvöltést.
Az embert naponta
leütik,
s naponta felugrik.
Az ember kapkod.
Énekelnie kellene,
ha átkot is,
énekelni megnyugvást,
hitet.*

*Az ember valahol felegyenesedik,
kihúzza magát,
és biztos léptekkel
elindul.
Ugye? Ugye?
Ugye...*

Maga H. úr is a naponta leütöttek, a naponta megalázottak nevében akar szólni. De valamiért nem a szólásig, csak a szólás akarataig jut el. Az iróniáról lemondás így legfeljebb idézőjeles szlogen-szinten, önreflektív felhangokkal tartható csak fenn.

H. úr éppenséggel pontosan fölismeri a létezés, benne a létezése lehetetlensége iróniáját. *Úgy történt a varázslat, hogy közben nem történt semmi*, tesz meg egy ars poétikus kijelentést; pontos ez, a még mindig a huszadik század végén lézengő, de már a huszonegyedik században bukdácsoló ember léthelyzetére, léthelyzetének a fölismerésére mutat rá; fölismerése annak, hogy minden megtörténhet vele úgy, hogy közben nem történik semmi sem vele – a semmi története jelenkori énünk.

Semmi sem történt

*Este volt, egy nyugodt este,
amikor elkezdődött minden.
Bárányfelhők bámulták a földet,
asztalon bor volt, előkelő, mélyvörös,
mint a szerelem, vagy, mint a rég nem látott otthon utáni vágy.
Még a szűnyogok hada sem zavarta meg a meghitt pillanatot.
Úgy történt a varázslat, hogy közben nem történt semmi.
A szellő elaludt, az árnyak is abbahagyták mesteri táncukat.
Kortyintottál a poharadból, hátradóltél a kerti dívrányon*

*és elképzelted, hogy kikapcsoltad az időt, hogy ami most van,
annak nincs ideje, nincs súlya, története.*

*Megörökíthetetlen,
mint a ki nem gondolt gondolat, a ki nem mondott szó.*

És elkezdődött.

*Érezted, ahogy a vibrálás, a küzdelem, a vágyódás,
nyújtózkodás kiszállt belőled, hogy megtelhesz valami mással,
színekkel, ízekkel, illatokkal, időtlenséggel,
életed legszebb képeivel.*

*E semmiség, ami elkezdődött,
a minden.*

H. úr – sokaknak aggályosan, az elméleti embereknek csaknem elfogadhatatlan módon – hisz a szavak önmagukon túli fontosságában, számára a szó nem csak építőköve a versnek, hanem hordozója is egy szerepnek, mely szerepet már sokszor (el- és vissza)vitatták, kinevették és meghajbókolták, ez pedig valami olyasmi, ami a világművészet felé tájékozódóknak kevés, a költő nemzeti megbízatásában hívőknek pedig sok: *csak a szó, az előgyüremkedett szó, amely egyre csak nő, betöltve a világok, a naprendszer közötti űrt, hogy beteljesítse az emberi-isteni felfoghatatlant, a küldetést (kiemelés tőlem, zt).* A szónak tehát nem csak transzcendens végteleníthető szerepet tulajdonít, de materiális térben való, hatással bíró kiterjedést is. Amihez nem kis poétai bátorság, egyben poétai könnyelműség és létbeni elszántság szükségeseltetik. *A megoldhatatlanság nagy univerzumában* H. úrnak nincsenek illúziói. Csak a keresés a lehetséges létforma, a rákérdezés, s mert egyértelmű a birtokos kiléte, ok sem csüggedésre, sem elszomorodásra nincs; az ember azt kapja, amire számíthat. Válaszra, keresésre meg: nem talált helyeket; rákérdezésre: felelet nélküli csendet.

H. urat hordozza magával a sorsa, és ez a sors nem tudja őt elengedni már soha. *Ha gyermekkorom ételeire gondolok, akarva akaratlanul felszínre törnek, kibuknak belőlem ezek a gyötrelmes életképek.* Aki élt szegénységben, tudja, milyen megalázó egy gyermek számára ennek a fölismerése, de ennél többről van szó, a megélése.

H. úr tisztában van azzal, hogy *az ember egész életében homokvárat épít. Kőből, fából, vasból, elszántságból, hitből, akaratból.* Itt kontamináltam. Az olvasó meg fogja érteni, miért.

H. úr kötete teli van filozófiai gondolattal, tűnődéssel (utóbbit én a legfontosabb emberi-szellemi tevékenységek közé sorolom), igazságok kimondásával, féligazságok hitelessé avatásával; mindezt teszi a teljes költői eszköztára bevetésével, érzelmi-érzelmi-gondolati törések/töredékek, útmutatások és úttévesztések mentén... s zajlik mindeközben egyfajta különös templomépítés.

H. úrban(úrben) minden addig, éppen. Nem mintha bánná(m).

TÓTH LÁSZLÓ

Határokon innen és túl

Kor- és kórtörténeti adalékok Oláh János és egy nemzedék portréjához*

Oláh János hét évvel volt idősebb nálam. Gyakorlatilag így, a rend szerint, nem is kellett volna egyugyanazon nemzedékhez tartoznunk... de hát, fellépésünk idején, az 1960-as évek népi demokratikus rendje szerint nem ment éppen minden a valódi rend szerint... Magyarországon sem, ahol Oláh Jánosék néztek szembe e *renddel*, s az én pályakezdésemhez kereteket adó Csehszlovákiában sem. Bár mi, *fiatalabb* határon túliak, az aktuális társadalmi-politikai légkör 1960-as évek közepétől tapasztalható oldódása miatt némiképpen szerencsésebb helyzetben voltunk Oláh János *késleltetett* nemzedékéhez, s általában az erősen akadályozott és szabályozni kívánt magyarországi nemzedéki indulásokhoz képest. S ha a mi indulásunk Csehszlovákiában egy szerencsésebb társadalmi-történelmi pillanatra esett is, mint az övék a még ez időben is az 1956 utáni megtorlások nyűgeit és következményeit viselő Magyarországon, az 1968. augusztusi szovjet megszállást követően nemsokára már a mi hátunkon is nekihevíült táncot kezdtek jární a pártos *bunkók*. Ráadásul, jóllehet a pálya nehézségeivel épp szembenézni kezdő-készülő magyar költő- s íróifjoncok voltunk mind, s elvben ugyanannak a magyar irodalomnak a részei, a dolgok állása és a kelet-közép-európai politikai *ötágú* csillagállása szerint mégis *más-más magyar irodalomba* tartoztunk. E helyzet okainak és megnyilvánulási formáinak részletes taglalására most nincs terünk, a lényeg, hogy erdélyi magyar barátunk és nemzedéktársunk, Gálfalvi György is csupán 1980-ra nyugtázhatta egyik nekem címzett levelében, hogy úgy látja, „a határokon túli magyar irodalom számbavétele [Magyarországon] végre természetes kerékvágásba zökkent”. Addig? A „csehszlovákiai”, „romániai”, „jugoszláviai” magyar megkülönböztető címkével jelenhettünk csak meg a magyarországi lapokban – ha megjelenhettünk –, s volt rá példa, hogy rangunkat bár így akaratlan is jócskán megemelve, azok *világirodalmi* rovatában. Sőt hamarabb voltunk itt magyar nyelven publikáló „csehszlovák” (!) írók, mint a csupán a *magyarországi magyar irodalom* részére fenntartott fogalomnak számító magyar irodalom részei, de például még az 1970-es évek elején is megtörtént, hogy az egy magyarországi irodalmi rendezvényre igyekvő délvidéki Tolnai Ottót és társait a magyar hatóságok visszaküldték a határról. Továbbá, az évtized derekán, egy,

* Rövidített formában elhangzott a 2019. november 6-án Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban megrendezett Oláh János-konferencián. *A szerk.*

akkor már a határon túli magyar irodalmaknak szánt esten hivatalos meghívó híján azok turistaként épp Magyarországon tartózkodó képviselői vehettek csak részt, s ugyanezen okból, a csehszlovákiai magyar írókat az épp a magyar állam vendégszeretetét élvező szlovák Emil Boleslav Lukáč – mellesleg a magyar irodalom jeles fordítója – képvisel(het)te csak (s akkor a káprálatjai vagy a nyugati magyar írókat még szóba sem hoztuk). Vagyis irodalmi hadállásaink kivívása mellett zömmel nemzedékünknek még – néhány idősebb pályatársunk belátását is bírva – úgymond „az irodalmi nemzetegyesítés” harcát is meg kellett vívnia. Azaz gyakorlatilag a mi nemzedékünknek adatott meg az 1948-as korszakforduló után először, hogy egyfajta természetes érdeklődéssel fordulhassunk egymás felé Kárpát-Hazánk különböző régióiban. Magyarországon ez a kezdeményező feladat nem kis mértékben Oláh Jánosék – az „elérhetetlen föld”-esek – csapattestének jutott. S tulajdonképpen ez a kölcsönös *határtalan* érdeklődés eredményezte az *Elérhetetlen föld* költőinek meghívását az akkori csehszlovákiai magyar fiatalok nyári ifjúsági táborába is, és hozta el néhányukat – Oláh Jánost, Utassy Józsefet s talán Kiss Benedeket is – a magyar irodalom egybetartozásának képviselőiben Kéméndre közénk (aminthogy erdélyi és délvidéki írók, alkotók is voltak ott). Amiért persze hazájukban, az akkori Magyarországon még egyáltalán nem járt nekik dicséret, sőt, a hatalom – ahogy János mondta egyszer egy interjújában: a szolgálkat s nem önálló alkotókat kereső „helytartói kultúrpolitika” – szemében tovább növelték vele rosspontjaik számát. Azaz bár fiatal, pályájukat kezdő költőkként ismertük meg egymást, de már az első pillanatban közös – és közösségi – gondok és rokon gondolatok kapcsoltak minket egymáshoz. Így János után – aki Kéméndről velem jött fel Pozsonyba, s akkori albérletemben találva szállásra ismerkedett a várossal s velünk néhány napot –, valamivel későbbtől, már Rózsa Endre a Móránál, Péntek Imre az Életünknel, vagy Utassy és Mezey Katalin is a *szoros* szövetségeseink közé tartozott, figyelve egymás verseit, publikációit, egyéb mozdulatait – azaz számon tartottuk egymást, tudtunk egymásról. Ez az érdeklődés vitt el például 1970-ben az Egyetemi Színpadra, János első színművének, a *Kenyérpusztítóknak* az előadására is, mellyel kapcsolatban elkerülhetetlen megjegyezni, hogy a János már e „Játékában” felbukkanó, a – Jánosi Zoltán kifejezéssel: – „társadalmi világ kelepce-struktúrájában” vergődő „antihőseinek”, „igaz célok nélkül vergődő kreatúráinak” kiuttalan történetét a magyarországi abszurd meghonosodásának (meghonosításának) kezdetéhez sorolom. De ő is élénken követte, hogy mi *történik* például a pozsonyi Irodalmi Szemlében, ahol egyik levele szerint élete addigi legjobb, „marha jó” minősítéssel illetett Graham Greenenovelláját olvashatta még 1969-ben, s ő tekintette feladatának intézni azt is, hogy néhányan Szlovákiából is részt vehessünk a fiatal magyar(országi) írók – mert ez a kettő egyet jelentett akkoriban – az időben tervezett lillafüredi találkozásán. Persze, nem vehettünk, mert a miskolci tanács illetékese szerint akkoriban még ez nem volt módi, s főleg nem a rend, s még csak válaszra sem méltatta őt. De Já-

nossal kapcsolatban további személyes emlékem eleven és széles körű filozófiai, művészetelméleti, szociológiai érdeklődéséről is tanúskodó könyvtára, ráadásul világirodalmi tájékozódásuk a legfrissebb áramlatokat és kísérleteket illetően is naprakész volt, azaz – mondja később ő maga valahol – látóköriük „sokkal tágabb volt, mint amilyenek később a kritika beállítani igyekezett”. S az ő közvetítésével ismertem meg a romániai és a jugoszláviai magyar irodalom néhány kikerülhetetlen, ám felénk akkor még nem ismerhetett alkotóját (mindenekelőtt Szilágyi Domokos addigi köteteit), mint ahogy – említettem – közénk is a magyarság *széleivel* való kapcsolatkeresés kíváncsisága (belső késztetése), az ő szavaival, „az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai nemzedéktársak írásaiban megszólaló hangzatok” vonzása hozta el őt, őket már annak idején. Őket: a Kilenceket, akik – mint Király László írta róluk – már akkor sem „a mézes-madzagos, ámító világ napos oldalán sétálgattak [...] *odaát*”, mint ahogy – fogta be a képbe magamagát s erdélyi nemzedéktársait a kolozsvári költő – „*ideát* én magam sem virágesőben próbálgattam legjobb társaimmal, szakadék szélén, a lehetetlennek tűnő egyenes testtartást”. Miként, tegyem hozzá, mi sem, Pozsonyban, sőt az újvidéki Új Symposion egyes lapszámjai sem kerülhették el a feljelentéseket, betiltásokat, hiszen régióinkban a hatalmat lényegében ugyanazok a rugók működtették, s mi – írtam hajdan én is valahol – „(kelet-)közép-európai (kis) népek, népcsoportok egymás történelmében”, egymás történeteiben is a magunkéra ismerhettünk...

Hiszen ha puha, vagy *puhuló* diktatúrában is, de *diktatúrában* éltünk anno mind; Jánosék költőcsoportja, a Kilencek épp bemutatkozó antológiájuk kiadásával próbálkozott mindenfelé, de minduntalan a velük – nem idomulókkal – szemben ellenséges hatalom vastag falába ütköztek (még a magánkiadásától is eltiltották őket), de elbuktak különböző lapkezdeményeik is. S bár a mi versantológiánk, az *Egyszemű éjszaka* Csehszlovákiában a szovjet – és magyar – tankok által eltiport 1968-as eszmék hátszelével és társadalmi közegében még éppen megjelenhetett, de viták, támadások kereszttüzebe kerültünk vele, s ami fölöttébb jellemző és fájdalmas volt: épp Magyarországon tiltották be, már a boltokba kerülésének másnapján kivonva azt a forgalomból. Ebben az értelemben tehát mindegy volt, határon innen vagy túl, a határokat itt is, ott is főleg abban érzékeltük, hogy időnként megálljt parancsoltak egyik-másik természetesnek hitt elgondolásunknak, törekvésünknek, célkitűzésünknek. Van Jánosnak egy döbbenetes korabeli kétsofára, mely a *Szövegkísérletek* ujjgyakorlatainak harmadik darabjaként jelent meg anno, és pedig: „Amit hazudok, / az a hazám”, mely tökéletes rögzítése annak a tragikus helyzetérzékelésnek, melyben nemzedékünk életérzéssé is válható alapélményét is megfogalmazódni láttuk. Mely alaphelyzetből a kiutat egyedül csak az azzal való állandósult dacos szembefeszülés, a határok szüntelen tágitásának nem lankadó heroizmusa, a negatívum aktívumra váltásának sorozatos terheléspróbája jelenthette, amire közülünk Oláh János pályafutása, élete, életműve adja a legfényesebb példát. Ide, ebbe a sorba tartozik például az az 1970-es évek eleji, a ma-

gyar fővárosból a szlovákba küldött levele is, melynek határokon átnyúló kezdeményezése szerint antológiát szerveznek fiatal közép-európai költők verseiből – a *nemzet Európája* mellett már akkor a „nemzetek Európájára” is figyelve –, s ehhez kérte tőlem cseh és szlovák poéták verseit. Az elképzelésből *természetesen* (?) akkor még nem lett (nem lehetett) semmi, mint ahogy annak a „Kárpát-medencei magyar irodalmi antológiának” a tervéből sem, melyre szintén szövetkezni szerettek volna. Mindez azonban jól mutatja azoknak a törekvésenek a kezdeteit, gyökereit, melyek később, csak évtizedek múltán, magunk mögött hagyva a diktatúra útvesztőit és nyűgeit, és előttünk a demokrácia útvesztőivel és nyűgeivel teljesedtek, teljesedhettek ki János pályáján. Így például amikor az 1990-es évek közepén az épp (identitás)válságba került, és általa új utak és elgondolások felé terelt, Magyar Napló Európai Figyelő című kelet-közép-európai és világirodalmi összeállításainak, vagy az ugyancsak általa kigondolt évenkénti antológiasor mára sajnálatosan abbamaradt, *Az év műfordításai* címet viselő köteteinek – de a lapnak a *határtalan* magyar irodalom alkotóit bemutató Nyitott Műhely rovatának – előzményeit keresem, akkor ezeknek a réges-régi, özönvizek előtti tájékozódó mozdulatoknak és ennek az akkoriban egyedülüknek számító antológiaterveknek, miként Oláh János összes fiataalkori kezdeményezésének is eszembe kell jutnia.

És pontosan ez az, amiről lényegesnek gondolom beszélni Oláh János életműve kapcsán ezen a tanácskozáson, mely egyúttal arra is bizonyíték, hogy barátunk – évekkel halála után is – változatlanul köztünk él és továbbra is nem lankadó lendülettel *teszi a dolgát*. Ahogy egész életében tette – árnyékban, fényben – egyszerűen *hideg* eltökéltséggel és *heves* odaadással. Mert költőnk, írónk, esszéistánk, közírónk, közgondolkodónk nemcsak műteremtő, hanem közösségteremtő ember is volt világeletében, hisz tudvalevően már csapatuk bemutatkozó antológiájának kezdeményezése és igen-igen kedvezőtlen körülmények közti frontharcos véghezvitele is az ő nevéhez fűződik, aki lapokat, kiadókat, intézményeket, antológiákat, egyéb megjelenési lehetőségeket, s további közös programokat és közösségi tereket teremtett és hagyott örökül számunkra. De lehet, kicsit méltatlan is, ha a közösségkereső és közösségteremtő emberről előbb emlékezem meg itt, mint az alkotóról: a költőről és az íróról, ám ugyanilyen méltatlan lenne, ha csak másodsorban szólnánk az előbbiről. Mert ki tudná cáfolni például, hogy a közösségteremtés is alkotás, hogy a közös cselekvés határainak tágításához és lehetőségeinek bővítéséhez is *alkotómunka* szükségeltetik? Nála pedig különösen szorosan összefonódik, egyenesen megbonthatatlan egységet képez a kettő, s csak együtt, egyforma súllyal lehet említeni az ő esetében őket. Mégis, sajátossága az is, hogy bár költőként indult, és sokak számára ma is az (magam is így vagyok vele), mégis – alig van verseskötete; bár bemutatkozó verseskönyve, az 1971-es *Fordulópont* nem sokkal követte antológiájukat, szépprózai köteteinek száma mindenestre meghaladja azokét. Ami azért van, azért lehet így, mert ha abból indulunk ki, hogy a vers inkább személyes műfaj, a vallomásé, a próza pedig inkább a válasz-

kereső történetanalíziséké, esetleg mégis ez, a problémafeltárás és -elemzés állt inkább közel(ebb) alkotához, személyiségéhez? Ezt eldönteni persze irodalomtörténeti, -értelmezői feladat, nem a hozzám hasonló egyszeri olvasó dolga...

Csoportos bemutatkozásuk annak idején tudvalevően az ő verséről, az *Elérhetetlen földről* kapta a címét. A vers ma, megírása után bő fél évszázaddal ugyanolyan eleven, ugyanolyan érvényes – s ezt ritka versről, műről lehet elmondani –, mint volt a maga idejében; magam legalábbis akárhányszor közeledtem hozzá eddig, mindig más oldalról mutatta (mutatja) magát. Az ecói „nyitott mű” érzéketes példája, nincs lezárható, véglegesíthető jelentése, értelmezése, az idő és a világ változásával együtt változik maga is, és kerül a mindenkori olvasói stratégiák, tapasztalatok szerinti új és új értelmezői horizontok előterébe. A természeti világ („barnasisakos dombok”), az ember alkotta tárgyi környezet („ezüst balta”; „fehér ház”), a társas lét („beszélgettünk”) hármasságát a végtelen tükre elé emelve veszi benne szemügyre, míg a vers utolsó sora ezt a tapasztalati világot transzcendálja és nyitja ki a végtelen felé („a domboldal száraz füvei közül / néztük a robogó fellegeket”). És szembetűnő még a vers dísztelensége, díszítetlensége, puritánsága, fegyelmezettsége is. Ami nemcsak a verseire – legtöbb írására jellemző (színműveire és prózáira is): a fegyelmezettségük, szikárságuk. Oláh János úgy ír (verset is, de nemcsak azt), mintha fémet kalapálna (mintegy kovács felmenőitől kapott örökségként), s bármily „engedetlen a vas” (akár idézett opusában), végül el kell nyerve eltervezett alakját, formáját, értelmét, jelentését. Tőzsér Árpád szavaival: „Ritkán azonos annyira költő a verseivel, mint Oláh János”, akinek „érdes versei mindig az anyag, a társadalom, az erkölcs mozgásait képezték le valamilyen formában”, amihez hozzátenném, hogy „légszomjas” szövegei a transzcendens felől is rendre értelmezhetők, illetve egyúttal egy érzékek feletti valóságba is áttemlik figyelmes olvasójukat (gondolok itt most például az első kötete, a *Fordulópont* szaggatott ritmusú, több hangfekvést is megidéző címadójára, számos versének látszólag szenttelen helyzetelemző és önértékelő objektív lírájára, de az olyan kései megrázó opusaira is, mint – találmra kikapva közülük néhányat – a *Titkok léte*, az *Isten horga* vagy *A nemlét dallama* című búcsúénekei is).

Hetvenedik születésnapján verssel köszöntöttem őt (*Ősz van. Alszik a gangon*), egy őszi hangulatképpel (összel született ő is, akárcsak én), s azt szerettem volna vele érzékletessé tenni, amikor az ember elkezd lassan az időből *kioldódni*. Amikor az ember még változatlanul szűkebb és tágabb környezetét fürkészi, de belül, titokban, talán a *nemlét kalandjára* is készül már. Most mégsem gondolom érvényesnek rá kis(ded) tízorosomat. Oláh János ugyanis, említettem előbb is, velünk maradt az időben. Az egész élete azzal telt, hogy hitt abban, hogy az emberek képesek megtalálni a másokéival *közös* történeteiket; s ezekért a közös történetekért dolgozott mindvégig, ezeknek volt a számontartó krónikása, ezek éltették s adtak neki erőt világlétében. Azok a fórumok is, melyeket közösségi ihletésből, s ma már talán régmódinak tűnő közéleti szenvedéllyel létrehozott (s megint csak ke-

vesek nevéhez köthető annyi országos, sőt határokon is átnyúló kezdeményezés, mint az övéhez) – lapok, könyvkiadók (közéjük számítva az úgyszólván kéziratos Remetei Kéziratokat vagy a KÉZirat Kiadót is), folyóirat-összeállítások, irodalmi magazinok és évente kiadott értékszemlélő antológiák (*Az év versei; Az év novellái*; korábban *Az év esszéi* és *Az év műfordításai* is), de ő álmodta s szervezte meg a vers egyik legfontosabb költészet napi intézményesítését (a *Versmaratonokat*) is, teremtett könyvesboltot, online könyvkereskedést, szerkesztők, szerzők és szervezők nemzedékeit indította el –, végletesen és végzetesen megosztott világunkban szintúgy ezeket a közös történeteket kívánva szolgálni, ösztönözni. A maga egyéni módján. Ahogy antológiaiabeli társa, Péntek Imre jegyezte fel róla: „irodalompolitikus volt, anélkül, hogy a politikusi székhelyeket koptatta volna”, aki „a megbízást nem felülről kapta”, hanem úgymond a plebstól: „a kéziratokon pepescelőktől”, s akinek (egyik) legfőbb érdeme, hogy egy másik alternatíva felmutatásával sikerült megtörnie „az irodalomban kialakult kánon monopóliumát”. Igaz is: a kánon – ettől a „szótól kiütést kapok” szisszent fel János egy interjúbán, mert „az irodalom megerősökölésének szándékát” érezte benne, mert szerinte az irodalom „értékrendszereket” kikristályosító folyamat, márpedig a kritikusoknak, irodalomtörténészeknek, mondja, ezekre kellene figyelniük, „nem pedig durva agresszióval és tudatlansággal – hiszen a félresöpört műveket el sem olvassák – a saját és az őket fizető politikai érdekcsoportok szája íze szerinti kánon fabrikálásával”, s másutt is megismételve, hogy „nem agresszív kánonalkotásra volna ma szükség”, hanem „figyelmes olvasásra és értelmezésre”.

Azt gondolom róla, hogy nemzedéktársai közül formailag, tematikailag s világszemléletének nyitottságával az egyik legsokszínűbb életmű az övé. Az elfáradástól, elszürküléstől megóvta az őt mindig új és új ismeretek felé hajtó kíváncsisága, nagyfokú tudásvágya, azaz – amint egyik újabb keletű versében, a *Nem kérek kegyelmet* című opusában olvasható – az „ismerd meg, ami ismeretlen, / arról is tudj, ami tudhatatlan!” parancsolata.

Erős, konok, kemény ember volt világeletében, a mindig mindennel megküzdők közül (nemhiába élt hosszú időn át a sport világában is), aki csak egy dologra volt képtelen: a munkát abbahagyni, feladni, ami reá kiszabott, s elvonulni, pihenni. Mélyről jött, sokszor és sokat volt lent, de amikor feljebb került, annak sem tulajdonított különösebb jelentőséget, és ugyanaz maradt, mint korábban volt. Csak még többet és még eltökéltebben dolgozott, még többet vállalt magára. S ezen, ma már látjuk, láthatjuk, a halála sem változtatott semmit (példa rá újabban a nevét viselő, fiatal szerkesztőket nevelni hivatott ösztöndíj is) – a munkája *ezentúl is* ugyanannyi s ugyanaz. Hisz János változatlanul itt tervezget s dolgozik velünk – igaz, már bennünk.

Számonkérés, számadás, számbavétel

A költészet mint híradás, és a késő modernség egyéb dilemmái Tóth Eszternél

Amikor nemrég felkérést kaptam, hogy a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének a *Kultúraláncolatok: A hagyomány mint DNS* címmel rendezett tanácskozásán részt vegyek, az egyik szervező felhívta a figyelmemet Tóth Eszter költészetére. Tóth Árpád lányának összegyűjtött versei az *Emberi madárhang* című kötetben alig haladják meg a másfél száz oldalt, sokkal ismertebb televíziós-szövegírói munkáiról, esszéisztikájából pedig egy pezsgő kulturális korszak értő tanújának képe rajzolódik ki. Mindig is érdekelték az ilyen sajátos hatástörténeti pozícióban lévő alkotók,¹ mert ha lírájuk nem hozott is magával nagy horderejű változásokat az irodalmi beszédmódban, abban gyakorta markánsabb módon rajzolódott ki az irodalomtörténeti éra diszkurzív feltételrendszere, mint az egyértelműen magas kanonikus pozíciót birtokló szerzőknél. Márpedig Tóth Eszter is azok közé tartozott, akiknek a késő modern korszakküszöb után az irodalmi modernség felerősödött tapasztalataival (pl. a megkésettiséggel, az alkotás során a nyelv létesítő erejének a szubjektumot maga alá bíró természetével stb.) kellett szembenéznie. Az e szembenézés során felbukkanó dilemmákra adott reakció, hogy a vallomáslára szülte saját helyzet- és élményverseit Tóth Eszter olyan darabokkal kontrasztosítja, amelyek a költészetet a hírközléssel vagy a korszakok közötti kommunikációval rokonítják. Ebből fakad a romantika (pl. Goethe vagy Poe ismert költeményeinek) újraírását célzó darabok közlésigénye is, amelyek ugyanakkor nem tudnak nem számot adni arról az esztétikai distanciáról,² amely az utómodernség beszédmódjában a nyelvi megelőzöttség tapasztalata révén jelentkezik.

De miben áll még ezen túl az említett hatástörténeti pozíció különlegessége? Abban, amit a modern magyar irodalomban – mindenfajta negatív felhang nélkül – „apakomplexumnak”³ nevezhetünk. Hogy Tóth Eszter Tóth Árpádnak kísé-

¹ L. SMID Róbert, *Lehetséges-e egy szövegtest kiemelkedése az irodalom történetiségéből? Szerb János mint versben bujdosó = Esemény – trauma – nyilvánosság*, szerk. DÁNIEL Mónika – FODOR Péter – L. VARGA Péter, Ráció Kiadó, Budapest, 2012, 361–82.

² Vö. Hans Robert JAUSS, *Irodalomtörténet mint az irodalomtudomány provokációja = Uő, Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika*, Osiris, Budapest, 1999, 55.

³ Azért a komplexum és nem a komplexus szót használom itt, mert ennek az irodalomtörténeti helyzetnek nem a patológikus-pszichológiai dimenzióját kívánom kidomborítani. Inkább azt

rejt meg költészetében monumentumot állítani, az életművét revizionálni, hovatovább saját beszédmódját az apjáéhoz képest megtalálni és kialakítani, az nem egyedülálló a 20. század magyar irodalmában. Elegendő csak a prózafordulattal jelentkező „aparegény” műfajára utalni: Esterházy Péter, Nádas Péter vagy Dragomán György miközben elbeszélőjük apját a szüzsé szintjén igyekeztek megírni, aközben egyben saját prózapoetikájuk apafiguráját is újraírták – Esterházy Ottlik Gézát, Nádas Mészöly Miklóst, Dragomán Bodor Ádámot. Első látásra Tóth Eszter helyzetével látszólag nem sok egyezést találunk az általam említett eseteknél: prózaírókról van szó, ráadásul férfiakról, akik a posztmodern korszakküszöb túloldalán végezték el az apa megírását. Egy dolog mégis azonos a prózaforulat generációinak életművében és Tóth Eszterében: az apafigura megírása más irodalomtörténeti korszakban történt meg, mint amelyekben a feldolgozandó oeuvre megszületett. Az említett kortárs szerzőknél a posztmodernből íródott újra a késő modernség poetikája, Tóth Eszternél pedig a késő modernségből a klasszikus modernségé – de ugyanúgy irodalmi apafigurák (a klasszikus modernség apafiguráinak) újraírásával együtt (az *Egy Goethe-témára* és *A természethez* darabokkal Goethét, a *Holló-ábrával* Poe-t idézi meg). És egyben itt mutatkozik meg az igazán markáns, nem pusztán felszíni különbség is: Esterházynak, Nádasnak vagy Dragománnak már rendelkezésére állt egy kidolgozott hommage-beszédmód, amely a hagyományt felerősítő megszólalásként prezentálta magát – igaz, ennek eredetét a lírában kell keresnünk, Tandori Dezsőnél –, Tóth Eszter viszont egy másfajta hatástörténeti helyzetben alkotott.

Az apa beírása, az életmű értelmező-újraíró-megőrző poétikai üzenetként történő artikulációja mint a Tóth Eszter által felvállalt költői feladat a késő modernségnek a Babits *Csak posta voltál*-ja és Kosztolányi *Ének a semmiről*-je által megnyitott tapasztalatával szembesült: a költészet és a pusztá híradásként értett közlés nyelvének egyívású volta az alkalmi versek és a vallomáslíra pandanjává vált azal szemközt, hogy a nyomhagyás aktusának megkettőzöttsége – tehát a siratott veszteség és az ezt tudatosító-beíró hang – átesztétizálódott. Összevetésként:

*Életed gyenge szál, amellyel szőnek
a tájak s mult dob hurkot a jövőnek:
amit hoztál, csak annyira tied
mint a por mit lábad a szőnyegen hagy.
Nem magad nyomát veted: csupa nyom vagy
magad is, kit a holtak lépte vet.
(Babits Mihály: Csak posta voltál)*

---

a fajta komplexitást, intézményes voltot, amely benne van a komplexum szóban, ugyanakkor természetesen úgy, hogy mindez alludál a komplexusra is.

*Ha félsz, a másvilágba írd át,
verd a halottak néma sírját,
tudd meg konok nyugalmuk írját,
de nem felelnek, úgy felelnek,
bírnak mi is, ha ők kibírják.
(Kosztolányi Dezső: Ének a semmiről)*

*S hát az, ki teste nélkül,
a lét iszonyú színeváltozásaiban
omlik és épül
mind távolabban a „van”
járható országaitól,
tartozik-e még hozzám csak annyira is,
mint az urnában a por?
(Tóth Eszter: A sírnál)*

Az *A sírnál* című vers ugyanakkor a klasszikus modernséget és a modernség második hullámát elválasztó korszakküszöbön billegő beszédmodoktól⁴ lépéseket tesz a nyomhagyásnak Szabó Lőrincnél markánsabban megjelenő dilemmája felé. Ekkor azzal szembesül a költészet, hogy a megőrzés eszköze nem választható el a megőrzés eredményétől, ezáltal a kiindulási anyag és a végtermék között is nehezen lehet megkülönböztetéseket tenni. Szabó Lőrinc *Műhelytitok* című versének zárlatához, mely szerint „úgy megszabadulok a verstől, / mint a testétől a halott”, hasonló az urna és a por hasonlatba foglalása által a színekdochikus kapcsolatot, tartalmazó és tartalmazott egyértelmű viszonyait megbolygató technikája Tóth Eszter versének. Az „omlik és épül” sor szintén Szabó Lőrincre allúzió, a *Tücsökzenéből* a *Táj épül, omlik* című darabra, illetve egy korábbi versre, a *Harminc évre*: „Sötétben nézem magamat: / valami mindig törik-omlik. / Téglá? üres dísz? – nem tudom, // de tanulságnak megmarad, / hogy az épülő ház s a rom / egymáshoz mennyire hasonlít.”

A Tóth Eszter költészetét meghatározó utómodernségben tehát a klasszikus modernnek a modernség második hullámán átszűrt beszédmódja köszön visza. Az utóbbi nyelvi megelőzőttségének tudatában nem pusztán átdolgozza az előbbi versbeszédét, hanem a hozzá való viszony kialakítását poetikai alapvetéssé is teszi. Bár – ahogy erre még kitérek – Tóth Eszter nagyon tudatosan használta fel a vendégszövegeket és a klasszikus modernség klimaxaként jelentkező Babbits- és Kosztolányi-féle beszédmod átírását az utómodernség költészeti önrep-

⁴ Vö. KULCSÁR SZABÓ Ernő, *Honnan és hová? Az „önmegszólító” vers távlatváltozása a kései modernség korszakküszöbén* = Uő, *Költészet és korszakküszöb. Klasszikusok a modernség fordulópontján*, Akadémiai, Budapest, 2018, 29.

rezentációjának keretei között – az átírást mint egyáltalában e késő modern keret meghatározó elemét⁵ –, távol áll még attól a Tandori által artikulált költői diskurzustól, amelynek intertextuális minimalizmusa éppen annak érdekében érvényesített, hogy a szöveg közlésigényét retorikailag folytonosan aláaknázza.⁶ Elég ha itt az *Hommage* ismert felütésére gondolunk: „Ki szedi össze váltott lovait, / ha elhulltak, ki veszi a nyakába? / Ki teszi meg még egyszer az utat, / értük, visszafelé, hiába?” Mindazonáltal Tóth Eszter költészete eklatáns példája annak, hogy az utómodernség zárata miként alakította a saját emlékező-megőrző beszédmódját úgy, hogy a klasszikus modern vallomáslírától eltávolodva a személyességet egyre inkább mint híradás részét fogja fel, és azt a jelentésről adott jelentésként képezzé meg.

Az *Emberi madárdal* kötetnyitó verse, az *Apám halálára* a „fél életet jelentés” és a fekete keretes gyászjelentés ellentétével nyitja meg a „halom” szó többértelműségét. Egyrészt Tóth Eszter ezt a szöveget fiatalon írta, tizenévesen, akkor tényleg fél életében ismerte igazán az apját, ugyanakkor a fél életről tett jelentés érthető úgy is, hogy a felnőttek híradása nyomán rajzolódik ki a beszélő számára egy apakép, ami egyáltalában a gyászolni való tárgy elsajátíthatóságát lehetővé teszi számára. Ahogy arról *Apám* című esszéjében ír Tóth Eszter, az apja igazi költői jelentősége azáltal vált számára nyilvánvalóvá, hogy őt a saját alkotásairól kérdezték a költőbarátok, tehát az apja életművének fénytörésében lelte meg e kérdések motívációját.⁷ Másrészt az említett feszültség az élet és az életmű berekesztését még radikálisabban artikulálja: a keret lezárja a szöveget és bezárja a szövegegyüttest még akkor is, ha az befejezetlen, félbemaradt életmű. Arra a helyzetre, hogy az apa a sírhalom alatt van és hogy belőle legfeljebb papírhalom maradt, egy újabb feszültség nyújt egyúttal vigaszt is: a gyásztávirat hideg és vigasztalan betűivel szemben ott vannak azok a betűk, amelyek az életművet alkotják, amelyek ismerősek és jelentéssel bírnak. Már maga a vers címe is beszédes ebből a szempontból: nem a „haláláról”, hanem a „halálára” szó szerepel benne, tehát nem azon van a hangsúly, hogy milyen formában értesül a megszólaló az eseményről, hiába van kiemelve a versben a távirat, hanem hogy ezt az értesülést miként lehetséges eseményjelleggel felruházni.

⁵ Szabó Lőrinchez vö. a *Költészetbeli paradigmaváltás a húszas évek második felében* című fejezettel: KABDEBŐ Lóránt, *A magyar költészet az én nyelvemen beszél. A kései Nyugat-líra összegzőzése Szabó Lőrinc költészetében*, Argumentum, Budapest, 1996; l. továbbá az önátíráshoz KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Tükörszínháza agyadnak. Poétikai problémák Szabó Lőrinc költészetében*, Ráció, Budapest, 2010, 217–237. József Attilához vö.: Uő, *Metapoétika: Önreprezentáció és nyelvszemlélet a modern költészetben*, Kalligram, h. n., 2007, 127–141.

⁶ Vö. KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Argumentum, Budapest, 1993, 156.

⁷ TÓTH Eszter, *Apám = Uő, Családi emlékek Tóth Árpádról*, Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2007², 7.

Márpedig Tóth Eszter számos verse irányul arra, hogy a másikról értesültség állapotán keresztül írja meg saját szubjektivitását: a *Kortársak*ban hitet tesz amellett, hogy nem (irodalom)történeté akarja alakítani saját korának alkotóit, hanem a privát szférának kíván úgy krónikása lenni, hogy jelentéssel töltsen meg azt. Ekképpen pedig nem egy általános és előzetesen adott humanitásideál nevében kíván megszólalni („Nem tanulság kell, sem statisztika”), hanem éppenséggel az „apró, egyszeri-személyes” révén eseményiséget és jelentőséget adni a magánszférának. Ebben a látszólag naiv vállalkozásban már benne van a József Attila-i és Szabó Lőrinc-i tapasztalat is a két aspektus, a magán és a publikus kizárólagosságáról,⁸ problémás együtt látásáról, ad absurdum összeegyeztethetlenségéről, ráadásul úgy, hogy a versbeszéd visszakapcsol Kosztolányi *Számadás*-ciklusához is:

*Nem vagy magad – jobb néked erre, hidd el,
sok furcsa ember néz bámulva rád,
nem üdvözöl téged, nem istenít fel,
nem göngyöli a lelkét sem alád,*

*csak rád tekint fásulva, tompa hittel,
rokon közönnyel, s néha kezét ad,
de ha ezekkel a testvéreiddel
élsz majd, elámulsz. Nagy ez a család.
(Kosztolányi)*

*hála néktek idegen fecsegők!
De jó, ha megszólítottok egyre többen,
ha vissza nem tart sem közöny, se góg,
hisz' nem hiába élünk egyidőben!
[...]
hogy minden járókelő névszerint
legyen kiemelt, féltőn figyelt hősöm.
Jöjj hát, szólj, időnk sietésre int,
emberiség, személyes ismerősöm!
(Tóth Eszter)*

⁸ Vö. ehhez KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A „szerelmi” líra vége. „Igazságosság” és az intimitás kódolása a késő modern költészetben* = Uő, *Megkülönböztetések: Médium és jelentés az irodalmi modernségben*, Akadémiai, Budapest, 2010, 252–256. Illetve l. még ennek a szöveghelynek – ahol Kulcsár Szabó a szabadság és a börtön alakzatainak a Szabó Lőrinc-i versbeszédre jellemző én-te-viszonykonstrukcióval kivitelezett kölcsönös feltételezettsége mentén olvassa a jog, az igazság és az intimitás összefüggéseit – a kritikáját az igazságtalanság és a jogtalanság kategóriáinak elkülönítésével: FALUSI Márton, *Jog és irodalom, haza és haladás a magyar eszmetörténetben*, MMA, Budapest, 2018, 63 sk.

Hogy itt mennyire tudatos a privát és a kollektív szférák egymással konkurráló, ugyanakkor szétszalazhatatlan létének poétikai elvvé emelése, ahhoz az esszéisztikában is találunk támpontokat. A Szabó Lőrincet középpontba állító *Hála és kézben* vagy a Füst Milánt elemző *Egy íspiláng jóreményben* Tóth Eszter kifejezetten a művészi alkat szempontjából, a moralitás egyszerű szólamait (úgy is, mint a bohém művész képét, a zseninek minden megengedett tételét stb.) lebontva és a történelmi kontextusra tekintettel elemzi bűn és a bűnös viszonyát: „Szabó Lőrinc ilyen kérvény-beadvány-győzködés területeken lótvafutva-kilincselve napestig, törekedett segíteni »vendégeinek«, kiket azelőtt vérig sértett gonosz-butá elméletek alapján, melyeket igazolni látszottak némely »elnyomója« okozta sérelmei. [...] Az ellentmondásos embert szokás érdekesebbnek tartani, mint az összhangosat. Ahogy a megtért bűnöst fontosabbnak, mint az egyenletesen jóviseletű »strébert«. Hiszen hírnek is csak a rossz hír számít. Hírlap szerint a jó hír nem hír.”⁹

Az *Egyenes adás a háború dúlta Budapestről* ciklust e felől olvasva sajátos jelentéssel bír az, ahogy a háború pusztítása ütköztetve van a kulturális örökséggel, mely lehet épített, mint egy Arany János-szobor (*Múzeumkert*), vagy a befogadó számára egy életmű által megépített, mint Krúdy Óbudája (*Óbuda*). A ciklus tanúságtétele kétirányú: egyrészt a megszólaló saját magát mint túlélőt szituálja az által, hogy mi nem maradt meg a háborús pusztítás miatt, mégis képes hírt adni róla.¹⁰ Másrészt a megmaradás nem pusztán szubjektív horizontját domborítja ki a ciklus, hanem a háború utáni állapotot mint a múltat s a veszteségeket nem semmitő jelent mutatja: „Baráti, jó világ ez. A rádió, ha szól, / barát beszél. A béke most csakugyan *honor*, / s betetőzi a boldog szerelem.” A „honor” iróniája miatt – melyet a „barát” ismétlése hív elő – nemcsak úgy jelentkezik a jelen mint a hontalanság leírása és a hűség Kosztolányi-témájának újraírása (a cím allúziója alapján is, hiszen *Boldog, kétségbeesett dal* a vers címe), hanem mint a kötelezően elvégzett számbavétele a múltnak – továbbá e számbavételhez szükséges beszédmód megtalálása a jelen állapotról való autentikus számadáshoz: „Mi hát az én

⁹TÓTH Eszter, *Hála és kéz* = Uő, *Holtöltjük az örökkévalóságot?*, Liget, Budapest, 2001, 144 sk. Az szöveg ráadásul a közelmúlt egyik nagy horderejű és kivételesen szofisztikált dialógust megindító eseményéhez is szolgáltathat támpontokat. Gondolok itt Pokorni Zoltán vallomására (https://mandiner.hu/cikk/20200114_igy_vallott_pokorni_zoltan_a_nagyapjarol [2020. 03. 04.]) és György Péter reakciójára (https://index.hu/velemeney/2020/01/16/multfeldolgozas_pokorni_zoltan_gyorgy_peter/ [2020. 03. 04.]), melyet a jóindulat és a megérteni vágyás hermeneutikája vezérelt.

¹⁰Érdekes egybecsengés, hogy Tóth Eszter férjének, Hollós Korvin Lajosnak az ez idő tájt keletkezett verse, a *Személyi adatok útlevélembé* ugyanígy a kulturális hagyományból indul ki, amikor a hazára, az anyanyelvre és a vallásra vonatkozó kérdéseket – melyeket a versben megképzett vállatási szituáció során szabad függő beszédben tesznek fel neki – a magyar irodalmi panteon alakjaival válaszolja meg. Ez által hozza létre a vers a számonkérés hivatali személytelenségének fonákját, egyben magáévá téve azt az idegenséget, amely egy ilyen szituációval együtt jár (pl. a háborús sokkot): a(z ön)számonkérés így – újfent – számadásba fordul, akárcsak Tóth Eszternél.

hűségem? S ki az, kit megcsalok? Az élő? A halott? / Melyik a védtelen? / Ki bocsát meg nekem?” E dilemma – a boldogság kiélvezhetősége a múlt rovására, illetve hogy nem lehetséges beszámolni a jelen állapotról anélkül, hogy annak beszédmódja ne függne a múltból való tudósítástól – adja egyben az utómodernség helyzetverseinek sajátos módusát, amelyre dolgozatom konklúziójában térek ki. Az *A Híradó-moziról* című vers sajátos helyet foglal el ezen az objektív–szubjektív-tengelyen, ugyanis magáról a híradásról ad hírt, azazhogy a megmaradtak nézik meg a híradóban, hogy mi történt velük, és erről a tapasztalatról tudósít a vers. Vagyis arról, hogy a túlélő az átélt eseményről mindig csak utólagosan értesül,¹¹ ugyanakkor arról is tanúskodik a szöveg, hogy a múltból szóló objektív tudósításnak (a híradó) és a szubjektív számvetésnek (a nézők részéről azzal, ami van) az egymás mellé tétele tulajdonképpen Tóth Eszter poétikájának öntükröző alakzatává teszi a mozt.

Az eredetileg 1945 októberétől 1946 januárjáig a Színház folyóirat hasábjain folytatásokban megjelent *Egyenes adás a háború dúlta Budapestről* ciklus darabjainak koncepcióját Tinódi Lantos Sebestyén krónikás énekei ihlették. Ahogy Tóth Eszter fogalmaz, bár irodalomtörténetileg utóirat volt, az eseményekkel – Budapest ostromával és felszabadító megszállásával – valós időben, naplószerűen zajlott az utólagos kommunikáció a műfaj magyar nagyságával és rajta keresztül az irodalmi hagyománnyal.¹² Az éppen történő háborús dúlásoknak ez a megírása „[a] közvetlen élmény azonnali, áttételezés nélküli megverselése”¹³ által igyekszik rámutatni a költészet és a tudósítás különbségére. Ugyanakkor a vallomásosság és a helyzethez kötődés éppen ebbe a differenciába, egy köztes beszédmódba íródik be Tóth Eszter művészetszemlélete alapján.

Azok a versek ugyanis, amelyek kifejezetten egy-egy információtovábbító médiumról szólnak, a megidézés kettős aspektusát szemléltetik: egyrészt valami élettelennek a humanizációját, másrészt a múlt kézzelfoghatóvá tételét. Az *Egy televíziós riportot nézve* című vers Németh László *Iszonya* kapcsán veti fel annak kérdését, hogy mennyire alapulhatnak valós személyeken az irodalmi mű szereplői, egyúttal pedig arra a kérdésre is utal, hogy milyen mértékben olvashatók rá egyértelműen a társadalmi jelenségekre és állapotokra az irodalmi szövegek – azazhogy a művészi igazság milyen feltételek mellett lehet alárendeltje a referenciális viszonyoknak. Ez a szöveg megint csak az irodalom tudósító-híradó funkciójára kérdez rá, azonban ezúttal úgy, hogy a Németh-regény hagyományos

¹¹ A túlélő tanúságtételének ilyesfajta időbeli viszonyaihoz, különös tekintettel a katasztrófa fenoménjére (pl. a világháborúra) l. Lőrincz Csongor Sebald-olvasatát: LŐRINCZ Csongor, *A természettörténet látenciája. Nyelv és tanúságtétel W. G. Sebald Luftkrieg und Literatur című szövegében* = *Uő, Az irodalom tanúságtételei*, Ráció, Bp., 2015, 315–323.

¹² TÓTH Eszter, *Az egyenes adások* = *Uő, Emberi madárdal*, Korvin, h. n., 2001, 173.

¹³ *Uo.*, 174. Érdekesség, hogy Tóth Eszter ugyanezt nyilatkozta az *Apám halálára* című versről is, ezzel megint csak azt jelezve, hogy a szubjektív és az objektív eseményekről való híradás ebben a korszakban nem különíthető el. *Uő, Apám*, 25.

olvasatát egy másik médiumban, a televízióban megjelenítve végső soron kétségbe vonja a híradó és az irodalom közlőfunkciója közötti megfeleltetés egyértelmű voltát. Az *Egy távbeszélő fülke előtt* szonettjének kvartináiban pedig a hasonlatok a két említett aspektust – a humanizációt és a valami elmúlnak az érzékelhetővé tételét – kapcsolják össze. A nyíló virág először a másik hangjának a kibontakozását írja le, ugyanakkor a tercinákból kiderül, hogy az elhagyott fülkét vélhetőleg benőtték a virágok. A hang eltűnése és a szavak megmaradása ebben a képben lesz színre víve: „Szavad mind itt van. Mint virágok elvont / szép sokszöge, amelyből kiaszott / a szírom... Hangod nincs meg már szók / közt...” Ez egyben a fülke eltűnését is megjeleníti azzal párhuzamosan, hogy a hang eltűnik. Itt azonban tetten érhető egy elkülönböződés, mert míg a fülkét éppenséggel benövi a virág – tehát a burjánzás beteríti –, addig a szavakról leválik a hang,¹⁴ a szírmát vesztett virág így a hiány képét is behozza. A vers zárlatában megjelenő szirénének, annak a hajósokat zátonyra futtató hangja („Csak tudna még hánykódtatni egy hang, kint / vad habokon, mert jobb a zátony is, mint / nem hallani a szirén énekét”) pedig pontosan ezt a hallhatóságot, de láthatatlanságot, illetve ennek inverzét (látható a szó, de a hang nem hallatszik) egyszerre vonatkoztatja a hiányra, amely vagy benövés, vagy eltűnés – ismét csak a Szabó Lőrinc-i épül–omlik tapasztalata jelenik meg.

A szirén-figurának mint a látható és a hallható reciprocitásának a kapcsán érdemes kitérni az olyan helyzetversekre, amelyek kifejezetten a hangzás, a zene leírását célozzák meg. Sajátos megjelenését találjuk itt ugyanis annak, amit a bevezetőmben apakomplexumként aposztrofáltam. A *Klemperer Bachot vezényel*ben a zene látvánnyá válása egyrészt az irodalmi emlékezetben Tóth Árpádhoz kötött szinesztéziát használja ki, másrészt viszont a késő modernség egyik jellegzetes alakzatát is felidézi – Szabó Lőrincnél a *Rádiózene a szobában*-t, illetve az ahhoz kapcsolódó *Mozart hallgatása közben*-t.

*A zene átmegy a szobán
és táncra perdül és forog,
az égből permetez alá
és a földből felbugyborog*

*aztán valamit gondol és
idekuperodik élém
és mint egy kígyóbűvölő,
megül a szoba szőnyegén.
(Szabó Lőrinc)*

valahányszor a fuga felszáll, s lesz tán

¹⁴ Tulajdonképpen ugyanazzal a viszonytal találkozunk itt is, mint amely *A sírnál* című versben urna és por között fennáll.

*hívó, kitöltő... S mint új fényt teszed
a hangra, mit látunk, bármerre költözz,
hogy ütemező talpad köti földhöz,
és felröpíti szárnyas két kezed.*
(Tóth Eszter)

A *Szvjatoszlav Richter Bartókot zongorázik*-ban pedig hangsúlyos, hogy a zene nem szólal meg, azazhogy csak a zene nem szólal meg, hiszen a vers nyitányában van kisülés, dörrenés, fúvás és hasonló akusztikai fenomének. A szöveg kulcssora, amely éppen a tagadással szólaltatja meg a zenét, a „Nem hallik hang, csak négerrek bőre” persze a sötétséget is jelentheti, ismét csak szinesztéziaként, vagy épp Bartók zenéjének vadságára vonatkozó ítéletként értelmezhető (a „négerzene” mint törzsi zene vagy jazz). Azonban nehéz nem József Attila egyik versére tett allúzióként olvasni ezt a sort, nevezetesen *A bőr alatt halovány árnyék* sűrítéseként, amennyiben azt összevetjük a József Attila-i verskezdettel („Egy átlátszó oroszlán él fekete falak között” [opszisztapasztalat] és -zárlattal („néma négerrek sakkoznak régen elcsendült szavaidért” [akusztikumtapasztalat, egyben a hang és a szó szétválása, mint az *Egy távbeszélőfülke előtt* című versben a szirén és a virág motívumaiban]). Ez a megfeleltetés már csak azért is rendkívül indokolt, mert ebben a versben további rájátszásokat találunk József Attila *Téli éjszakájának* jellegzetes alakzataira, ilyenek Tóth Eszternél például az érzékelés „csontig szűkített összefüggései” vagy „gerincreccsentő üdvözlés” (vö. „Hallod-e, csont, a csöndet? Összekoccannak a molekulák”). De a *Boldogság ágboga* már címével is alludál a „világ ágbogára”, ahogy a *Csillagegyensúly* című vers evidens átírásokat tartalmaz a *Téli éjszakából*: „Sógorasszony, öccs tejútfarokkal uccu, már / elsüvit a hidrogénes / semmiben [...]” (vö. „A hideg űrön holló repül át, / s a csönd kihül. Hallod-e, csont, a csöndet? / Összekoccannak a molekulák”).

A fentiek alapján lényeges kérdéssé lép elő – az átírások, számadások és híradások közös pontjaként – a vendégszövegek kommunikációs funkciója, illetve poétikai helyi értéke az utómodernségben. Tóth Eszter többször is tematizálja ezt esszéiben, a leglátványosabban egy Théophile Gautier-vers fordítása kapcsán, amelyben ismét előkerül a szirén motívuma. Itt egy nyomdahibából fakadóan Tóth Árpád és Szabó Lőrinc fordítása közötti eltéréstől indulva (hogy hibásan »fais« [’csinál’] szerepelt a kiadásban, nem »fuis« [’menekülj’])¹⁵ arról értekeznek, hogy e különbség jól jellemzi a klasszikus modernség és a modernség második hullámának versnyelvét. Ugyanakkor megjegyzi azt is, hogy a szerzők közötti átvételek még a különböző beszédmodok ellenére is sikerültek voltak: Babits megengedte Tóth Árpádnak, hogy átemeljen tőle kifejezéseket, Szabó Lőrinc pedig akármennyire másfajta irányt képviselt, francia fordításaiban vett át rímeket Tóth

¹⁵ TÓTH Eszter, *Szirénnel vagy nélküle* = Uő, *Emberi madárdal*, 260.

Árpádtól (éppen a Gautier-versnél is), amelyek beilleszkedtek az ő versnyelvébe, és onnantól sajátjuk hatottak.¹⁶ Ezt az aktust, vagyis hogy nemcsak a vendégszöveget, hanem a vendégszöveg-használat módját is magáévá teszi a vers, nevezte Lőrincz Csongor József Attilánál röntgenezésének,¹⁷ Tóth Eszter pedig tulajdonképpen azt az aktust ismétli meg a *Téli éjszakán*, amelyet József Attila hajtott végre a kortársain.

A vendégszövegek működése akkor a legidioszinkretikusabb Tóth Eszternél, amikor azokkal a saját életművön belül valósít meg keresztbekapcsolásokat, eképpen kirajzolva a hagyományt DNS-ként. A *Képek egy kisfiúról* ciklus *Versek között* című verse Szabó Lőrinc Lóciján keresztül írja meg a saját fiát, Mátét, akinek versírásra buzdító megszólalása zárja a verset: „Írj mást. Fő, hogy abban is legyen valami szép fölemelés.” Itt nemcsak Szabó Lőrinchez intéz hommage-t a mű, hanem egyben átveszi tőle a mintát a privát megírására egy intim családi kép megalkotásához. Sőt, a fiú kijelentése visszatér a *Mintha fölemelt...* című versben, ahol újraíródik vagy egyáltalában megíródik az a vers, amelyikre a gyerek ösztökölte a megszólalót. Ezzel az allúzió önmagára fordul, a vendégszöveggel megírt vers pedig arra szolgál, hogy egy saját vers megírásának katalizátora legyen. A *Mintha fölemelt...* nemcsak az egy és a sok, hanem az egyben a sok kérdését is felveti¹⁸ (tehát ismét azt, hogy az alanyiságon keresztül nyilatkozik meg egy közösség emlékezete, mint az *Egyenes adás a háború dúlta Budapestről*-ben), hovatovább az eleve máshogy megírásnak a forrása a saját versben mint újraírásban van. Tehát a saját számadás már egy másikon keresztüli újraírás által sajátjáté tételként motiválva válik másként megírássá. Erre szemléletes példa a *Holló-ábra* című vers, amely Poe strófáinak újraírását József Attila *Téli éjszakáján* keresztül valósítja meg, ezzel nemcsak a saját kortársán keresztül megidézve az irodalmi hagyományt, hanem azon keresztül újraírva a férj, Hollós Korvin Lajos költészetét; a privátot, a családit, egyszerre hírt adva róla és megőrizve azt. Ezért volt jelentősége fentebb a *Kortársak* című versnek, hiszen abban az a kitétel, hogy a privát érdeklő a megszólalót, most más fénytörésbe kerül. Tudniillik ugyanabba a dinamikába botlunk, amely az apakomplexumnál is megfigyelhető: a valós családtag megírásába az irodalmi apafigurákon keresztül.

Ezt tekintetbe véve *Az indiszkréció becsülete* azért szolgálhat ars poeticaként is, mert a személyesség elfogyasztásának és továbbörökítésének kannibalizmusára reflektál: „Az emberhússal sose jóllakottan? – falom vallomásokban, / emlékiratokban – szőröstől-bőröstől mivoltát minden – / élőnek s holtnak, aki hírnevet

¹⁶ *Uo.*, 263.

¹⁷ L. ehhez: LŐRINCZ CSONGOR, *A lírai hang röntgenképei. Kassák Lajos és a fiatal József Attila költészete*, Irodalomtörténet 2007/3, 331–357.

¹⁸ Ennyiben a vers ráadásul kapcsolatot tart fenn Hollós Korvin *Jeltelenül* című művével is, ahol a saját kopjafán annyi áll: „Egy a sok közül.” Tehát az önújraírás a férj versének újraírásával is együtt jár.

éppen – azzal szerzett, hogy a / maga – s mások személyét átváltoztatta – a művészetben.” Itt az eredeti, a modellezett élet profanitása („mirigyek, erek durva fröccsenései”)¹⁹ ütköztetve van az indiszkrécio emberáldozatával, amely „a kiszolgáltatottat felmagasztalja mindnyájunkban”. Látszólag az életről és az életműről szóló e híradás nem több kannibalizmusnál,²⁰ valójában viszont a „botránkozató alanyiságot – mely végtére a programozott világok – zárt kattoztatása alól mégis a teremtés első fellélegzése” megállapítás pontosan arra mutat rá, miként lehetséges a hangkölcsonzés egyszerre mint más sorainak az átvétele és mint másnak a lehetőség biztosítása a megszólalásra; hogy a hang ne váljék le úgy a szavakról, mint a por az urnáról vagy a szírom a virágról.

Babits különös hírmondója, ki nem tud semmi újságot, Tóth Eszternél már a líra alapállapota: látszólag nem tesz mást, mint átment dolgokat – életkekről ad számat, magát számonkérve idézi fel a múlt traumáit, átír és elsajátít sorokat, alakzatokat –, azonban éppen ezen keresztül képezi meg saját szubjektivitását. Illetve ennek fonákja is érvényben van, hiszen a megszólaló saját szubjektivitása szükséges ahhoz, hogy indiszkrét lehessen a másikkal, mely indiszkrécio pedig élővé avathatja egyáltalában a hagyománytörténet a valahai jelen (kortársak) rögzítésével, s annak múltként való felidézésével. Ez természetesen erőszakos cselekedet, mert a privát és a közösségi határát sérti, de az erőszak adekvát, mivel önmagán követne el erőszakot a híradó költő, ha a múlt számbavétele nélkül csak a jelen élvezetére koncentrálna – illetve a múlt élvezete csak a múlt fájdalmában szemben képződhet meg eleve a versek tanúsága szerint, e kétosztatóság egyik tagja felett pedig nem lehetséges szemet hunyni.

A vallomásos regiszter e beszédmódban „kívülről”, a szubjektumtól látszólag függetlenül aktivizálódik, s azt a poétikai feladat kényszeríti ki:²¹ a jelenben, a kortársakkal kell indiszkrétnek lenni ahhoz, hogy a múltat meg lehessen idézni, hogy majd a jelen a jövőben múltként felidézhető legyen, ezáltal pedig a saját privátszféra is megírhatóvá váljék a másikén keresztül. A belsőnek, az intimnek ez a külső kényszerként való feltűnése a másik és a saját oldalán egyaránt a vendégzsövegek révén kapcsolódik össze: Máté Lócin, Hollós Korvin József Attilán és Poe-n keresztül lehet része a költészetnek úgy, hogy megszólalásaikkal eleve versírásra sarkallnak. Ezzel a privát olyan értelemben is elválaszthatatlan marad a

¹⁹ Ezért fontos a Németh László-utalás az *Egy televíziós riportot nézve* című versben, hiszen ott a fizikai szint egyszerre van a fikción belül (Nelli iszonya férje, Sanyi iránt) és azon kívül is, amennyiben úgy értjük, hogy az *Iszony* alakjainak hús-vér modelljei léteznek és benépesítik a magyar falut – a mitológiai előképeikkel, Philemonnal és Baucisszal szemközt.

²⁰ És ez főleg kiütözik az olyan nekrológoknál, mint a *Z. M. röntgenneurológus halálára* vagy *A sokaságban Kodály ravatalánál* című versek.

²¹ És ez ugyanannyira támpontot jelenthet például Nemes Nagy Ágnes notesz- és füzetverseinek az ún. „objektív líra” beszédmódjához képest az életműben elfoglalt helyük kijelölésekor, mint amennyire magyarázattal szolgálhat arra is, hogyan változott meg a versdedikációk szerepe a korszakban.

nyilvánostól, hogy az már elsődlegesen mindig is az irodalmi nyilvánosság része – és ha itt teszünk egy biografikus utalást, az irodalmi nyilvánosság az apja miatt Tóth Eszternél már mindig is a priváthoz tartozott.²²

Az urna és a por alakzatában tartalmazó és tartalmazott, a szirén figurájában a látható és a hallható nyugvópontra nem helyezhető viszonyai mindössze a temporálisan (a valaha jelen múltként való felidézése) és textuálisan (a vendégzsövegek használata a saját művek közötti kapcsolásokra) képlékenységekkel teli publikus–privát-összefüggésrendszer epifenoméneje. Azé, hogy mi fedi le a privátot és mi foglaltatik benne a privátban, hogy meddig terjed a bent és hol kezdődik a kint, és leginkább: mennyiben jelenhet meg belső feszültségként a külső nyomás (úgy is, mint a szubjektum személyes vallomásaként feltüntetett beszédmódban és úgy is, mint életműben), és hol van az a pont, ahol a kettő egymásba mosódik, így belső kényszerként kommunikálható a számadás, a számonkérés és a számbavétel a megszólaló önmagára vett híradói funkciójában. A Tóth Eszter-i líra kérdése ezért jó indikátora az egész utómodernséget foglalkoztató dilemmának, hogy megírható-e csak a jelen akkor, ha a jelenben látjuk igazán a múlt eseményiségét, és egyáltalán lehetséges-e úgy megnyilatkozni, hogy a hagyomány nem szólal meg rajtunk keresztül – amennyiben kapunk egy beszédmódot, amelynek segítségével kifejezhetjük magunkat, de már mindig csak a másik révén. Ugyanis nemcsak tartozunk valakikhez, de tartozunk is nekik annyival, hogy hírt adunk róluk számvetésükben. Ez pedig valóban annak kérdése, hogy az élők vagy a holtak védtelenségéhez leszünk-e hűségesebbek.

Lőrincz Zsuzsa: *Lélekhullámok*, 2015, színezett drót

²² L. például a nyugatosokkal való viszonyáról: TÓTH Eszter, *Két ismeretlen Tóth Árpád-levél = Családi emlékek Tóth Árpádról*, 233–236.

„...az idő és a tér mélységei felett”

Fábry Zoltán és Peéry Rezső levélváltása

Fábry Zoltán (Stósz, 1897. augusztus 10. – Stósz, 1970. május 31.) és Peéry Rezső (Pozsony, 1910. március 27. – Stuttgart, 1977. november 11.) a (cseh)szlovákiai magyar irodalom két nélkülözhetetlen hagyománya, életművük annak két megkerülhetetlen tételét jelenti. Barátságuk több mint hat évtizedet ölel át, aminek – bár a történelmi változások s életkörülményeik alakulása miatt meg-megakadó – levelezésük is ékes bizonyítéka. Különösen érvényes ez az 1956 utáni évekre, amikor Peéry nyugat-németországi emigrációjának ténye is nehezítette Stuttgart és Stósz közötti kapcsolattartásukat. Egymáshoz írt leveleik közül Peéryéi a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézetben elhelyezett Fábry-hagyatékban, Fábryéi pedig a budapesti Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött Peéry-hagyatékban található. Alábbi levélközléseinkkel Peéry Rezső születésének 110., valamint Fábry Zoltán halálának 50. évfordulójára emlékezünk. *A szerk.*

1.

Stuttgart 67. 8. 31.

Kedves Barátom,

engedd meg, hogy az idő és a tér mélységei felett, amely elválaszt bennünket hazaiakat és száműzötteket, azokhoz csatlakozzam, akik hetvenéves születésnapod alkalmával a régi szeretettel és barátsággal köszöntöttek. Örülök annak, hogy akadt olyan fórum, amely tisztelettel és elismeréssel emlékezett meg munkádról,¹ mert ez annak a jele, hogy a hatalom kénytelen tudomásul venni ama erkölcsi imperatívuszt, amelynek sugallatára dolgoztál egy munkás életen át. Köszönöm, kedves Zoli, hogy a lényedet betöltő keresés és ítélkezés szelleméből részesíteni tudtál: próbáltam hűséges maradni ehhez a szellemhez akkor is, amidőn keményen kellett fizetni érte. Így – annak ellenére, hogy külső pozícióinkban (látszólag) messze kerültünk egymástól – az az érzésem, hogy mégis együvé tartozunk, mert egész életünket rászántuk arra, hogy a jóakarató emberekért küzdjünk a gonoszság és örület ellen, bizakodván a jóság erejében – mint Ernst Bloch mondja – a Remény elvében.

Tudom és sejtem, hogy nem zártál ki a szívedből, mint ahogy én is mindig a régi barátsággal gondolok Rád.

Ezért jelentkezem most s öllelek:

Peéry Rezsőd

² Utalás a pozsonyi Irodalmi Szemle 1967. szeptemberi, a hetvenéves Fábry Zoltánt köszöntő számára.

2.

Stós [sic!], 967. IX. 8.

Kedves Bió,

sietek postafordultával írni, hogy így érzékeltessem örömömet, köszönetemet.

Mennyit gondolok én Rád! És hányan még! Annak idején még szegény Bóka informált néha, aztán Rezső.² Sose felejtettelek el, nevedet mindig felemlítettem, de sokszor, még könyveimből is, kihúzták.

Nem tudom, miket ismersz a könyveim közül? Ha tudtam volna címedet, mindegyikből küldtem volna. Sajnos, már semmi sem kapható. De most ősszel jelenik meg Pesten a Szépirodalminál egy válogatás.³ (Nem én válogattam!) Ab-ból majd küldök. Jövőre *Stószai délelőttök* címen jelenik meg egy, az utolsó írásokat gyűjtő kötet.

Szeretnék még dolgozni, de nem megy. A szív mindig közbeszól. Most az „ün-neplések” és a látogatók még mindig meg nem szakadó sora is kimerít.

Hogy milyen szépen oldódott fel ez az én magányom. Lassan mindenki eljön Stószra a „kimozdíthatatlanhoz”. Járt már itt Illyés és Németh László is. De a leg-kedvesebb vendég mikor jöhet?

Ha lehet, írd néha. Nagyon hiányzanak a Nálatok megjelent könyvek. Néme-lyik nagyon elkélne az *Európa elrablása* második kötetéhez.⁴ De meg tudom-e még ezt írni? És az *Ady igaza*?⁵ Pesten inkább ezt sürgetik. Ha lenne erőm, mindkettőt megcsinálnám.

Mellékelek egy friss felvételt. Voltak jobbak is. De szétkapkodták.

Szeretettel üdvözöl

Zoli

3.

Stuttgart 67. 10. 15

Kedves Zolikám!

Köszönöm a küldött folyóirat-különszámot,⁶ a fényképet és leveledet. Tamás Mi-hály soraiban az lepett meg, milyen különös logika igazgatja a mi dolgainkat: neki szabad jelentkeznie s íme, van, akit nem kell törölnie a Láthatatlan Kéznek, aki kiosztja az érdemet fejünk fölött.⁷ Rezső levelének⁸ nagyon megörültem, hiszen

² Bóka László, illetve Szalatnai Rezső.

³ Utalás a Simon István válogatásában és előszavával megjelent *Hazánk, Európára*.

⁴ Kevésbé ismert, többnyire a Fábry-irodalom által sem említett adalék, hogy Fábry készült az *Európa elrablásának* folytatására is.

⁵ Mint köztudott, Fábry az *Ady igaza* címen tervezett könyvét sem tudta megírni (befejezni) már; mindössze 1977-ben jelent meg ezen a címen Turczel Lajos összeállításában és utószavával a stószai író Adyról szóló írásaiból egy válogatás.

⁶ L. az 1. számú jegyzetet!

⁷ Utalás Tamás Mihály ausztráliai, ill. Peéry stuttgarter emigrációjára.

⁸ L. Szalatnai Rezső *Levél Fábry Zoltánnak* című köszöntőjét szintén az Irodalmi Szemle Fábrynak szentelt számában!

ő egyben a nevemben is beszélt s körülbelül úgy, amint én tettem volna. Persze, én a távolból már messze kerültem a hazai dolgoktól s az, hogy a mi drámánknak én is szereplője voltam egykor, ma már egyre halványuló emlék, így tehát nem lep meg, hogy nem létezem odahaza. Annál nagyobb öröm látni és tudni, hogy ma már Stósz mást jelent, mint akkor, amidőn úgy látszott, hogy azt is kioltja a történelem. Hogy ez nem úgy történt, valamennyiünk létértelmének fájdalmas – mert kései – rehabilitációja, akkor is, ha még felette érezzük a végzetes esztendők emlékét, ami a mi életünk „abszurd” gloriolája marad.

Szeretettel öllelek:

Rezső

4.

Stós [sic!], 968. X. 23.

Kedves Bió,

Barátunk, Wlasslovits Gusztáv⁹ küldi Neked ezeket az általa csinált stuttgarti felvételeket, és így alkalmam adódik, hogy néhány szót én is mondjak.

A legnagyobb újság – talán tudsz is róla –, hogy *A vádlott megszólal* végre nyomtatásban is olvasható. A szeptemberi és a most kijövő októberi számban az Irodalmi Szemle hozza. Most, november elején jelenik meg új könyvem, a *Stósz délelőtök*, melyben *Függelekként* szintén ott olvasható *A vádlott megszólal*.

Amikor ezt neked írom meg, arra gondolok: mennyire aktív részese vagy és voltál ez írásnak. Nemcsak tartalmilag, de mint noszogató erő. Hisz nélküled talán meg se született volna. Ezt most illik hálásan és meghatottan megköszönni.

A könyvből természetesen majd küldök egy példányt.

Szeretettel ölel

Zoli.

5.

Stuttgart 1968. nov. 24-én

Kedves Zoli!

Nagy örömet jelentett leveled, amelyben bejelentetted, hogy két évtizedig kéziratos formában lappangó könyved a mi egykori kálváriánkról megjelenik végre. Persze, arra már ma egyáltalán nem emlékszem, volt-e valamilyes ösztönző részem létrejöttében, hiszen azokat a rémületes hónapokat mélyen eltemették életem geológiai rétegei, de ha – mint írod – lett volna, kettős várakozással bontom fel majd a borítékot. Ez a nyárvége és az azóta eltelt drámai hónapok persze újból kialakították a szlovenszkói történelemmel való szolidaritást bennem. A változás híre egy kis spanyolországi halászfaluban ért Tarragona közelében: ott láttam, mennyire eminens európai ügyet jelentett és jelent. Közben itt járt Tilkovszky

⁹ Fábry stószai barátja és katonatársa az első világháborúból.

Béla¹⁰ s így ismerem a szemtanú benyomásait is. Ami bekövetkezett, azt előre láttam és megírtam¹¹ – mindez logikus, következetes folytatása ama történelmi változásoknak és folyamatoknak, amelyeknek törvényeit illúziók nélkül igyekszem szemlélteni 1933 óta. Az öreg Tolsztoj a *Háború és béke* elmélkedő fejezeteiben tanított meg e törvényekre. Meg Wesselényi Miklós, a fiatalabb, a *Szózat a magyar és szláv nemzetiségek ügyében* című könyvében. Most tudom csak, milyen nagyszerű látnok és „politológus” volt. Ha kezded ügyében van e remek könyv, lapozgass benne – a velem való beszélgetés helyett, mert sok olyan kérdésre válaszol, ami felötlik bennünk 1918 ötvenéves évfordulója kapcsán.

Meleg barátsággal ölel:

Bió

10.

St[uttgart]. 1968 Szilveszterén

Kedves Zoli!

Hálásan köszönöm szép és izgalmasan érdekes könyvedet s benne a lovagias és bátor – s nyilván változatlanul népszerűtlen – apológiát és tanúvallomást¹² az „első szűk hét esztendőről” (39–46), amely életem regényének fontos szakasza volt.

Mivel a sors radikálisan elszoktatott bárminő elismeréstől, nem tudtam meghatottság nélkül végigolvasni azokat az oldalakat, ahol végre úgy éreztem: itt valaki rehabilitálásunkon dolgozott.

Szeretném, ha tudnád: azóta változatlanul abban a szellemben írtam, mint azokban az iszonyatos esztendőkből – bár ennek az életútnak aligha lesz tanúja, s beszélni róla – ha fognak valaha, csak akkor teszik majd, amikor én örök álmat alszom, valahol a messzi idegenben. Node úgy gondolom, a tisztességes írás mögött álló erkölcsi szándék szempontjából ez közömbös dolog.

Ám az íróember maga esendőbb, mint művének sugallata: s így jólesik, ha elismerést kap, pláne ha úgy érzi: megérdemelten, pláne, ha attól, akit nagyon becsül.

Az Isten – ha van még – áldjon és éltesse.

Öllelek:

P. Rezső

¹⁰ Tilkovszky Béla (1902–1978) művészettörténész, művészeti író, rádiós szerkesztő, munkája révén a szóban forgó időben felváltva élt Prágában, illetve Pozsonyban.

¹¹ Peéry 1968 tavaszán-nyárelőjén – a párizsi Irodalmi Újságban és a bécsi Magyar Híradóban – több írásában is foglalkozott a csehszlovákiai eseményekkel, változásokkal, s ez utóbbi helyen az ország szovjet megszállásával kapcsolatban is nemegyszer kifejtette a véleményét.

¹² Utalás a *Stószai délelőttökre* és *A vádlott megszólalra*. *A szerk.*

MIZSER FRUZZSINA

Szalay Zoltán: *Faustus kisöccse*

Messziről kell indulnunk, hogy hazatérhessünk. A 21. századi, de talán a mindenkor regényolvasó is minden bizonnyal még mindig soha nem szűnő érdeklődéssel fordul a genezisztörténetek felé. Az történetmondás három nagy toposza – a háború, az utazás és az öntudatra ébredés – egy feneketlen cserépedényben forrong, szüntelenül hordják belé a vizet és mégsem látszik az alja. Minden kultúrkör hozzáönti azt, ami az övé, de törött korsókkal dolgozunk. Az ókori görögök óta egy dichotómiákon alapuló világot élünk. Amikor Kerényi Károly a *Mnémosyné – Lésmosyné. Az „emlékezet” és a „feledés” forrásairól* című tanulmányában példaként a Léthé fogalmáról értekezik, hamar világossá válik, hogy megragadhatatlanul gazdag az a hagyományvilág, amihez vissza kell nyúlnunk. A *Léthét*, bár legtöbb helyen *‘házként’* vagy *‘mezőként’* említették az írásos emlékek, leginkább *‘forrás’* értelmében alkalmazták, és nem lehet pusztán *‘feledésként’* emlegetni: eredetileg egyszerre tartalmazza az *‘elrejtőzni’, ‘elrejtettnek lenni’* és a *‘nem észrevenni’* fogalmi kapcsolatokat. Ha valamit is érteni akarunk a mai európai kultúrából, magunkévá kell tenni ezt a sokoldalú, ezer szálon futó asszociációs, rokonító gondolkodásmódot.

Talán triviális állítás, de ha nincs papírra vetve, el sem hisszük: az önidentifikációs készlet nem egy béklyó, de kereszt, és nem csupán a szlovákiai magyarságot érinti, hanem egyáltalában mindenki hordani kénytelen. A fentebb vázolt távlatok így nemhogy nem feleslegesek, de szükséges viszonylatok a témához. Lehetetlen kontextus nélkül gondolkodni egy közösségről, főképp egy ilyen specifikus esetben. Szalay Zoltán ezzel láthatólag teljesen tisztában volt a kötet megírásakor, jól láthatóan megjeleníti a lokális és globális gondolkodás és irodalom közötti feszültséget, valamint a kimondott-kimondatlan elvárást, hogy eleve elrendelve a szlovákiai magyar írásról kell nyilatkoznia.

A *Faustus kisöccse* egyedülálló próbálkozás, de ha már megszületik egy ilyen, nem kimondottan par excellence, de mégiscsak a szlovákiai magyar íráság definíciójára tett kísérlet, akkor az erre adott válasz nem lehet az, hogy értelmetlen a vita, de hát mégiscsak részt kell venni benne, mert „megköveteli a haza”. Nem is ez történik a kötetben. Ugyanakkor azzal, hogy profetikusan megírja önnön fogadtatását, szinte garantálta saját támadhatatlanságát, hiszen minden kritikus szemlélőt abba a kellemetlen helyzetbe szorít, hogy nehezen hozzáférhetővé teszi a szöveget, és alkalomadtán még a meg nem értettség köpenyét is magára kanyaríthatja. Azonban amennyiben bízhatunk a szövegben megjelenő, Bertalan

nevű irodalomkritikustól elhangzó kritikai megállapításhoz, miszerint a „jó kritikus ellenpólus”, nincs okunk ilyesmit feltételezni.

A pozicionáláshoz mint fogalomhoz való érdekes viszonya a szöveg szintjén is megjelenik. Egyfelől a kötet összes narratív hangja – legyen bár szó például az életrajzíróról vagy a szlovákiai magyar íróról – belesüpped az obszerválás kényelmes, ám könnyedén elmozdítható és befolyásolható helyzetébe. Másfelől az olvasót épp azáltal dinamizálja, hogy közben egy passzív megfigyelő karakterként szólítja meg – amit természetesen nem fogadunk el szívesen. A kötetet végtére is az a bizalmatlanság és bizonytalanság szervezi, ami a kultúránk kettősségei közé való beszorult szellem kétségeiből fakad: a hovatartozás eldönthetetlen, és mégis minden esetben választani kell.

Végtére is, csak kérdéseink maradnak. A szlovákiai magyar íróknak gyanúsak a szavak, hiszen idegenek. Nem (csak) az anyanyelv környezetében nevelkedik, de a probléma ennyiben nem merül ki. A szlovákiai magyar szavak még azoknak

is különösek és furcsák, akik használják őket. Bizonytalan az ok-okozati viszony: ki miért mond valamit és miért épp azt a szót használja? A nagyszülőknél talált könyvek halott testek csupán, a sötétben állnak. Hogyan lehet irodalmat teremteni egy hagyományból, amit nem lehet kihozni a fényre, eredete már bizonytalan és csak a maradványok gyűjtögetése lehetséges? Létezik egyáltalán egy szélvédett övezet, ahová úgy egyáltalában egy író elbújhat?

Minden közösségünk és gyökerünk ellenére a kötetben egyetlen dolog körvonalazódik élesen: még sincsen kollektív sors, csak egyéni sorsok vannak. Akad, aki hídemberként próbál funkcionálni a szakadék fölött, próbát lehet tenni egy ördögi alkura vagy a hallgatásra. De ha a szavak szépségének meglátásához ismereni kell a csalóka szavak szépségét is, akkor egy fő kérdés marad ebben a vitában, ami végtére is jelen esetben a legfontosabb. Mikor jön el az irodalom ideje?

(Kalligram, Pozsony, 2019)

Lőrincz Zsuzsa: *Niké*, 2010, drót

CSANDA GÁBOR

Zeng az ének

Bárczi Zsófia: Vidéki lányok énekeskönyve*

Jó könyv a jó mondatok szerelmeseinek. Az olyan jó mondatokéinak, melyek jó bekezdésekbe rendeződnek, jó szakaszokba, jó fejezetekbe. Bárczi Zsófia könyvét annyira áthatja a nyelv teremtő és sziporkázó ereje, hogy nem volna helyes novelláskötetnek tartani, regény ez, mert azzá teszi az egyes részeit összekötő nyelv, meg a kiváló és pontos címe: *Vidéki lányok énekeskönyve*. Persze, nemcsak nyelv van, van történet is, sőt, számos történetecske, melyeknek motívumai átjáróháznak, galambdúcna tekintik a könyvet, be-belakva és el-elhagyva azt. A könyvről is elmondható, ami az *Elvira és Don Giovanni* című alfejezetben megfogalmazódik: „Lényegében egyetlen dolog [...] benne létező, a stílus.”

A *Vidéki lányok énekeskönyve* breviáriumként olvastatja magát, mert sokszínű és sok színes világot teremtő, mégis egy könyvbe kívánczoló olvasmányok ezek; akárcsak a *Biblia* egyes könyvei: vannak benne egészen meseszerű és egészen tudományosnak tűnő könyvek, nemcsak prózai könyvek, hanem líraiak is, archaizálók, patetizálók, olyik a forrás- és fordításirodalom nyelvi regisztereit, olyik a kommentár, megint más az értekező próza stílusát veszi fel. A mindenk fölött álló tematikus összekötőjük a nő (lányok s asszonyok), de talán ennél is fontosabb kohéziót teremt a szerző minden képzeletet felülmúló humora és a nyelvi leleményességéből adódó iróniája. S ha már a bibliai hasonlatnál tartunk, mondjuk úgy, hogy Bárczi Zsófia olyan gazda, aki őt és újat hoz elő kamrájából. Némi Bornemisza Pétert, csipetnyi Esterházyt, ízlés szerint Cortázar, de az iróniája az saját termés, teljesen egyedi.

„Amparo Mendoza de Soledad egy reggel arra ébredt, hogy szörnyeteggé változott” – ezzel s így kezdődik a könyv; Amparo természetesen nő, aki az egyetemen különböző irodalmi kurzusokat látogatott, s szert is tett „néhány egészen új s valóban érdekesítő, Kafkára s általában a férfiakra vonatkozó ismeretre”. Ebből az indításból is látható, mennyire finom s intellektuális az iróniája. Pedig ez még csak a kezdet. Később derül ki, hogy Amparo az „Összehasonlító Tautológia” tanszékén dolgozik. Hogy egészen pontosak legyünk, Amparo Mendoza de Soledad „az Összehasonlító Tautológia és Számviteli

* A nyomtatásban most először megjelenő írást, mely eredetileg a dunszt.sk online felületén volt olvasható 2019. június 19-én, a szerző bocsátotta rendelkezésünkre. *A szerk.*

Tanszék tanársegédje, az Egyetemi Könyvtár likvidálási almegebízottja” – s miközben olvassuk az egyre (s főleg szanaszét) burjánzó, már-már barokk szöveget, belátjuk (mert kiderül), hogy a szerző a jókedvünket keresi, mint ahogy azt is hamar belátjuk, lehangoló eredménnyel. (A másik, az „Alkalmazott Teozófia Tanszék” bérgyilkosok alap- és mesterképzésével foglalkozott, ám miután „Konstantinus pátriárka az innováció egyik sarkalatos pontjaként a szent szerzetások rendjéből végképp kiiktatta az emberáldozatot, megszűnt a tanszéknek a szakrális szférában addig betöltött nélkülözhetetlen szerepe, s az oktatás színvonala zuhanni kezdett [...], doktori programját pedig nem akkreditálták” – tudjuk meg az egyik lábjegyzetből.)

Sokat és sokfelől lehetne idézni a műből; külön figyelemre méltó az első fejezet alfejezeteit megelőző felvezető szellemessége, lássunk erre egy példát: „amelyben tökéletesen érdektelen részleteket tudunk meg” stb. Másutt az alcím hordozza a szellemességet: „(részlet a Módszertani Inkvizíció 52. kismesterének szent motyogásaiból)”. Nem ritka a cselekményvezetésre reflektáló humor sem: „Itt most Elvira és Don Giovanni története kellene, hogy következzék. De egyrészt nem történet, másrészt semmiképp sem a kettejüké.”

Amparo nagyon képlékeny és kísérletező szellemű egyéniség, azt vallja, „tisztességes gondolkodó semmiképp sem ír verset, és mást sem, ha mégis, legalább nem közli” – az idézet jó példa arra, ahogy az ironia születik: egyszerű mellérendeléssel. Vagy agglutinációval: „Izolda nem volt jó anya, és ezt tudta is, mi több, a gyerekei is tudták.” Amúgy Amparo a nőregényírás gondolatával is kacérkodik („Egy nőregényt eleve nem lehet elrontani – ebből indult ki”), de férfiakkal is próbálkozott: „Ami Amparo Mendoza de Soledad férfiakhoz való viszonyát illeti, az igazság kedvéért el kell mondanom, hogy mindent megtett, ami módjában állt (pl. még férjhez is ment)...” Jól látható-hallható a mondat finom alliterációs sora, de egyébként is: a szöveg végig nemcsak tudatában van nyelvi megalkotottságának és zeneiségének, hanem ezt folyamatosan reflektálttá teszi: „Méltatlan volt és megalázó, és Amparo még legalább öt további m-re kezdődő jelzővel illette ezt a kapcsolatnak igazán nem nevezhető mentális zavart.” Másutt: „Laura egy érzelmeit verbalizáló Vörösmartyt valószínűleg egyáltalán nem tudott volna elviselni.” Megint másutt: „Tereza éppen őt okolta a lakásában lebzselő lelkekért.” Ezért is telitalálat a cím: ha már egyszer ének, akkor szóljon, zengedezzen.

Ennél is bravúrosabb, amikor a teremtett világ – a szemünk láttára születő szöveg – ironikusan kezeli önmagát: „Igen, Izolda minden tetteben volt valami színpadiasság, ami ezzel a szerencsétlen névvel nem is csoda, mindenki azonnal Wagnerre gondolt, ha bemutatkozott (természetesen csak műveltebb körökben, a sarki kocsmában pl. senki sem gondolt Wagnerre, soha).” Csajághy Laura egyik versének címe így hangzik: Vörösmarty Mihály hová merült?

A közeg gyakran egyetemi („apokrif a Kádusi Egyetem Elméleti Fizika Tanszékének évkönyvéből”), könyvtári („Boldog Amarinda az első volt a Könyvtárosok Rendjében”), de mi sem természetesebb, mint hogy az egyetemnek van „Tetszhalottak Folyosója”, vagy hogy Elvira egy Összehasonlító túlvilágtan című tankönyv szerzője.

Számtalan példát lehetne fölhozni arra, amikor a szerző bölcséleti vagy grammatikai tételek fonákját mutatja meg. Némely axiomatikus, definíciószerű kijelentése akár közhelyesnek is tűnhet, ám a szövegkörnyezet mindent felülír, mint abban az esetben, amely így szól: „a csoda nem okvetlenül teszi boldoggá azt, akivel megtörténik” – merthogy a továbbiakban csodák és boldoggá avatások következnek. Kedvenc versrészletemmel zárom e rövid recenziót: „nincsen ölelés / egy predikatív szerkezet / ehhez nem elég”.

Bárczi Zsófia egy kivételesen jó könyvet írt. Pontosabban több kivételesen jó szöveget, melyeket egy többretegű kisregény terjedelmébe sűrített. Az egyik ilyen rétege csendes mosolygásra és harsány nevetésre ingerel. Nyilvánvalóan megérné felfejteni a többi réteget is.

Szöke Erika nagyszerű képei szervesen illeszkednek a szövegbe: ritkaság egy könyvben szöveg és illusztráció ennyire szoros szimbiózis.

(*Phoenix, Pozsony, 2018*)

VARGA IMRE

Géczi János: *A kancsólakó kígyó*

Egy régi-új könyvecske. Sőt: többszörösen régi-új. Egyrészt: mert az 1997-ben megjelent könyv új kiadása, új illusztrációkkal, Szukálek Lajos remekléseivel. Az alcím szerint gyerekeknek és felnőtteknek. Másrészt: viszont a versek eredetileg a *Magánkönyv* számára íródtak a múlt század kilencvenes éveinek az elején, úgy szerkesztve, hogy a maga sokféleségében egységes legyen. Rétegeknek nevezte Géczi a megszámozott darabokat. *A kancsólakó kígyó* újrakiadásában viszont az első sorok válnak kiemelve címmé. Az a verscsokor úgy volt *könyvmű* (a szerző nevezi így egy interjúban), ahogy a világleírásban is mestere, Tolnai Ottó felépítette köteteit. De a könyvmű, lám, most darabokra szedve, szanaszét! Mókás összevisszaságban!

Tudjuk, hogy három évtized a költészetben nagy idő. Ami a kilencvenes évek elején újdonság volt, most megbecsült vagy pedig szemétké váló darab. Értéke válogatja.

Egy könyv, bárhogya is törekszik a teljességre, mindenképp töredék. Sőt néha csak törmelék marad. Törmelék, ötletelt Tandori Dezső. A csend vagy az üres tér végtelenjéhez képest a beírt lap behatárolt. A vers az egészet cserepeiben szemléli csak. A képtelenségeket képekben láttatja. Hogy megtalálja a középpontot, időnként alá-, máskor fölé fogalmaz. De ez is csak nyelvi forma, hogy most leírom. Az alkotás, teremtés nagy titok. Hogy változik át gondolattá, szavá a tárgyak világa, s hogy lesz a szavakból újra világ? S ez a teremtés játék vagy transzcendens megnyilvánulás? Illetve mindkettő együtt?

A *Magánkönyv* versei olykor kétszer is szerepelnek új helyükön, a *Kancsólakó kígyóban*. Pl. a „Darázs dönög az / üres sörösüvegben / konokul nézem”. A javított változatban az utolsó sor: „mosollyal nézem.” Egy másik haiku pedig: „két cirnos fehér / bimbó a citromgallyon / melyik szakad le.” Az utolsó sor másutt így olvasható: „melyik nyílik ki.” A *haikuk(k!)* nyitó háromsorosa a *Magánkönyvből* átkerülve sajnos elveszti az utolsó szavát: „mire lehull a / óra a hű encián / alkohol kék.” A *lesz* híján így a haiku megcsönkul, a szabályos öt szótag helyett négy marad, és *lesz* zavaróan lebegős a zárás. Az 5–7–5 szótagszám be nem tartása nem főbenjáró bűn, mert a japán haikuköltő, Basó is megszegi helyenként, vannak olykor hat vagy nyolc szótagos sorai is. Más javításokat is kiírtam, ezekből mazsolázok: az „ülök a nádszéken / modellülök a gyorsrajzolónak / de tudom...” Nekem a korábbi egyszerű „tudom” helyénvalóbb volt. A *Magánkönyv* 19. darabja szerint „nem szabad ebbe a kacsába harapni / megszólalásig olyan mintha élne / szerénytelen sütemény”. Az új helyén szerencsésebb a befejező sor: „nagyképű marcipán.”

A *Kancsólakó kígyó* sokféle. Játékos és komoly. Van benne három szál virág Szabó Lőrinc, Radnóti Miklós és Szergej Jeszenyin vers-szavaiból rajzolva. Rigó, gólya és hangya-formájú szó(kép)versek, egysorosok (*kucsmatöltelék*), címversek, haikuk. Van olyan darabja, ami nekem kicsit túlbonyolított, találókérdés-szerű, mint a *Villogó tűvel járkal*. Szép, értem is, de föl nem foghatom.

Az *Ez a domb Ez a nyárfa* eredetileg a *szabad kis zsandárversek* darabja volt, s némi változtatással – a szív piros jelzőjét elhagyva – került a kancsólakók társaságába. Kicsit talán újholdas hangszerelésű rímes darab. De ebből is a keleties látásmód: a külső és a belső természet egymásba tűnése érezhető.

Weöres Sándor *Rongyszőnyege* jut eszembe, elmélázva azon, hogy hol a határ a gyermek és a felnőtt világa közt. Weöresnél a műhelymunka darabjai, ritmus-kísérletei gyermekversekként, -dalokként önálló életre keltek. Hogy Géczy János verseskönyve mennyire felnőtteknek szóló, s mennyire a belső gyermeknek, és mennyire a kiskamaszoknak, nehéz megmondani. De talán nem is annyira baj ez. Nekem az olvasgatása jó időtöltés volt. Ha a gyermekkoromba nem is, a kilencvenes évek elejére visszavitt. Majd harminc évet fiatalodtam. Juhé!

(Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 2019)

Halálom évfordulójára

Minden esztendőben megfeledkezem a napról
Melyen az utolsó lángokban lobbanok majd el
És elindul a csend
A fáradhatatlan utazó
Miként egy fénytelen csillag sugara

Aztán az élet már nem lesz tovább
Számomra mint szokatlan ruha
Meglépetés a földi lét
Egy asszony szerelme
A férfiak szégyentelensége
Mint ma az írás háromnapos eső után
Hallgatva az ökörszem énekét és a csendesedő zuhogást
Hajbókolva nem tudom minek

Tegnap

Azt mondja a barátom nem voltam jó fiúgyermek
értem-e
igen értem

azt mondja nem
túl gyakran látogattam a szüleimet tudom-e
igen tudom

ha még ugyanabban a városban éltem is mondja
talán havonta egyszer elmehettem volna hozzájuk

vagy esetleg ritkábban
ó igen válaszoltam

azt mondja amikor utoljára meglátogattam apámat
utoljára láttam apámat válaszoltam

azt mondja amikor utoljára láttam apámat
az életemről kérdezett
hogyan mennek a dolgaim és
bement a másik szobába
valamiért hogy nekem adja

ó mondom
és ismét éreztem apám
hideg kezét mint utoljára
majd mondja a barátom apám megfordult
az ajtóban és látta amint
a karórákra pillantok és akkor
megszólalt tudod szeretném ha maradnál
beszélgetnél velem

ó igen mondom

de ha elfoglalt vagy jegyezte meg
nem akarom hogy érezd
maradnod kell
csak mert én itt vagyok

nem szóltam semmit

azt mondja a barátom
apám azt mondta
fontos feladatod van amin dolgozol
vagy talán találkoznod kell
valakivel nem akarlak feltartani

bámulok ki az ablakon
a barátom idősebb mint én
azt mondja úgy van válaszoltam apámnak
és felkeltem és ott hagytam
tudom-e

pedig nem kellett sehova mennem
és semmi dolgom nem volt

Annyi életből egy

Ha nem találkozom a vörös hajú fiúval, akinek az apja
a lábát törte ahogy ejtőernyőjével földet ért Provence-ban
hogy a háború végső szakaszában csatlakozzon az ellenálláshoz
majd megölték mikor a németek északnak vonultak
Olaszországból kifelé és ha a barátjának aki vele volt
mikor haldoklott nincs egy idősebb testvére
aki szintén fiatalon hunyt el teljesen másként békeidőben
két gyereket hagyva maga után az egyiket rossz egészségi állapotban
hogy egy teljes esztendőn át nem járt iskolába a betegsége miatt
és ha én bármi egyebet írok a vizsganyomtatvány
felső részébe ahová bejelölte választott kollégiumod
vagy ha azon a napon a kérdéseket másképpen
teszik fel és ha egy fiatal nő Kittanningben
nem tanítja meg apámat húszéves korában autót vezetni
úgy hogy munkát kapott egy nagy templom lelkipásztoránál
Pittsburghben ahol anyám dolgozott és ha
anyám nem veszíti el mindkét szülőjét amikor gyerek volt
és így a nagyanyjáiékhöz kellett mennie Pittsburghbe
én akkor nem egy vaságyban találtam volna magam
fejjel közel a tűzhelyhez egy tanyai kőházban
amely egy ideig üresen állt mielőtt megszülettem
nem utaztam volna olyan messzire hogy lázasan reszketve
feküdjek habár mindenbe becsomagoltak amit a házban találtak
és nem figyelem a kenetteljes doktort amint az októberi eső
fényében felfelé tartja a tűt az ablaknál
nem láttam volna a repedt ablaküvegen át amint sötétedik
a völgy lesikló folyójával a borostyán hegyek között
és fel sem ébrednek a szilvák hullását hallgatni hajnali órán
gondolva tudom hol vagyok hiszen hallom őket hullani

Bodnár Gyula fordításai

A kövér hindu lány

– Virág szeretnék lenni, hogy meghaljak, mielőtt megöregednék.

Ezt hajtogatta Modari, a kövér hindu lány. Nem halt meg, és nem is öregeedett. Csak egyre kövérebb lett. Amikor elérte a kamaszkort, úgy elterebélyesedett, mintha be akarná tölteni a világmindenséget. Csak hevert az ágyon tonnányi súlyával, és mozdulni képtelenül punnyadt a puha párnákban elmerülve. Az örökös félhomályban húsának redőit belepte a moha.

Mulatságát lelte az életben. Beállítottak neki egy televíziót, amelyből csak úgy sorjáztak a tévéregények. Modari sírdogált és álmélkodott és nevetett, kacagás közben csicssergett, ahogy a madarak. A távirányító gombjaival birtokba vette a mindenséget, könnyű dolga volt, csak egy érintés kellett, és máris újabb álomvilág tárult ki előtte. Visszapörgetett életeket, megállította az időt. Elvégre egy ujjával irányíthatta a sorsot. Modarinak a nappalból éjszaka lett. Az éjszakából pedig nappal. A lány a villódzó képernyő segítségével visszájára fordította az időt.

De súlyos tömege elszívta minden erejét. A kövér lánynak nem volt ereje, bármennyit is evett. Nem állt fel, nem ült le. Erőtlen volt az a sok hús, esendő volt a teste, mint a megroggyant görögdinnye. Már egy pusztá gondolattól is félrebillett a feje. A családja tudta: ha jó gondolat támadt benne, balra billent. Ha rossz, a jobb válla felé hajolt.

A történethez hozzátartozik, hogy helyben végezte el a szükségét, a tömérdek hús alatt. Koronként jött egy alkalmazott, és megtisztogatta. Levette róla a ruhát, és sűrű bocsánatkérések közepette illatos kendőkkel tisztára törölgette a mélyedéseket, a barázdákat és a redőket. Egy bálnavadász nekiveselkedésével emelte meg és fordította át, miközben lehántotta róla a ruhát. Azután egy darab ideig így hagyta őt meztelen, hadd érje friss levegő a téres domborulatokat. Végül ráadott egy könnyű, áttetsző hálóinget. Az alkalmazott szenttelenül végezte a dolgát. A lány mégis megborzongott, amikor a testéhez ért. És távirányítóval a kezében elszenderedett.

Nehogy elsenyvedjen, távol a világ nyüzsgésétől, ablakot nyitottak a szobája falán. Áttörték a falat, kavargó por lepett be mindent. Mivel nem mozdíthaták meg, fóliával takarták le a hatalmas testet. Modari fejhangon tüszögött, de jobban aggódott a televízióért, mint a saját tüdejéért.

Egy nap vándor járt arrafelé. Szöveteket, színeket és illatokat hozott neki Indiából. Józan, megfontolt embernek látszott. De amikor a lányra nézett, azonnal beleszédült abba a hatalmas testbe.

– Magában annyi a nő, hogy poligámiát követek el, ha megszeretem.

A férfi epedve vágyott Modarira, de sehogy sem tudott eljutni oda, ahová szeretett volna. Gyötrelmesen sóhajtozott: „Bárcsak egy nap rátalálnék az oda vezető szurdokra!” De ehhez mélyére kellett hatolnia a hústömögnek, mint egy föld méhében kutakodó aranyásónak.

–Mától fogva nem engedem, hogy az alkalmazottak hozzád nyúljanak.

Maga kezdte mosdatni a lányt. Modari gyönyörűséggel adta át magát a mosdatásnak, a férfi pedig megszárogatta, beszórta hintőporokkal, illatos kenőcsökkel kenegette. Az egyik ilyen tisztálkodás alkalmával végül megtörtént, amire vágyott. A vándor úgy taszította szét a lány két lábát, mintha egy majomkenyérfát fordítana ki a helyéből. Egymáséi lettek, de nem tudni, hogy volt képes a férfi behatolni a lány hurkás meredélyeinek rejtekébe. Az aktus után Modari könnyűnek érezte magát. A távirányító ott volt a kezében, és csak akkor döbönt rá, hogy szeretkezés közben végig szorongatta a televíziót irányító kis szerkezetet. A szerelmi nedvek lucskában ázva, pajkosan kérdezte:

– Szerelmem, mint szeretsz jobban: beékelődni vagy belékelődni?

Olyan légiesnek érezte magát, hogy megpróbálta felemelni a karját. Sikerült. Élvezettel mozgatta a magasban az ujjait, mint kis bábokat. Másnap este újra szerelmeskedtek. Azután minden este. Modari pedig érezte, hogy minden együttlét után szerelemmel láthatóan soványabb és soványabb a teste. Néhány nap múlva kikelt az ágyból, és tett néhány lépést a nagy szobában. Érzéki kedvese körbedöngöcsélt, mint egy vágófokozó méhecske. Úgy szerette, majd esztét veszette. Repesett a szíve, hogy majd megrepedt.

Egy hónap sem telt el, és Modari már táncra perdült. Karcsú lett, csontja-it alig borította hús. A több száz kiló csak úgy eltűnt róla, elpárolgott, semmivé lett. Modari egyfolytában magához alakította a száriját, szűkebbre vette a ruháit, újabb és újabb lyukakat fűrt az övébe. A család eleinte elégedetten nézte. De egy idő múlva aggodalmasan figyelték a változást. Modari egyre fogyott, már csont és bőr volt. Valami betegség hatalmasodott el rajta, vagy túl sokat szerelmeskedett.

– Túl sokat?

Modari nem törődött a figyelmeztetéssel. A szerelem olyan, mint a tenger: végtelen ugyan, de még több vízre vágyik, hogy még jobban kiteljesedhessen. Nem adom fel, kiáltotta. Beszélt a kedvesével, aki egyetértett vele: a végtelenségig folytathatják a szerelmeskedést, csak tegye le a távirányítót az éjjeli szekrényre. Leg-alábbis olyankor. A nevetésük és az ajkuk összeolvadt. Modari ezen az éjszakán érezte először, hogyan sajdul belé a gyöngédség. A csók íze beszivárog az ajkak és a fogak közé, az élet és a halál közé. Késpenge vagy bársony, vajon melyiket érezzük, ha csokolunk? Együttérző fulladás: ez a csók.

Másnapra Modari egészen kicsi lett, már alig volt súlya. Még nem volt nő, akiről ennyire lehámlott volna minden női forma. Ettől még a kedvese is visszarettent:

– Nem, Modari, hozzád sem érhetek többé, mert ezt a testet már nem szabad szeretni.

Modari mosolygott: attól tart talán a szerelme, hogy belehal? Kedve lett volna azt válaszolni, hogy a szerelemnek köszönhetően egyszerre végtelenül sok életet él meg. És ahhoz, hogy meghaljon, végtelenül sokszor bele kellene halnia. De csak ennyit kérdezett:

– Nem emlékszel, azelőtt virág szerettem volna lenni? Nos, felelj: nem vagyok elég illatos neked?

A férfi megfogta a kezét, mintha összeszedné a bátorságát. És bejelentette, ha felvirrad az új nap, folytatnia kell hosszú utazását.

– De csak holnap, szerelmesem.

Modari elkomorulva távolabb húzódott tőle. Bezárta magát jelen nem lévőségébe. A férfi azt hitte, hullanak a könnyei. De a lány hirtelen megfordult, kirügyezett a nevetése. Kezével kihívóan magasra emelte a távirányítót:

– Vedd csak fel vele a versenyt! Elég a féltékenykedésből!

A férfi a karjaiba vette, simogatta, odaadóan, epekedve. Aki csókol, mindig hercegfinek érzi magát. Akit csókolnak, mindig alvó csipkerózsika. A hindu lány, mintha álomban tenné, magába fogadta őt. Miután befejezték, a férfi ámulva nézte ölelésre tárt karját. Nem volt kit öleljen. Modari köddé vált. A teste nem volt jelen az életben, a létezése kilépett az időből. A hindu lány visszatűnt a semmibe. A férfi még hallotta, hogy a szobában valahol koppan a földön a távirányító.

Áradat

Van egy olyan folyó, amelyik átfolyik a házon. Azt mondják, ez a folyó az idő. Az emlékek pedig halak, amelyek az árral szemben úsznak. Úgy teszek, mintha elhinném, mert erre tanítottak. De nem hiszek benne. Az én emlékeim madarak. Ha pedig van áradat, az az égből jön, amikor megnyílnak a felhők. Ezen a felhőn át vezetlek most benneteket, az emlékeim nyomán.

A ház, amelyben élünk, sokkal inkább éjjel létezett, mint nappal. Különös, mondhatnák erre. Az éjszaka és a nappal kiegészítik egymást, mint a színe és visszája. Miképpen lehetséges, hogy a világosság és a sötétség ilyen egyenlőtlenül oszlik meg? Elmagyarázom. Valahányszor édesanyánk éneke felhangzott, még a legvilágosabb nappal helyét is elfoglalta a sötét éjszaka. Odakint álmodón kopogott az eső. Mi pedig örökkön gyermekek voltunk.

De egy alkalommal meghallottuk, hogy édesanyánk sír. Halk sírdogálás volt, mint egy vízér csobogása, vagy egy denevér sikkánó hangja. Egymás kezét fogva álltunk meg a szobája ajtajában. Szemünk nagyra tátva. Felénk sóhajtott:

– Édesapátok már nem tartozik hozzám.

A szekrényre mutatott, és kérte, nyissuk ki. A szemünk előtt, a meglepetésen áttükröződve ott voltak azok a régi ruhák, amelyeket édesapánk valamikor megvett neki. De attól a lenge szellőtől, melyet a kinyíló ajtó kavart, a szövetük máris porrá vált, és mint hamu ülepedett meg a padlón. Csak a vállfák maradtak a helyükön, mint lecsupaszított csontvázak.

– Most pedig – mondta édesanyánk –, nézzétek meg ezeket a leveleket.

Múltbéli szenvedélyes szavakat hordozó papírlapok voltak, amelyeket édesanyánk egy dobozban őrzött. De most üres volt mindegyik lap, elpárolgott róluk a tinta.

– Elment. És minden vele együtt.

Attól fogva édesanyánk nem feküdt az ágyba többé. A földön aludt. Hátha az idő folyója magával sodorja őt, amikor újra betör a láthatatlan áradat. Ezt ismételtette panaszos hangján. Néhány nap kellett csak, és olyan lett, mint az árnyak, áttetszővé vált a teste.

– El akarom veszíteni az erőmet. Akkor kihal a remény is belőlem.

– Aludjon az ágyban, mama.

– Nem akarok. Az ágy széteszi az emlékezést.

Ő pedig emlékezni akart. Mintha az az eltűnt valaki lett volna az életének egyetlen dicsősége.

Még két hét sem telt el azóta, hogy apám kámforrá vált, amikor egy este nem jött álom a szememre. Előérzések jártak át, nem maradhattam az ágyban. Bementem a szüleim szobájába. Édesanyám ott feküdt, fejéig felhúzta a takarót. Felneszeltettem. Arca kitárulkozott a ráboruló édes félhomályban. Mosolygott.

– Ne csapj zajt, fiam. Ne ébreszd fel az édesapád.

– Az édesapámat?

– Édesapád itt fekszik, szorosán mellettem.

Vigyázva kelt fel, visszasimította a takarót. Mintha rejtegetne valamit alatta. Kiment a konyhába, vizet töltött magának. Leültem mellé az asztalhoz, amelyen még ott álltak halomban a vacsoránál használt edények.

– Szeretnéd tudni, hogyan hívtam őt magamhoz?

Az énekével. Azért nem vettem észre, mert magában dúdolt. De egyfolytában dúdolt, amióta a férje elment. Most pedig, a konyha padlóján sétáltatva tekintetét, azt mondta:

– Meglehet, olyan a hangom, mint egy vászondarab; igen, egy vászondarab, amellyel letöröljük a múltat.

Másnap édesanyám eleget tett vasárnapi kötelességének, templomba ment, sovány térde engedelmesen kereste a földet. Tudtam, hogy jó darabig elmarad, bementem a szobájába, és szétnéztem. A szekrény sarkig tárt ajtaján át beláthatam a homály mélyére. Odaléptem. A meglepetéstől visszahőköltem: újra ott lógtak a ruhák, teljes valójukban, színesen. Nyomban belekukkantottam a dobozba, amely szüleim szerelmének emlékeit őrizte. A tinta újra ott kékellett a papíron,

apám egykori levelei megint olyanok voltak, mint régen. De nem mertem meg nézni őket. Félttem. Mert titokban már tudtam a választ.

Lábujjhegyen osontam ki, amikor meghallottam, hogy édesanyám belép a házba. A veteményes felé kerültem, és kimentem a poros útra. Onnan néztem sokáig a házunkat, amely lassan festett képpé valószínűtlenedett. Akkor megértettem, hogy bármilyen messze is menjek azon az úton, soha nem hagyom teljesen magam mögött ezt a helyet. Ebben a pillanatban meghallottam édesanyám szívébe markoló énekét. És láttam, hogy lassan semmibe tűnik a ház, elnyeli a folyó, amely mindent magával sodor.

Maria Pedra a keresztúton

Amikor rádöbbsent az idő múlására, Maria Pedra kifutott a Chão Oco hegy oldalán lévő keresztútra, és ott a szoknyáját felcsapva elnyúlt a földön, arra várva, hogy egy férfiember a kedvét töltsse vele. December tizenhetedike volt, ő pedig már betöltötte a huszonkettedik évét, és még mindig nem ismert férfit.

Így feküdt ott öt napon és öt éjszakán át, kitarulkozva, felkínálva mindenét, mígnem egy szomszéd elhozta onnan elgyöngült testét. Letette a ház elé, oda, ahol a tér megtelik fénnel, és láthatja mindenki, aki csak arra jár, ahogy a hírek járnak faluszerre.

Mégis, mi történt? Annyian megfordultak arra, és annyian visszaéltek a lehetőséggel, hogy a lányt kihasználták, egy egész életre tönkretették. Így mondják egyesek. Mások megesküsznek rá, hogy egy ujjal sem mert hozzáérni senki. Mert ahogy ott feküdt, lehunyt szemmel, úgy nézett ki, mintha megszállták volna a túlvilági erők. Az állán pedig nyúlós, sárga nyál folyt. Egy ilyen önmagából kivetkőzött nőt még a legjobban sóvárgó, az ösztöneinek megálljt parancsolni nem tudó kanborjú sem kívánna meg. De voltak olyan elstutogott mendemondák is, hogy talán a szomszéd töltött vele egy gyászéjszakát. Ez a szomszéd pedig olyan sanda macska volt, aki mindig nagyot ugrik, és nem áll jól a szeme sem.

De az anyja váltig állította: érintetlen maradt. Saját szemével győződött meg róla, megvizsgálva a szeméremszőrzet borította intim részeket. A mellén lévő harapásnyomok valami éji féregtől származtak, amelyek mindig olyan sötétben jönnek, hogy az alvó ember nem láthatja őket. Amíg el nem múlt az az öt nap, éjszaka otthon meg sem pisszent senki, hogy beteljesedjen a felajánlás, és elűzzék a rontást.

Akárhogyan is, a család azért csak rá-rásandított Maria Pedra hasára, feszülten figyelve a leghalványabb gömbölyödést is. De múltak a hónapok, és a lány

megőrizte lányos soványadtságát, varázsderekát. Mindenkit átjárt a felsőhajtás. Ha áldott állapotban lenne, akárkire rávetülhetne a kétség árnya. Gyanús lehetne bárki, még a fivérei és a bácsikái is ott lennének a bűnösök között.

Elmúlt a kilenc hónap, és a leány nem beszélt, egyetlen szót sem szólt. Elvégezte, ami a dolga volt, kitakarította a házat, elment a forrásra vízért, az erdőbe fáért. De az éjszakánként feltámadó álombéli tűz mindig kihamvadt: újra meg újra semmivé vált a végtelenben.

Szeptember utolsó napján a lány összenyalábolt néhány rongydarabot, batyuformára göngyölte őket, és rákötötte a hasára. Aki látta őt a hajnali fél-háromnegyed homályban gyalogolni, azt hihette, hogy Maria Pedra váratlanul terhesen serkent fel. Vajon merre igyekezett? Újra a keresztút felé indult, ott lefeküdt, összegömbörödvé, mint az erdei pajzsika friss hajtása. Vitték a hírt az anyjának. A lányra megint rájött.

– Odategyek – mondta az anyja, és gyorsan egy pillantást vetett magára a tükörben.

Végigsimított a hasán, mert megpocakosodott attól a sok aggodalomtól, amin a lány miatt átment. Mennyit szenvedett ez alatt a szomorú kilenc hónap alatt! És mintha meg akarná erősíteni magát elhatározásában, megismételte:

– Odategyek, csak még idejében odaérjek.

– Már régen ideje lett volna.

Az apa mordult így a szoba sarkából. Nyomorék volt, egyik üveget még ki sem itta, máris nyitotta a másikat. A szomszéd készségesen megnyugtatta az asszonyt:

– Menjen csak. Majd én vigyázok az urára.

És odább gördítette a széket a székben ülővel. A férj két kezével a kerekesszék karfájára csapott. Felhorkant a saját sorsa ellen.

– Szerezhetnél már egy kerek butykost!

Azután elnyugodott, behúzódott a sötét sarok sötét árnyai közé. A szomszéd csak intett az asszonynak, hogy induljon, menjen már a dolgára.

Az anya átment a falun. Sietősen, nekilódulva ment. Szerette volna megelőzni a suttogást, elhagyni maga mögött a szégyent. De ahogy közeledett a hegyoldal felé, egyre lassabban lépdelt. Elködlő árny volt, mire elérte a lányát, aki még mindig karikába görnyedve feküdt a keresztútnál álló sziklán.

– Gyere, lányom. Gyere haza.

– Most nem lehet – felelte Maria Pedra.

Remegett a hangja? A lány sírt. Eltöltötte volna a képzelte szomorúság, amelyet csak azért talált ki magának, hogy valóságosnak érezze a létezését?

– Gyere már, szedd le magadról ezeket a rongyokat, mielőtt még felébred a falu.

Az anya tépte-cibálta a rongyokat, amelyeket a lány magára tekert. A lány tiltakozott, a két nő szenvedélyesen egymásra támadt, testük összefeszült. Foggal és

körömmel: vér csordult le az anya lábán. És a kavargó rongyok közül előbukkant az újszülött gyermek teste. Felsírva köszönt rá a világra.

Az anya meg-megránduló hasához szorította a kis jövevényt. Az egymás mellett fekvő két nő hosszú csendbe burkolózott.

– Ez a te fiad, Maria Pedra!

– Nyugodjon meg, anyám. Én is azt mondom majd, hogy az enyém.

Pál Ferenc fordításai

Lőrincz Zsuzsa: *Suttogók*, 2010, drót

LECZO BENCE

Raguleves és estélyi

Zsibbadt a bal karja. Mindig, mikor cigarettázott, vagy ha kifulladt, zsibogni kezdett, és csak egy óra múlva múlt el. Kellene pénz magánklinikára – gondolta. Eddig csak beutalókat meg három hónapos várólistát kapott, majd áprilisban, mondták neki. Április késő. Ráadásul most még itt van Zsófi is, ellőtték a gerincét. Vagy a bordáját. A lényeg, hogy lebénult, a gyógyszerek sokba kerülnek, néha be se adja neki, hogy tovább kitarson. Olyankor álmában is nyöszörög a lány. Fáj neki. Vagy csak emlékszik, milyen volt járni. Iskolában nem szoktak gyakran lövöldözni, főleg itthon. De most mégis így alakult.

A bank nem ad hitelt. Már a harmadiknál próbálkozott, de mióta Józsi elhagyta, nincs elég keresete a kölcsönhöz. Miután elutasítják – ez már szokásává vált –, sétál egyet a Körúton. Álmodozva nézi a kirakatokat, és mindig ugyanazon a bársonyestélyin akad meg a szeme. Vörös, csipkés, ahogy kell. Már csak egy fekete álarc hiányzik hozzá, és mehet is a bálba.

Estére szokott hazakerülni. Megeteti Zsófit, leül az ágya mellé, a lány olyanokat kérdez tőle, hogy fog-e megint járni, és meddig kell még feküdnie. Mikor – hála a gyógyszereknek – elalszik, Juli leül a tévé elé. Néha rágyújt. Ilyenkor zsibbad igazán a bal karja. Meg a szíve fölött.

Már-már rászánta magát, hogy elmenjen egy uzsorához. Az ad pénzt, de aztán mi lenne, ha nem tud fizetni? Eltörrik az ő gerincét is? Vagy a Zsófiét még jobban? Persze, a temetés is drága, meg a gyógyszerek is, a kecske is, meg a káposzta is.

Negyedik bank se ad. Nem így megy ez, ingatja a fejét a hivatalnok. Nem így megy ez. Akkor hogy? Szerezzen rendes állást, úgy. Legyen fedezete. Amíg nincs, addig kölcsön sincs. Beviszi a lakbért Jánosnak. Néha csinálnak ezt-azt, akkor csak a felét kéri. Jól bírja az öreg, pedig már hetvenöt éves. Most nem kér semmit. Majd a következő hónapban, mondja. Kacsintana is, ha a fél arca nem lenne lebénulva egy agyvérzés miatt. Így a bal szeme állandóan könnyezik, s csak hunyorogni tud vele, a kacsintás épp olyan nála, mint a pislogás.

Új gyógyszert visz Zsófinak. Főz is, krumplit, most az van, megsózza, együtt esznek. Megvárják, míg kihül, együtt meghámozzák, majd vesznek, ki mennyit akar. Levest is szokott főzni, a múltkor talált egy húszezrest a Körúton a bank előtt. Akkor ragulevest főzött. Teleszórta tárkonnyal, úgy, hogy csak azt az édeskést ízt lehetett érezni a levesen, de Zsófinak nagyon ízlett. Most, hogy a félszemű

szörnynek csak a következő hónapban kell fizetnie, megint ragulevest főz. Megvesz fagyit. Azt is nagyon szereti Zsófi.

A Körúton sok antikvárium előtt vannak kitéve százforintos könyvek. Nem áll meg nézelődni, hanem mikor hideg van, csak úgy elcsen egyet közülük találmorra. Általában romantikus ponyvát sikerül kifognia, ezeket sírva olvassa végig a kanapén, de legutóbb egy puhafedeles, kép nélküli, görög mitológiát összefoglaló könyvet talált. Zsófi azóta azt olvassa. Azt mondta, hogy repülni akar, mint Ikarusz. Akkor nem is akar járni, csak repülhessen.

Egyik este bejelentették, hogy támogatást kapnak az iskolai lövöldözés áldozatai. A halottak családja kétmillió forintot, a sebesülteké – a sérülés mértékétől függően – ötszázezer forinttól tízmillióig. Sírni kezdett a tévé előtt. Tudta, hogy a gerinclövés tízmilliót ér. Vagy legalább kilencet. Akkor lesz mindennap raguleves. Nem kell többször azt csinálnia Jánossal, és végre vehetnek egy lakást. Akkor hitelt is ad a bank. És minden rendbe jön.

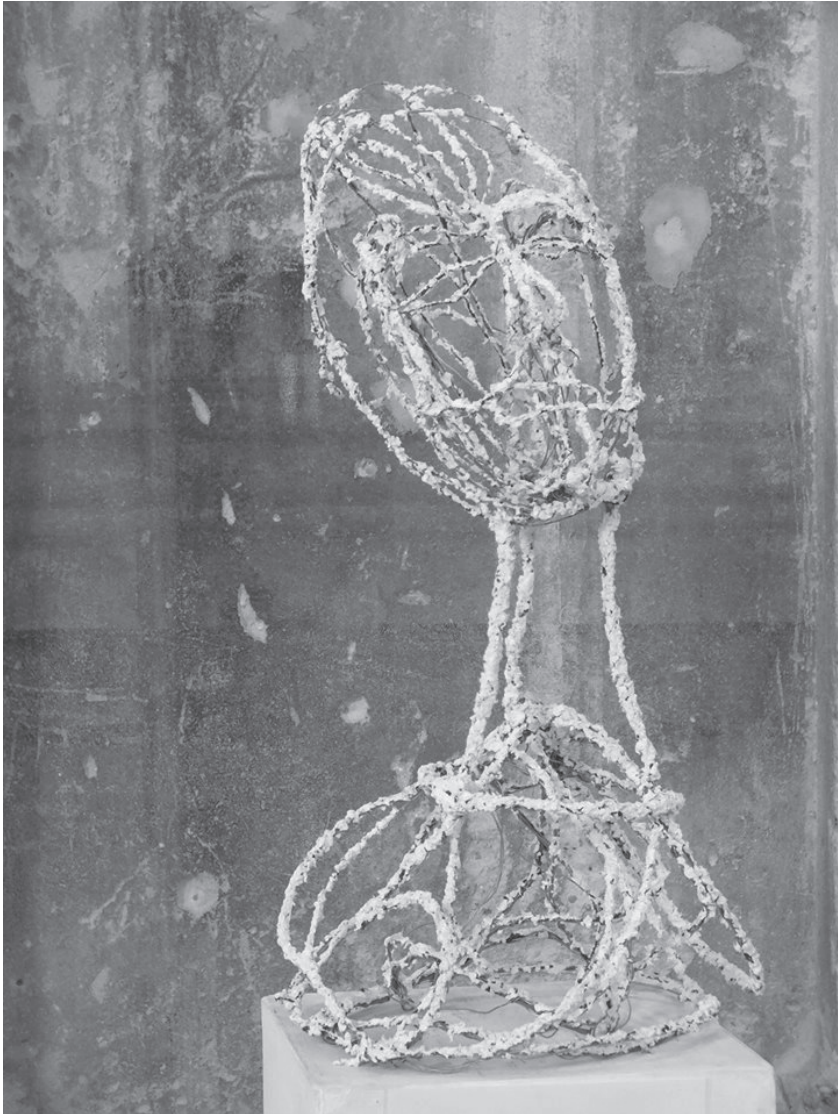
Alig bírta kivárni, hogy folyósítsák az összeget. Előtte persze eljöttek megnézni Zsófit, aki a biztosoknak Ariadnéről lelkendezett. Megállapították, hogy maradandó károsodás, járni se fog, tízmillió. Meg milyen értelmes kislány. Rá két hónapra utaltak.

Először felkeresett egy bankautomatát, de nem vett ki pénzt, csak lekérdezte az egyenleget. Papírral, ahogy kell. Messzebb állt az automatától, a bizonylatot nézte. Megszámolta a nullákat, aztán az egyest, ugyan kiben bízik meg annyira, hogy rábízsa a pénzét. Kivett ötvenezer forintot, berakta a pénzt a tárcájába, és megnyugodott. Legutóbb akkor érezte ennyire jól magát, amikor elvált Józsitól. Került egyet a Körúton. El akart menni a bankok előtt, elmenni a henteshez, és venni tárkonyt, meg csirkemellet, meg kukoricát, meg hagymát. A második bank melletti kirakatban meglátta a vörös ruhát, a posztót, az estélyit, a csipkését. Harmincöt, drága pezsgőt kellene innia, szipkából cigarettázni, ahogy a filmekben látta. A harmadik bank után megint szeme elé került a ruha. Bement az üzletbe, körülnézett, megnézte az árcédulát. Kár, hogy kivettem ötvenezret, gondolta. Végül kifordult a helyiségből. A negyedik bank mellett ennél olcsóbban, negyvenezzerért függött a kirakatban a bársonyestélyi. Megvette. Nem ment be a henteshez, elfelejtette.

Otthon felvette, tükör előtt nézegette magát. Bement Zsófihoz, leült az ágyra, megkérdezte, hogyan fest. Szép vagy, anya, mondta. Hát neki is tetszik. Megígérte Zsófinak, hogy holnap ragulevest esznek, és elköltöznek hamarosan, pedig ezeket meglepetésnek szánta. Hogy majd egyszer behozza a kerekesszéket, beleülteti, és átmennek az új lakásukba. És bélszínt esznek, meg pezsgőt hozzá.

A bársonyruhában ment a henteshez. Tejszín volt otthon, és tényleg megfőzte a ragulevest. Sok tárkonyt rakott bele, hogy olyan legyen, mint amilyen ízlik Zsófinak. Jánosnak bevitte a lakbért előre, majd kijelentette, hogy elköltözik. A férfi láthatóan csalódott volt, bal szeme a szokásosnál is jobban könnyezett. Azután

megvette az első szipkáját. Hazament, leült a konyhába, belerakta a cigarettát, rágyújtott. Eldöntötte, hogy megtanul füstkarikát fújni. Csak a bal karja zsibbadt egyre erősebben...

Lőrincz Zsuzsa: *Fej*, 2013, drót, papír

Mondatok

1.

Az olvasás során elfogadod, hogy feltárom előtted személyemet. Az olvasás során beleegyezel, hogy tudjam, mit gondolsz. Nincs ellenvetés.

Az olvasás során felléphetnek gondolati ellentmondások. Az olvasás során hozzájárulsz, hogy asszociációs és képi társításaid a szöveg részévé váljanak.

A felhasználó egy csontképződményből hússzövetekbe rendeződő egyén, nevezzük úgy: TE. A szöveggel teli körítést, a vesszőket és egyéb interpunkciós jeleket úgy: ÉN.

Nem lesz bonyolult. Mint azt hazudni mindenkinek sunshine és minden happy. Mint mikor egyszer fenn, aztán lenn, és vice versa.

Mint az önámítás. Egyszerű.
És bonyolult, mint az élet.
Fárasztó. Felemelő. A használat során jogodban áll véleményt formálni.

Felkészültél? Nincs koordinációs pont, ahová megérkezünk. In progress.

Amikor hajnalban felkelsz
félig kómásan és látod
a csillagok fényeinek kontúrjait
szobád falán. Az a szoba vagyok.

Amikor éppen magányos vagy
és hogyléted felől érdeklődnek
egy vigasztaló kávé mellett,
az erőltetett mosoly vagyok
a szád szélén.

Betöltve 95%.

Néha jobban lennél. Néha jobban lennél.
Néha jobban vagy.
Néha csak azt hiszed.

Eddig sem voltam itt. Ha törölni szeretnél,
akkor sem tűnök el.
Ott leszek a limbikus rendszered közepén.
Lehet más a felhasználó.

Mostantól ne figyelj rám:
most nekem ez a fontos.

Egyébként nem tudod megállni...

Színleld, hogy értesz
vagy hazudd
a valótlant

Tovább.

2.

Most úgy hallgass, mint
aki elvonási tünetektől szenved,
de kedvtelésből
depressziós.

Most úgy hallgass, mint aki most tudta meg,
hogy születése óta halott az apja.

Most úgy hallgass, mint aki megnyerte a főnyereményt.
most úgy, mint aki megnyerte,
de elvesztette a szelvényt.

Most úgy hallgass, mint a tűzvészből
kimenekült gyermek, ki testvére helyett
játékait mentette ki.

Most úgy hallgass, mint az abortuszon
átesett anya, ki férjének azt hazudja
két hónap és
jön a kicsi.

Most úgy hallgass, mint a telefonod,
mikor éppen szakítanál valakivel,
közben rájössz,
a harmadik szó után már lemerült.

Most úgy, mint az arc a papírpénzen.

Úgy hallgass, mint egy lementetlen fájl.

Hallgass, mint akinek legfőbb célja,
hogy a szerelmet vigye át
fogában tartva a túlsó partra,
hogy a túlsó partra fogában tartva
vigye át a szerelmet.

3.

– Mit tennél, ha azt mondanám
holnap meghalok?
– Húslevesalaplét csinálnék az összegyűjtött
izzadságcseppjeidből.

Nem így, kiáltsd hangosabban,
teljes átéléssel, szenttelenül,
tested rezonanciájával.

Van itt valami, amiről megfeledkeztünk.
Valami elhallgatott, valami a gégefőben
megrekedt, elméretezett,
létfogosultsága hiányzik –
formátlan és ijesztő, ahogy hajnalban
lépcsőházakban terjeng, hangokat hallat,

kiszipolyoz, üres leszel. A lakók
még mindig szomszédként kezelik.
Most is itt van.

Bekebelezett. Érzem a húsréteg alatt.
Néha összemérem magam vele.
Mióta túlnőttem rajta: nem létezem.

Literszámra szívja ki testemből a vért.
Közben nevet.
Ollóval apró darabokat váj ki
farmerekből, pulcsikból,
önmagából.
Dolgozni csak pontosan és szépen.
Aztán benzint önt rá,
és meggyújtja.

Égő testével kifekszik a hideg csempére,
hátha a csillagok észreveszik.

A székre dobott kabát kacsint rám.
Ez sem így volt.

Valaki mesélte, hogy olvasott valahol
egy ilyen: „Mit csinálnál, ha azt
mondanám, holnap meghalok?”
„Húslevesalaplét csinálnék az összegyűjtött
izzadságcseppeidből.”
– és fél év múlva meg is halt,
és így tett. Megette. Azt mondta,
borzalmas íze volt, aztán kihányta az egészet.

Dél van. Éhes vagyok.
Így élek:
az alsó polcra téve.

Van az a pénz

„És akkor beüt a csúcspont, a hős abban a pillanatban lecsap, és...”

Hallgatom ezt a huszonéves srácot, aki csak emiatt a megbeszélés miatt zakót húzott a koponyás pólója fölé, hogy valahogy kinézzen. Elvégre egy csomó ügyvezetőnek próbálja eladni a történetét. Egyrészt örülök, mert végre nem egy könyv alapján akar stúdiófilmet készíteni. Másrészt ez az eredeti tartalom annyira klisés, hogy már most tudom, mi lesz a vége, pedig még csak öt perce beszél az ürge. Ugyebár itt kezdődik minden. Nekünk kell megvenni a sztorit. Berci majd nagyon komolyan mordul egyet, elmondja majd szépen a srácnak, hogy...

...-gyan a fenébe került ez ide? Nézzük csak meg azt a mappát! Aha, szóval itt gyakornok a stúdiónál. Micsoda? Még az egyetemet se fejezte be? Animáció és játékfilmes. Biztos azt gondolja, hogy a játékfilm valóban játék. Misi itt ül melletttem, és le merem fogadni, hogy arra gondol, amire én. Ezt a történetet már hallottam. És most nem arról beszélek, amiről a srác dumál oly lelkesen. Hanem a „fiatal önjelölt alkotó nekünk akarja eladni jó pénzen az ötletét” kezdetű történetről. Misinek lehet, nem fog tetszeni, amit végül mondani fogok, pláne ha megmondom neki, ő lesz a...

„Gyártásvezető úr, megkaptuk a forgatókönyvet, amit Bertók Bertalan tegnap elfogadott.” Ezzel fogom kezdeni, ő meg biztosan azt fogja mondani, hogy „Micike, ne aggódjon, a MOME után lesz rendes munkája is, de most én sajnálom a legjobban, hogy csak lóti-futi lehet”. Ugyebár lecsúsztam a tavalyi felvételi listáról, de Mihály bácsi látta a munkáimat, és azt mondta, hogy jövőre elintézi, hogy végre rendes helyet kapjak. Gyorsan átfutottam a forgatókönyvet, és az íróra bizony ráférne egy kis munka. Láttam, hogyan viselkedik, meg a beszédét is hallottam. És az ilyen nulla, csak mert időben idetolja a képét, meg mert egy viszonylag eredeti ötlettel rukkolt elő... Áh, nem leszek mérges. Öt hónap, és újra válogatnak, addig meg lóti-futi Misi bánál. Áh, mindjárt kimondja, hogy...

„Micike, van magácskának egy feladatom. Tudom, hogy a lóti-futi nem magácskának való, meg ezért még annyit se kap, mint igazából megérdemelné. Szóval kezembe veszem az ügyet, és nem fog érdekelni, hogy a bérelszámoló mit mond, se az, hogy Berci mit motyog majd. Rám aggatta ezt a szart, amit forgatókönyvnek mertek nevezni, amit tegnap be tetszett nekem hozni. Akkor én meg nem vagyok hajlandó külön korrektort fizetni. Tudom, hogy magácska erre képes lesz, olvastam az írását, magácska fogja ezt a förmedvényt rendbe hozni nekem. Lesz ebből...”

Animáció? Hát persze! Lássuk, hogy most milyen érdekességet kaptunk? Ajjaj! Ez nem kicsit érdekes, és van egy olyan érzésem, hogy ez komoly korrektúrára ment át. Ha ez az, amelyikbe beleolvastam múltkor Misi irodájában, akkor bizony dupla fizetést Micikének! Láttam, hogy ő csinálta. Szegény lány! Összeesett a kimerültségtől, és most kórházban van. Vittünk neki virágot. Megérdemli a dupla fizetést, ami amúgy sem lenne sok. Az első dolgom lesz ezt a gyakornokot elküldeni a fenébe. Mióta megvették az ötletét, elég pofátlan tud lenni. Micike meg jöhet a helyére. Addig viszont gyorsan zárjuk ezt...

Le kellene már rajzolni azokat a story boardokat, de sokkal jobb ötletem van. Elmegyek kávéra, ez az ötlet ótvar. Misi bá elmondta, minek kellene benne lennie. Leadtam az első három jelenetet, aztán megnyugtatott a sok hümmögése után, hogy Berci majd átnézi, és elmondja, hogy rendben vagyunk-e. Két nappal később kaptam vissza az oldalakat. Szó nélkül, pirossal volt berajzolva, hol változtassak, meg pár megjegyzés. És ez így megy hetek óta: beküldöm a boardokat, az ügyvezetőktől meg jönnek a megjegyzések. Kész a következő pár jelenet, megint változtatások, megjegyzések. Kész a javítás és az ügyvezetők végre boldogok, kivéve, hogy nem, mert megint piros filc, de most már egyre ritkábban, mert már ők is feladták. Nem lesz ebből semmi jó, csak egy gyakornok van itt már hosszabb ideje, mint kellene, mert a film az ő forgatókönyve szerint készül, és mégiscsak fontos ember. Legalábbis ő ezt hajtogatja. Az persze nem érdekli, hogy miatta nem vettek fel új embereket, és szegény Micike még mindig csak lóti-futi. Mindennap ő hozza a kávé, meg velem dumálok el arról, hogy ez az egész mennyire rossz öt-

...-letem sincs, mit akartak ezek. Nézem az animatíkot, és nem értem, mit akart Peti a story boardjában. Megkérdezem tőle, elmagyarázza, de igazából ő se érti, előveszi a forgatókönyvet, olvassuk, de valahogy nem áll össze. „Te, Peti? Ezt a szenszei elfogadta így?” Bólint és hozzáteszi, hogy Berci apánk is. Megyek a forgatókönyvvel az író után. Búzik a cucctól, amit tol. Elolvastatom vele a forgatókönyvet. Néz, mint az a bizonyos fiatal szarvasmarha az újonnan épített nyílászáróra, mintha nem ismerné fel a saját szövegét. Találkozom Micikével. Aranyos lány, és állítólag nagyon tehetséges is, amiben csak az a szomorú, hogy emiatt a balfék miatt, aki írónak képzelet magát, hónapok óta vár arra, hogy ne csak a futkosás legyen a munkája. Ő segített, miután bocsánatot kértem tőle, mert megkereste őt az „író”, hogy hogyan merészelt beleírni a munkájába, tönkrevágni az ő mesterművét, és neki itt szava van, szóval ki lesz rúgva. Számomra akkor derült ki, hogy ez a szemét egy fokkal jobb lett attól, hogy Micike korrektúrázta. Behívtam Micikét, és azt mondtam neki, hogy beszélünk a szenszeijel. Ez a pökhendi senki megérdemli, hogy a köztes rajzokat külsősök csinálják. Egyébként is inkonzisztens a forgatókönyv, senki se szereti, hátha így több időnk...

Lesz egy-két szavam a gyártásvezetőhöz. Tudom, hogy „outsorce” munkás vagyok, szabadúszó, meg minden, de ezt a munkát én se érdemlem. Köztesek, meg a vonalazás, aztán a BoRap hallgatása közben látom, hogy jön a... Mi? Már

megint? A megjegyzések a fejesektől, a gyártásvezetőtől, Csumitól, az animátortól, aki a jeleneteket kiadja. De nagy poén a pofa! Amikor már a harmadik levelet írtam neki, hogy mi akar ez lenni, ő csak annyit írt, hogy egy másik sráccal együtt, akivel találkoztam az eligazításon, még bírjuk. A maradék hat külsős meg azt írta, hogy ezt nem hajlandóak csinálni. A projekt két éve készül, és már így is egy éve csúszik. Rákérdeztem az íróra, de őt nem ajánlották, mert állítólag egy bunkó. De Micikével „kommunikáljam le” a dolgot, mert ő tudja, mit és hogyan. Micike meg tök kedves volt. Mikor kiderült, hogy tizenöt éves vagyok, és mégis ennyire értek az animációhoz, azt írta, hogy nagyon jól viselem a sulit mellett, és szorít nekem. Nagyon rosszul éreztem magam, amiért mindenkit elküldtem gondolatban a...

Franca is ezeknek a vonalásoknak! Lusta semmirekellők! Helyettük is dolgoznom kell, az ő vonalaikat huzigálom ki, meg színezek, és még rosszabbul keresek, mint ezek. Harmadannyit se! Eddig tíz jelenetet csináltam meg, de már ennyiből látom, hogy ennek a filmnek nem lesz jövője. Csak sajnós van az a pénz, amiért érdemes dolgozni. Persze leadom a Petinek, az meg küldi a megjegyzést, hogy valaminek a fejesek nem örültek. Nem a színezők hibája, csak így nem megy majd a munka. A fizetést majd Hannával beszéljük meg. Ha meg ő nem ír vissza, akkor keressük Micikét. Ő egy nagyon kedves lány, igazán segítőkész. Felmentem a stúdióba, ott szembejött egy velem egyidős forma srác. Szaga volt. Ha nem tudtam volna, hogy mozog, komolyan azt mondom, hogy halott. Micike késett. Egy idős hölgy helyett viszont egy huszoneves hölgyemény jött. „Örömmel látom, hogy még egy utolsó színező maradt.” Micsoda? Én vagyok az egyetlen? Micike megnyugtató, hogy lesz fizetés, kedvesen elmosolyodott. Aztán betoppant egy idősebb úr, akiről kiderült, hogy ő Misi bá, vagyis a gyártásvezető. Aztán dühösen azt mondta...

„Micike, én ezt nem bírom tovább. Ez a suttyó el akarja vinni a forgatókönyvét. Azt mondja, hogy mi megváltoztatjuk az ő ötletét, hogy aztán eladjuk a mi nevünk alatt, és őt teljesen kihagyjuk. Különösen magácskára panaszkodott, mert maga belerondított a... Ez meg ki? Ja, hogy a megmaradt színező. Barátocskám, ez egy csatatér. Maga szabadúszó, legyen rá büszke, addig lépjen ki, ameddig tud! Ez a projekt már négy éve húzódik. Nézze meg Micikét. Tehetséges animátor lehetne, de elkövettünk egy nagy hibát, és most magunkat rugdossuk, szegény még rendes fizetést se kap. Node mi teszünk ez ellen...”

...valamit nem értek, kedves stúdió. Ha ennyire szeretik Micikét, miért nem rúgják ki azt a barmot, és vesznek fel új írókat, meg animátorokat? Lassan csődbe mennek. Mindenesetre én meg Micike is jól vagyunk. Megfogadtam Misi bá tanácsát, és egy év színezgetés meg bizonytalan fizetés után leléptem. Elvégeztem az iskolát is, szóval több eséllyel indulok. Vágják taccsra a projektet, vegyenek fel új munkaerőt, főleg, ahogy ígérték, Micikét. Tudom, hogy az elv sajnós az, hogy van az a pénz, de ez már maguknak sem éri meg.

Tisztelettel,

Márton, a szabadúszó színezgető

Az SZMÍT és a szerkesztőség hírei

A Magyar Széppróza Napja alkalmából a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának tagjai is több író-olvasó találkozáson, irodalmi esten vettek részt. Ezek sorát február 18-án HOGYA György és a beregszászi Weinrauch Katalin szerzői estje nyitotta meg Királyhelmecen. – Február 25-én a dunaszerdahelyi Vermes-világban megrendezett irodalmi esten Balázs F. Attila, Jancsó Péter, Tóth László és Z. Németh István voltak Bese Bernadett beszélgetőtársai; közreműködött Bertók István Harmónia-díjas zongoraművész és Dorák Lara Jázmin prózamondó – Február 26-án Dunaszerdahelyen, a Magángimnáziumban Száraz Pállal és Aich Péterrel beszélgetett rendhagyó irodalomórán Nagy Erika. – Február 27-én Komáromban, a Selye János Gimnáziumban Bese Bernadett és Jancsó Péter tartott rendhagyó irodalomórát.

Február 24-én TÓTH LÁSZLÓ a Békéscsabai Jókai Színházban megrendezett Kárpát-medencei Magyar Prózagálán volt – az erdélyi Sántha Attila, a kárpátaljai Vári Fábián László, a délvidéki Sándor Zoltán, valamint a helybeli Sarusi Mihály mellett – a házigazda, Elek Tibor vendége.

Február 25-én ZIRIG ÁRPÁD Mosonmagyaróváron, a Piarista Iskolában vett részt rendhagyó irodalomórán.

Március 9-én Budapesten, a Magyar Művészeti Akadémia *Élőfolyóirat* sorozatának idei első rendezvényén számottevő érdeklődés mellett került sor lapunk, az Opus bemutatkozására. Az estet Mezey Katalin Kossuth-díjas költő, író, az MMA irodalmi tagozatának vezetője nyitotta meg, majd az esemény házigazdája, TÓTH LÁSZLÓ, lapunk főmunkatársa beszélgetett HODOSSY GYULÁVAL, a SZMÍT elnökével, BOLEMANT LÁSZLÓVAL, az Opus új főszerkesztőjével és VARGA IMRE költővel. Közreműködött Lázár Balázs színművész.

Március 9-én a Határon Túli Magyar Irodalmi Napok keretén belül a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében megrendezett *Irodalmi karaván 2020* sorozat vendégeként a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának képviseletében AICH PÉTER és HOGYA GYÖRGY látogatott el Ungvárra, ahol a helybeli irodalmi és közélet számos képviselőjével találkoztak. Előadókörútjuk másnap Tégláson, Nagydobronyban folytatódott, majd Ungváron ért véget, melynek során több rendhagyó irodalomórán és író-olvasó találkozáson vettek részt.

Március 12-étől pedig, a koronavírus-járvány terjedésének lassítása miatt Szlovákiában is életbe léptetett rendkívüli intézkedések bevezetése óta Társaságunk is „karantén-üzemmódban” működik...

E SZÁMUNK SZERZŐI

Balla Kálmán (Csallóközcseréssy, 1954): költő, kritikus, esszéíró, műfordító, szerkesztő. Budapesten él. Madách Imre-díjas. Legutóbbi kötete: *Életírásjelek* (versek, 1988).

Belinszki Zoltán (Tatabánya, 1972): költő, drámaíró, szerkesztő. Tatán él. Legutóbbi kötete: *A régi park* (Dallos István fotóival; versek, 2017); legutóbbi színházi munkái: Szabó Magda: *Születésnap* (dramaturg, 2018), Friedrich Schiller: *Ármány és szerelem* (librettista, 2018).

Bíró József (Budapest, 1951): költő, performer. Budapesten él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *Eo ipso* (versek, 2019); *Manóknak való* (gyermekversek, 2019).

Bodnár Gyula (Királyhelmec, 1948): író, költő, közíró, szerkesztő, műfordító. Nagymenyen él. A Katedra Életműdíj kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *Hátsó pad* (publicisztika, 2016).

Couto, Mia (Beira, 1955): mozambiki biológus, író, költő, újságíró. A beirai Eduardo Mondlane Egyetemen biológiát tanít. 1983-ban verseskötettel kezdte pályáját, azóta tucatnyi verses- és elbeszélőkötete, regénye, krónikagyűjteménye és gyerekeknek szóló könyve jelent meg; 2015 óta neve szerepel az irodalmi Nobel-díj várományosai között is. Magyarul, több elbeszélése mellett: *A oroszlán vallomása* (regény, Európa Könyvkiadó, 2016).

Csanda Gábor (Pozsony, 1963): irodalomkritikus, esszéíró, publicista, szerkesztő. Pozsonyban él. Madách-nívódíjas. Műfordításkötete: Viera Kamenická: *Pozsonyi zsidó mesék* (2019).

Csillag Balázs (Vágfarkasd, 1988): prózíró, szabadfoglalkozású animátor és illusztrátor. Vágsellyén, ill. Budapesten él.

Fábry Zoltán (Stósz, 1897 – Stósz, 1970).

Géczi János (Monostorpályi, 1954): költő, író, esszéíró, szakíró, képzőművész. Balatonalmádiban él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *A kancsó-lakó kigyó* (versek, 2019).

Jász Attila (Szöny, 1966): költő, esszéíró, szerkesztő. A Komárom megyei Bajon él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Boldog temető* (versek, 2017).

Katona Nikolas (Dunaszerdahely, 1993): költő, a komáromi Selye János Egyetem oktatója. Dunaszerdahelyen él.

Kontra Ferenc (Darázs /Jugoszlávia/, 1957): költő, író, műfordító. Újvidéken él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Az álom hídjá* (regény, 2018).

Leczo Bence (Töketeres, 1996): író, újságíró, tördelőszerkesztő. Budapesten él.

Lőrincz Zsuzsa (Pozsony, 1954): képzőművész, kiállítás-szervező. Prágában él. A cseh- és morvaországi magyar képzőművészeket csoportosító Concordia Társaság alapítója. Legutóbbi önálló kiállítása: *Illanó idő* (Prága, Nemzetiségek Háza, 2019–2020).

Márton László (Budapest, 1959): író, drámaíró, esszéista, műfordító. Budapesten él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Két obelisz* (regény, 2018).

Merwin, William Stanley (New York, 1927 – Hawaii, 2019): költő, műfordító, író. Verseit mintegy húsz önálló kötetben adta közre; számos jelentős díj és kitüntetés birtokosa, 2010–2011-ben elnyerte az Amerikai Egyesült Államok koszorús költője címet. Fordított többek között García Lorcat és Nerudát, de ismert *Cid*-, *Roland-ének* és *Purgatórium*-fordítása is.

Mizser Fruzsina (Miskolc, 1996): prózaíró, esszéíró, kritikus, az ELTE BTK irodalom- és kultúraturomány mesterszakos hallgatója. Budapesten él.

Pál Ferenc (1949): műfordító, irodalomtörténész. Fordításai közt l.: Fernando Pessoa elméleti írásait és *Kétségek könyve* című regényét, valamint José Saramago portugál író regényeit, továbbá számos brazil és portugál afrikai regényt, illetve elbeszélést.

Papp Imre (Vágsellye, 1959): költő. Prágában él. Előkészületben: *regiújj versek* (2020).

Peéry Rezső (Pozsony, 1910 – Stuttgart, 1977).

Petőcz András (Budapest, 1959): költő, író, esszéíró, műfordító, szerkesztő, képzőművész. Budapesten él. József Attila-díjas és Magyarország Babérkoszorúja díjas. Legutóbbi kötetei: *A denevér vére* (novellák, 2019); *A visszaforgatott idő* (versek, 2019); *A macska visszatér* (versek, 2019).

Smid Róbert (Gyöngyös, 1986): irodalomtudós, kultúrakutató. Budapesten él. Kötete: *Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei. A pszichoanalízis inherens médiumarcheológiai diskurzusa* (tanulmány, 2019).

Tóth László (Budapest, 1949): költő, író, szerkesztő. Dunaszerdahelyen él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Megkötni az időt* (válogatott interjúk, 2019).

Varga Imre (Kisgyarmat, 1950): költő, író. Tinnyén él. Petőfi Sándor Sajtószabadság díjas (2003). Legutóbbi kötetei: *Az éntelenség gyönyöre* (versek, 2019); *Pókvári mese* (bábjáték, 2019).

Zalán Tibor (Szolnok, 1954): költő, író, drámaíró, esszéíró, kritikus, dramaturg. Budapesten él. József Attila- és Magyarország Babérkoszorúja díjas. Legutóbbi kötete: *Ruhatárban felejtett kabátok* (adaptációk, átiratok, átvezetések, 2019).